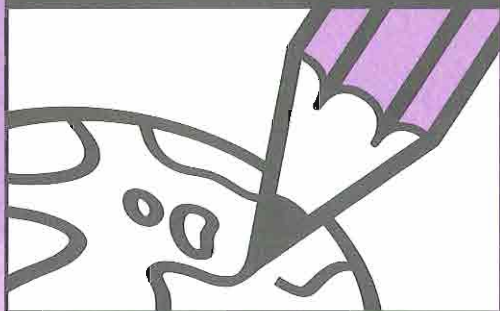

4

EDUQUEM
PER A LA
TRANSFORMACIÓ
SOCIAL

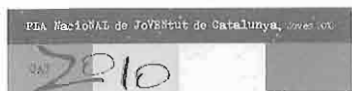
EDUQUEM
PER A LA
TRANSFORMACIÓ
SOCIAL

MINYONS ESCOLTES
GUIES SANT JORDI
DE CATALUNYA

La reproducció total o parcial d'aquest llibre per qualsevol procediment, fins i tot la reprografia i el tractament informàtic, sense autorització escrita dels propietaris del copyright, està totalment prohibida i sotmesa a les sancions que estableix la llei.

En conveni amb:

Col·labora:

1a edició: 4.000 exemplars, desembre de 2002

Edita: © Minyons Escoltes Guies Sant Jordi de Catalunya (MEGSJC)

Disseny gràfic: DD Disseny Gràfic

Transcripció i correcció: Roger Raig i César

Impressió: Felip Unigràfic S.L.

Dipòsit Legal: B-51.635-2002

Í N D E X

<i>Pròleg. Eduquem per a la transformació social</i>	7
1. <i>Participació i democràcia</i>	19
2. <i>Educació per la pau</i>	59
3. <i>Espiritualitat</i>	85
4. <i>Sostenibilitat</i>	115
5. <i>Interculturalitat i identitat nacional</i>	139
6. <i>L'experiència dels valors. Cloenda del congrés de caps</i>	161

I N T R O D U C C I Ó

1. *Reflexió ideològica?*

Una de les principals característiques de la societat occidental actual és el ritme trepidant, vertiginós que caracteritza les vides dels que hi vivim. Canvis constants, molts dels quals ens permeten una vida millor (noves tecnologies de la informació, descobriments genètics que permetran l'erradicació de malalties ...).

Aquest ritme vertiginós té, però, els seus perills. El creixement de l'individualisme i, sobretot, ocupats com estem en treballar, estudiar, sortir amb els companys, per tornar a entrar a la roda, oblidem que aquesta societat en canvi constant necessita d'algú més que els governants perquè s'elabori pensament i reflexió al voltant de quins models de ciutadania cal construir: una societat civil forta, responsable del seu destí, en constant reflexió i innovació ideològica.

Generació de pensament per a l'acció col·lectiva. Aquesta era la proposta que a Minyons Escoltes Guies Sant Jordi de Catalunya (MEGSJC) intuïm, quan pensàvem que calia fer alguna cosa que ens obligués a tots els que formem part de l'entitat a actualitzar la nostra proposta educativa a les noves realitats socials, i a presentar-la a la societat del nostre país. Nou pensament per a les noves realitats socials, que demostrï que l'escoltisme i el guiatge en canvi, com la societat, tenen propostes a fer-hi.

2. Per què un congrés?

Minyons Escoltes Guies Sant Jordi de Catalunya (MEGSJC), entitat de referència de l'escoltisme català, ha optat sempre per l'educació com a motor generador de canvi social; per l'acció, com a conseqüència del compromís adoptat amb el seu entorn, i per la formació de persones que posteriorment, en el seu dia a dia, ocupant la responsabilitat social que sigui, tinguin present aquest tarannà. Aquesta voluntat de generar pensament i construcció col·lectiva del nostre esdevenir com a persones, com a societat i com a país.

Històricament aquesta voluntat de reflexió, d'elaboració de pensament i de propostes d'acció s'ha concretat cíclicament des dels anys setanta en trobades com Sinera, Ginesta o el Zoom, on els mateixos caps del Moviment han exercit de motor de canvi de l'entitat.

A les acaballes del segle XX ens va marcar el Xarbot. Una trobada general de nois i noies, on ens ajuntàrem 10.000 persones. El Xarbot ens féu adonar que érem Moviment, alhora que demostràvem a aquells que ens enterraven abans d'hora que la proposta escolta i guia de MEGSJC tenia vigència i actualitat.

Aquest tarannà marcà l'elaboració del Pla Biennal 2000-2002 "Mirem cap endins per créixer cap enfora". Havent demostrat que som Moviment calia actualitzar la nostra proposta ideològica, pedagògica, de gestió i organització i de relacions. Calia fer-ho des dels 160 agrupaments, des de les vuit demarcacions i quatre sotsdemarcacions i des dels equips generals. Calia fer-se responsables dels reptes actuals de la societat

catalana, els nostres reptes, i fer palès quina era la proposta escolta i guia de principis del segle XXI. El Pla Biennal ja proposava que aquesta generació de pensament i idees havia de confluïr en un espai de trobada i reflexió conjunta de tots els caps. A poder ser dels 3.000 caps educadors, que de forma compromesa i gratuïta mantenen viu i actualitzat el nostre projecte. Un Congrés de Caps a l'any 2002.

3. *El Congrés de Caps de MEGSJC*

El primer curs del bienni que emmarcava el Pla Biennal, el 2000-2001, fou de presentació dels objectius i estratègies a les taules de caps d'agrupament, a les formacions, a les taules pedagògiques, al Comissariat General.

Pràcticament tothom coincidia en la necessitat d'actualització de la proposta de MEGSJC, que era necessari més suport per a la tasca dels caps, moltes vegades desenvolupada amb manca de recursos humans, amb deficiències en els locals, amb insuficiència de reconeixement per part d'algunes administracions, d'alguns pares, d'algunes entitats acollidores...

Es bastí així la consciència col·lectiva que va permetre que la proposta d'un Congrés fos quelcom més que una idea. Era ja una necessitat, parlar i crear sobre allò que ens preocupa. Pensar, criticar i formar-nos sobre allò que volem canviar. I agafar embranzida per al curs següent, el del treball cara al Congrés del 4 i 5 de maig de 2002.

Objectius

Concretàrem les idees recollides en objectius. I vam voler ser sintètics, transmetre en tres idees el que deia el títol del Pla Biennal: “Mirem Cap Endins per créixer cap enfora”.

Els tres objectius que es definiren foren:

- Fomentar als agrupaments espais de reflexió i treball sobre qüestions de preocupació social i fer palesa la capacitat transformadora de l'educació.
- Crear espais de trobada per als caps, espais de participació, espais per compartir i crear idees, espais de festa per a joves.
- Analitzar des d'una perspectiva educativa les respostes que podem donar en clau local a les qüestions que ens afecten a nivell global.

Els eixos de treball

Crèiem que calia parlar sobre aquelles realitats que són reptes per al nostre país avui. A nosaltres ens calia fer-ho en clau educativa i adaptar-ho després a la realitat del agrupaments i dels nois i les noies. Calia, però, reflexionar, sentir les opinions d'experts i finalment elaborar propostes. Es decidí que fossin cinc els eixos de treball:

Interculturalitat i identitat nacional: Fa temps que els fluxos migratoris comporten que visquem en una societat cada cop més canviant.

Cal analitzar i fer explícita la resposta que pot donar l'escoltisme i el guiatge als nous ciutadans vinguts al nostre país. Volem teixir models culturals nous que parteixin del reconeixement de la nostra identitat com a catalans, per teixir entre tots una nova identitat catalana, plural i oberta com sempre ha caracteritzat el nostre país.

Sostenibilitat: L'actual model de globalització comporta models econòmics i de socialització canviants, alhora que models de consum insostenibles i incompatibles amb la preservació del planeta. L'escoltisme i el guiatge són i han estat un dels principals educadors tant en el respecte a l'ésser humà com al medi natural, apostant i respectant la natura que ens acull. A més d'estimar el planeta, cal plantejar-se com eduquem models de consum, culturals i de socialització que afecten la nostra relació amb el que ens envolta.

Educació per la pau: Els fets de l'11 de setembre de 2001 s'afegeixen als múltiples esdeveniments que posen de manifest la necessitat d'una educació per la pau, d'una educació per al conflicte, per la no violència i contra qualsevol tipus de desigualtat. Creiem en un model educatiu que posi a la persona, amb els seus drets i deures, per davant de qualsevol altra qüestió, i que permeti el desenvolupament dels individus i dels pobles.

Espiritualitat: A MEGSJC, hereus d'una tradició cristiana social i progressista, creiem que cal enfortir l'espai interior de les persones, per fer-les més sòlides, més crítiques i amb voluntat de recerca continuada. Volem educar, acompanyar i fer viure una espiritualitat que enforteixi les persones per facilitar-los el seu compromís vers la comunitat. Creiem

també que cal aprofitar l'experiència i el bagatge de les distintes tradicions religioses per fomentar un diàleg sincer i enriquidor, que faciliti la realització d'aquest camí interior.

Democràcia i participació: L'escoltisme és una escola de ciutadania compromesa. Cal trobar estratègies que permetin als individus tenir veritable capacitat de participació i decisió en qualsevol àmbit de la societat, per teixir models de democràcia, i garantir la paraula i la capacitat d'acció i el protagonisme a la ciutadania.

Procés de treball

El congrés s'estructura en tres blocs de treball: *el precongrés, el cap de setmana de congrés i el postcongrés*, cada espai concebut amb la seva pròpia dinàmica de treball.

Precongrés

El treball previ al congrés ens va permetre que des dels agrupaments es fes un treball previ en cada un d'aquests eixos i, d'aquesta manera, potenciar al màxim la implicació i engrescament de tots els caps i totes les caps. Alhora, a partir del treball fet als agrupaments es sistematitzà un procés de recollida de les primeres aportacions, per focalitzar els continguts del cap de setmana del **Congrés de Caps**, donant resposta a les inquietuds plantejades i situant als ponents sobre la realitat actual del Moviment i els neguits dels caps i de les caps.

Per realitzar aquesta fase, volíem trobar persones i entitats que ens ajudessin a treballar cada un d'aquests eixos en clau educativa, conscients de l'enriquiment que ens suposaria i de l'establiment de llaços més forts per a un treball en xarxa de la societat civil del nostre país.

Col·laborar amb altres entitats i persones ens va permetre mostrar la voluntat d'obertura constant de MEGSJC.

Un exemple de les entitats i persones amb qui es va realitzar aquest treball, són:

- > Fundació Jaume Bofill per al treball sobre interculturalitat i identitat nacional, i democràcia i participació.
- > Centre Unesco de Catalunya per al treball sobre sostenibilitat.
- > Fundació per la Pau per al treball sobre educació per la pau.
- > Centre d'estudis de les Tradicions Religioses i persones com en Ramon Maria Nogués per al treball sobre espiritualitat.

CONGRÉS DE CAPS: *el cap de setmana del 4 i 5 de maig de 2002*

La metodologia de treball pensada per al cap de setmana contemplà el treball de cadascun dels cinc eixos amb el següent format:

- > *Ponències introductòries* amb tres ponents per eix que, recollint les reflexions precongressuals, ajudaven a donar un marc de referència *in situ* als caps en cadascun dels espais de treball.

- *Tallers de descoberta* per aprofundir de forma pràctica en els conceptes treballats.
- *Treball en petits grups* per discutir les aportacions presentades en els espais anteriors, per tal d'elaborar conclusions i propostes futures de treball en el si del Moviment sobre cada un dels eixos.

Els números parlen per si sols. Hi van assistir 1.200 caps dels vora de 3.000 que té el moviment, de totes les demarcacions i d'una immensa majoria d'agrupaments. Setze ponències que poden llegir en aquest llibre amb assistències des de 250 fins a 700 persones a la Universitat de Barcelona i al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. Més d'un centenar de tallers amb la presència de les principals entitats i persones representants de la societat civil i el teixit associatiu del país. Vuitanta petits grups d'unes quinze persones dinamitzats per gent del mateix Moviment. I tot això preparat, com sempre, per persones que demostren que el compromís gratuït, quan és de qualitat, permet demostrar que no tot ha de ser professionalitzat.

La clausura del **Congrés de Caps** va visualitzar la feina feta i va donar el tret de sortida a l'elaboració del proper **Pla Triennal**, tot mostrant els primers resultats del procés d'actualització de la nostra proposta ideològica i metodològica.

Postcongrés

La feina no acabà el cap de setmana del **Congrés de Caps**. Es va plantejar

el postcongrés com un procés innovador sobre participació i treball en xarxa.

S'han treballat les conclusions en trobades de caps al mes de setembre, s'ha fet treball a les assemblees de demarcació i de sotsdemarcació. S'han fet propostes a la trobada, ampliada a equips d'agrupament, de principi de curs, el Saló.

Aquest procés posterior al congrés ha permès aprofundir en les conclusions del treball realitzat el maig, en base als cinc eixos, però també ha generat propostes de línies d'acció per als propers temps en d'altres camps. Avui, un cop feta la reflexió, considerem imprescindible continuar treballant en aquells reptes que ens garanteixen una identitat i un estil, i hem concretat i consensuat aquells aspectes que repercuteixen en el dia a dia del Moviment i que permeten millorar en la nostra tasca, elements que ja s'apunten com a importants a l'inici d'aquest període de dos anys que ara finalitza.

Després del procés postcongressual, com a punt de tancament de tot el treball, haurem elaborat el Pla Triennial, que es presentarà a l'Assemblea General Ordinària del Moviment el dia 1 de desembre de 2002 a Taradell.

4. Les conclusions i els reptes de futur

Les conclusions i els reptes de futur són molts, com ho és la voluntat de treball actual dels agrupaments del Moviment.

Us volem presentar, a mode d'exemple cinc conclusions, una per eix treballat. No per ser les més significatives, ni tampoc amb voluntat de resumir tot el treball fet aquests mesos, que no podríem. Només per fer un petit tast de la feina feta per molts joves compromesos amb el projecte educatiu de MEGSJC, compromesos amb la societat catalana d'avui i futurs responsables, de ben segur, de l'esdevenir del nostre país :

Cal treballar la prevenció dels conflictes. Ens han educat a entendre que el conflicte és quelcom dolent, quan en realitat és inherent a les relacions entre persones i, fins i tot, de vegades positiu.

L'espiritualitat és una dimensió bàsica de la persona humana. Un moviment educatiu com el nostre no pot renunciar a treballar-la.

Reclamem com a entitat l'espai públic. No renunciem a ser-hi i fer presents la nostra veu. Cal educar aquesta voluntat de participació als nois i noies.

Hem de treballar per reafirmar una catalanitat oberta i plural. Treballar per una identitat del nostre poble basada en la interacció i el treball en comú amb la població nouvinguda, amb el respecte envers els trets diferencials i la condemna envers la desigualtat.

Hem de fer present la nostra proposta de valors. Volem un model de país que vetlli per la qualitat de vida de les persones i que garanteixi un desenvolupament sostenible, participant amb altres entitats en xarxa en la construcció d'aquesta voluntat.

5. *Presentació de les ponències i agraïments*

Us presentem a continuació la transcripció de les ponències, revisades en la majoria dels casos per cadascun dels mateixos autors.

Volíem agrair el suport desinteressat dels setze ponents, la seva complicitat amb el nostre projecte i l'oportunitat d'aprenentatge constant que suposa poder-los sentir, i amb molts d'ells compartir estones de treball que permeten aportar més qualitat a la nostra tasca. I, sobretot, agrair el seu testimoniatge i feina diaris, que demostrà que, quan de les paraules se'n fa acció, els canvis comencen a ser possibles

Infinites gràcies a Bet Font, Bintou Jarju, Carme Romia, Gabriela Serra, Jordi Armadans, Jordi Porta, Jordi Sánchez, Josep Xercavins, Josep-Maria Terricabras, Michael Donaldson, Miquel Àngel Essomba, Miquel Ruíz, Míriam Acebillo, Ramon Maria Nogués, Salvador Juncà i Toni Comín.

Voldríem fer extensiu també l'agraïment a totes les persones i entitats que van col·laborar amb nosaltres i molt especialment als caps i a les caps de MEGSJC que, juntament amb els nois i noies, són els veritables protagonistes del projecte del nostre Moviment.

Us presentem doncs les ponències del congrés. Són setze ponències, tres per cadascun dels cinc eixos treballats i una darrera, que fou pronunciada a la cloenda. Creiem que són una eina útil per aprofundir en els reptes actuals de la nostra societat. Una eina útil no només per als caps i per a les caps de MEGSJC, sinó també per a tots aquells que tenen voluntat de construir un demà millor per a tots.

Gal·la Cortadellas i Bertran i Joan Vidal de Ciurana
Comissària i Comissari Generals

Vallldoreix, desembre de 2002

caps

PARTICIPACIÓ i DEMOCRÀCIA

PARTICIPACIÓ I ASSOCIACIONISME JOVE: CLAUS PER AL DEBAT I PROPOSTES PER A L'ACCIÓ

Miquel Ruíz Collados

Vicepresident de la Federació d'Escollisme Valencià,
Ex-President del Consell de la Joventut de la Comunitat Valenciana.

Claus per al debat...

La participació, entesa com a via d'intervenció de la ciutadania en els afers públics, és un dret fonamental reconegut a la Declaració Universal dels Drets Humans. Tot i això, en cada context particular aquest dret exigirà una concreció per al seu adequat desenvolupament. En aquestes ratlles ens acostarem a la concreció de la participació cívica de la joventut (i més específicament de la joventut associada) i n'observarem algunes vies de desenvolupament.

El primer del que hem de ser conscients és que la participació cívica té una relació directa amb el poder polític. Ací, el poder polític podem descriure'l com la capacitat d'incidir en la transformació de la vida social, econòmica, cultural, etc., d'una comunitat i, consegüentment, aquest poder fa referència a la definició i a la gestió de mesures concretes que

afavorisquen el desenvolupament de la realitat (social, econòmica, cultural...) d'aquesta comunitat.

En relació amb aquest concepte de poder podrem distingir dues formes de participació, directa i indirecta. La participació indirecta es basa en la cessió de quotes de poder per part de la ciutadania als seus representants electes per tal de facilitar la gestió del públic i el canvi social. La participació directa és la capacitat de la ciutadania per gestionar directament les seues quotes de poder en diferents contextos socials.

La participació indirecta és la base de la democràcia representativa sobre la qual es recolzen els règims polítics parlamentaris. Aquest model arrossega un seguit de dèficits, els quals, de ben segur, tenen en l'abstencionisme electoral un dels seus efectes més greus pel que afecta a la legitimitat d'un model basat en la representativitat d'uns ciutadans i unes ciutadanes electes per gestionar un poder que ha estat temporalment cedit pel conjunt de la ciutadania. A causa de dèficits com aquest, el sistema de partits polítics (mitjans de participació política dins d'aquest model) té pendent una urgent regeneració. No cal dir que l'abstencionisme electoral i l'associada actitud d'indiferència quant a la política en general són especialment preocupants entre la població jove.

Davant una situació com aquesta, es necessiten respostes que suposen una activació cívica del conjunt de la societat i de les seues formes de participació, directa i indirecta. D'acord amb això, la millora en la qualitat de la democràcia haurà d'operar a dos nivells: sobre els mecanismes de funcionament de la democràcia representativa, amb una major transparència i control en la gestió del públic, amb una major proximitat

representants-representats gràcies a l'acostament i l'obertura dels partits polítics a la ciutadania, etc.; i sobre les vies de participació directa, que impliquen un aprofundiment en el model de la democràcia participativa. Totes dues línies d'actuació haurien d'avançar d'una manera simultània, ja que estan estretament relacionades.

L'aprofundiment en el model de la democràcia participativa ha de veure's com un procés progressiu en què, mitjançant l'activisme de la societat civil, del seus diversos teixits associatius i dels diferents moviments socials que la conformen, s'escurça la distància política existent entre la ciutadania i els espais de presa de decisions que tenen seu a les Administracions, espais des dels quals es dissenyen, s'executen i es controlen les polítiques públiques. Escurçar aquesta distància política significa engegar mecanismes de participació directa de la ciutadania organitzada en els afers públics.

Com contribuir des de l'associacionisme a aquest procés progressiu que aprofundix en la democràcia (participativa) de les nostres societats?

1. Aprofitant els avantatges que per a enfortir aquest procés té l'associacionisme per la seua pròpia configuració formal. Val a dir que aquests avantatges són més aviat teòrics, atés que depenen directament de l'estat en què es trobe l'associacionisme concret del qual parlem. Així i tot, caldrà aprofitar el fet de tindre estructures organitzatives consolidades, les quals entre altres coses possibiliten accions a mitjan i a llarg termini, o un intercanvi d'informació fluït entre tots els i les membres de l'associació; així mateix, serà un avantatge per a l'associacionisme haver aconseguit en molts casos un reconeixement explícit per part

de l'Administració com a potencials interlocutors de la ciutadania.

2. Introduint dins el funcionament intern de les organitzacions mecanismes de participació directa en la gestió quotidiana de l'associació que estiguen a l'abast de tots els seus i les seues membres. Un poc d'educació per l'acció en relació amb el foment de la participació pot resultar una aportació ben oportuna...

3. Concretant el compromís cívic que l'associacionisme té com a agent social amb la vertebració de l'entorn en què desplega la seua acció, i incorporant aquest compromís concret als objectius de l'entitat. Conseqüentment amb l'assumpció d'aquest compromís, caldrà dissenyar una estratègia d'actuació adient que faça que, al seu àmbit d'acció, l'associacionisme siga un element actiu i eficaç en el procés d'aprofundiment en la democràcia participativa.

... i propostes per a l'acció

Com poder engegar aquesta estratègia d'actuació des de l'associacionisme juvenil? Assajarem d'esmentar algunes propostes.

1. Cal denunciar les interpretacions reduccionistes del terme "política" i reivindicar des de l'associacionisme un concepte de la política obert a la societat civil i no exclusiu del sistema dels partits polítics.

Coherentment amb això, l'associacionisme juvenil haurà d'apostar per un concepte de ciutadania lligat a un exercici del dret a la participació que reclame espais de participació directa a tots els àmbits que componen el context social, al nostre cas, de la joventut.

2. El local és un àmbit especialment adient per a la posada en marxa d'iniciatives que activen mecanismes de participació directa. Si les reflexions sobre els problemes del nostre entorn ens demanen cada vegada més una perspectiva mundial, global, per a la seua completa comprensió, les respostes que fan front a aquests problemes (per exemple el de la necessitat d'augmentar la qualitat de les formes i els continguts de la democràcia) tenen una eficàcia creixent indubtable si són capaces d'adaptar-se i d'actuar sobre el local. És per això que els principis teòrics de la democràcia participativa i els exemples més destacats d'experiències en aquest camp (com ara els pressupostos participatius de Porto Alegre) assenyalen el local com a marc idoni per al desenvolupament de la participació directa, un marc idoni que també ha de valer per a l'àmbit juvenil. Els consells locals de la joventut podrien ser un bon exemple d'experiència en aquest àmbit.

Els consells de la joventut, en virtut de la seua doble funció com a òrgans de representació de l'associacionisme juvenil i com a interlocutors vàlids davant l'Administració en polítiques de joventut, són espais que han demostrat la seua capacitat per ser vehicles de participació de la joventut organitzada en general i de la que actua a la realitat local en particular. Tot just per això, haurien de continuar sent un objectiu de treball important a les nostres estratègies participatives.

3. El fet d'articular un discurs propi que, a part d'altres propostes, adapte els principis i els objectius generals de cada associació a l'estratègia d'actuació participativa que aquesta assumisca, afavorirà el paper de l'associacionisme en la promoció de mecanismes de participació directa al seu entorn social.

Per exemple, el compromís d'una associació juvenil de lleure amb l'educació en valors (articulat internament amb una sèrie d'objectius, mitjans i accions) pot veure's reflectit en la seua estratègia d'actuació participativa si l'entitat és capaç d'articular propostes que cerquen que la promoció de l'educació en valors esdevinga un dels objectes de les polítiques de joventut que l'Administració corresponent emprenga. A més a més d'enriquir el procés de participació, aquest reflex sobre els continguts de la participació de la idiosincràsia de l'associació funcionarà com a reforç indirecte de la seua pròpia acció associativa.

4. Parlant d'educació en valors i de participació, no volem deixar passar l'oportunitat d'assenyalar l'oportunitat de considerar el foment d'una educació per a la participació com una mesura necessària per avançar en la formació cívica de la ciutadania, tant en el coneixement dels mecanismes de

Foto: Miquel Tòrrero

funcionament del sistema democràtic, com (sobretot) en l'estímul entre la ciutadania de l'exercici del dret a la participació, tot fomentant un esperit cívic crític i compromés alhora. Aquesta educació per a la participació ha de ser susceptible d'adaptació i inclusió a tots els àmbits educatius (el formal, el no formal i l'informal), i constitueix un element que cada vegada haurà de prendre més rellevància com a aportació de l'associacionisme juvenil (especialment d'aquell que treballa l'educació en valors) al procés d'avanç d'una democràcia participativa.

5. Des de l'associacionisme juvenil s'ha de dur endavant una agenda completa de relacions amb altres agents de la societat civil afins als seus objectius o al seu camp d'actuació: altres associacions, moviments socials, etc. Aquestes relacions podran contribuir a la coordinació d'accions conjuntes puntuals i també a la creació de plataformes estables de col·laboració i d'acció. En cas que aquestes ja existisquen (els consells de la joventut en serien un exemple), aquesta agenda de relacions haurà d'afavorir-ne la consolidació i millora.

En aquest punt, no ens podem estar de subratllar el repte que ara com ara tenen tant l'associacionisme juvenil com les plataformes que el representen a l'hora de relacionar-se amb aquells moviments socials els objectius dels quals són coincidents amb els de l'associacionisme. Aquesta relació es fa necessària si es vol coordinar esforços en camps d'actuació comuns i, ben plantejada, ha de resultar beneficiosa per a totes dues parts.

6. Cal reivindicar davant l'Administració el desplegament d'unes polítiques públiques per a la joventut basades en la participació directa dels i les

joves en el seu disseny, la seua execució i el seu control, és a dir, unes polítiques de joventut inspirades en els principis de la democràcia participativa. La joventut que s'enquadra dins el model associatiu ha de fer valer la seua capacitat d'organització i els assoliments que ja s'hagen aconseguit en aquest camp (en el cas català cal citar l'èxit de l'elaboració de l'actual Pla de Joventut) per tal de reclamar una interlocució eficaç entre associacionisme jove i Administracions.

Voldríem recordar que els consells de la joventut tenen reconeguda la seua condició d'interlocutors vàlids davant les Administracions en matèria de joventut. En alguns casos, com ara el del País Valencià, aquest reconeixement compta amb el suport d'una llei reguladora de la participació juvenil; en altres, on aquesta legislació és absent, pot donar-se una manca de reconeixement d'aquesta funció d'interlocució que arribe a entrebancar l'actuació dels consells. En qualsevol cas s'ha de dir que la funció d'interlocució dels consells de la joventut té un caràcter universal (és a dir, s'exercix en nom de *tota* la joventut), encara que la representació que els consells de la joventut ostenten es limita exclusivament a la de l'associacionisme juvenil que apleguen. Aquesta circumstància ha de ser tinguda en compte pels consells de la joventut per tal que els seus plantejaments estiguen sempre oberts d'una banda a les inquietuds i demandes de la joventut no associada, i d'altra a la col·laboració amb la joventut que ha optat per altres formes d'organització que no són l'associacionisme.

7. S'han d'establir mecanismes de participació directa de la joventut que siguen reconeguts, estables i, sobretot, eficaços. Per tal que aquests

mecanismes funcionin, els departaments de joventut (regidories a nivell municipal; secretaries, direccions generals o instituts a nivell nacional) han de tenir pes polític dins l'organigrama de l'Administració corresponent. El pes polític està directament relacionat amb la situació del departament de joventut dins d'aquest organigrama, ja que el departament ha de tindre una ubicació que li permeta exercir una coordinació efectiva de totes les polítiques adreçades als i les joves que depenguen de l'Administració. En aquesta tasca de coordinació serà fonamental l'existència d'una comissió interdepartamental de joventut al si de l'Administració; en aquesta comissió la presència institucional de l'associacionisme juvenil i dels seus òrgans de representació (els consells de la joventut), al costat d'altres representants de la joventut organitzada, serà un aspecte essencial. Junt amb el pes polític del departament de joventut i la presència de l'associacionisme als òrgans de coordinació de les polítiques de joventut, caldrà exigir que la qualitat d'aquestes polítiques (és a dir, la seua eficàcia) estiga relacionada amb una participació activa de la joventut en elles.

Com assolir-ho? Obrint el procés d'elaboració i implementació de les polítiques juvenils a la intervenció directa dels seus destinataris, els i les joves, qui gràcies a aquest procés podran esdevindre els principals protagonistes de les seues polítiques. Haurem aconseguit així una concreció de la participació cívica de la joventut basada en els principis de la democràcia participativa que, en la seua praxi, serà una mostra més de com la capacitat d'activisme cívic del jovent pot comportar una millora en la qualitat de la democràcia a les nostres societats.

PARTICIPACIÓ i DEMOCRÀCIA

¹ DEMOCRÀCIA PARTICIPATIVA I ELS NOUS MOVIMENTS SOCIALS

Michaël Donaldson Carbón
membre de SOS Racisme.

De cara a centrar l'exposició, cal dir que parlarem dels nous moviments socials, aquests que s'han creat en les dues darreres dècades al voltant de noves temàtiques que abans no figuraven ni a les agendes públiques ni a les polítiques. No parlarem dels moviments ecològics, feministes,... sino que ens referirem, sobre tot a l'hora de concretar accions i resultats, als moviments antiracista, l'antimilitarista i el de solidaritat, tot i que també ens podríem parlar dels moviments okupas o antiglobalització.

Abans de parlar sobre exemples i accions que ens mostri el potencial dels moviments socials i com ajuden a configurar una democràcia més participativa, comentarem alguns aspectes que ens ajudin a situar un marc teòric en el qual actuen els moviments socials.

De fet parlarem, encara que d'una manera molt superficial, de quina manera els seus discursos i les seves accions incideixen d'una manera

1 - L'article està basat en la investigació sobre Moviments Socials i l'impacte en la polítiques públiques financiat i publicat per la Fundació Jaume Bofill en les Finestres Obertes 24 i 25.

més o menys efectiva en l'agenda pública i política i en especial en les polítiques públiques, i no ens centrarem en la seva creació o formes d'organització. Per què aquests moviments socials s'articulen i s'organitzen per obtenir rellevància pública i política. En la mesura que el seu discurs, ideologia i demandes arriben a la societat i a les esferes tradicionals de poder, es donen els resultats que podran ser simbòlics o conceptuals, quan incideixen en els valors i discursos de l'opinió pública o substantius si incideixen en les polítiques públiques. Una tercera categoria parla de l'operativitat, i es dóna quan els moviments passen a gestionar serveis o polítiques públiques.

Pot resultar complicat definir els moviments socials perquè hi ha una gran heterogeneïtat. Podríem parlar d'aquell conjunt de persones, organitzacions, entitats que d'una manera més o menys organitzada interactuen tot conformant una xarxa amb un discurs crític i alternatiu al dominant, i que presenten un altre model per l'enfocament dels conflictes i les noves temàtiques. Per arribar a l'opinió pública i als centres de decisió realitzen tot un seguit d'accions cada vegada més novadores i en ocasions espectaculars, com més endavant veurem en posar exemples d'actuacions d'aquests moviments.

En aquest sentit són una força viva amb un capital social crític i alternatiu i amb una clara vocació de participar en els afers públics, és a dir, amb ganes de fer política. Serà en aquesta dimensió que ajuden a fer la democràcia més participativa. Perquè no és cert que els moviments social siguin per definició "antisistema". N'hi ha alguns que sí i d'altres que no, o potser dins de cada moviment hi ha part de la xarxa que ho és i

d'altres que actuen de forma més "convencional". Tot i així, fins i tot els grups més antisistema també tenen voluntat de canviar la societat a través dels seus discursos i les seves accions. Estan interessats en la política en els diferents aspectes en els quals estan involucrats encara que sigui sense entrar en els mecanismes i instruments habituals amb els quals es dota la democràcia representativa.

Parlem ara de l'estructura d'oportunitats polítiques, que és el concepte que utilitzen alguns autors com el conjunt de dimensions consistents de l'entorn polític que fomenten o desanimen la mobilització. És a dir, que emfasitza aquelles oportunitats o dificultats que es donen en una determinada situació, independentment de la iniciativa que llença el moviment.

Entrem, ara sí, a parlar d'exemples concrets dels diferents moviments socials per veure com les seves actuacions impacten en les polítiques públiques.

Per veure com un tema pot pujar a l'agenda pública parlarem del moviment de solidaritat i concretament sobre la xarxa per l'abolició del deute extern.

Per parlar d'un impacte simbòlic, que ha incidit en el discurs de la societat, tot i que també amb certs efectes substantius, parlarem del moviment pacifista i la insubmissió.

Per últim, per referir-nos als rendiments substantius, estudiarem el cas de la llei d'estrangeria i el moviment antiracista, el moviment més jove de tots tres.

Solidaritat

Sobre el moviment de solidaritat, sorgit a principis de la dècada dels 80, parlarem de la Xarxa Ciutadana per l'Abolició del Deute Extern (XCADE) que va dur a terme la Consulta Social per l'Abolició del Deute Extern el mateix dia de les eleccions generals de març del 2000. Aquesta va ser una acció molt espectacular i va tenir conseqüències importants, sobretot simbòliques.

La Xarxa es va crear a través de la unió de la Plataforma 0'7% i més de la ciutat de Lleida i la Plataforma per l'Abolició del Deute Extern Usurer (ADEU) de Barcelona. Aquestes dues plataformes portaven molt de temps treballant en el camp de la solidaritat. D'aquesta manera l'estiu del 99 el grup de Lleida va proposar a la plataforma ADEU l'organització de la Consulta sobre el deute extern. Després d'un període de debat sobre les possibilitats d'èxit de la proposta es va començar a actuar per dur a terme l'acció.

Existien tot una sèrie de riscos, com el fet de veure's absorbit per la campanya electoral i la possible apropiació d'algun partit polític de la iniciativa, per la dificultat de poder aparèixer en els mitjans de comunicació i sobretot l'obstacle amb el que es van trobar més endavant, quan la Junta Electoral Central va declarar il·legal la iniciativa.

Tot així també hi havia elements que afavorien la iniciativa, com el recolzament d'alguns polítics de determinats partits, i el fet que com el

que es reclamava era l'abolició del deute públic, una competència estatal, els partits catalans no tenien tanta necessitat de comprometre'ns davant el seu electorat.

La Consulta consistia en posar "taules electorals" amb paperetes amb preguntes sobre el deute extern i si sobre el consultat estava a favor de demanar al govern central l'abolició del deute. Gràcies a la seva campanya la XCADE va aconseguir la simpatia d'una gran part de la xarxa associativa catalana, i de fet va ser gràcies a la seva col·laboració desinteressada que es va poder fer la Consulta. Un total de 10.000 voluntaris que van montar 1.511 meses electorals en un total de 208 municipis catalans. D'aquesta manera moltes ONGs, agrupaments escoltes, espais, associacions de veïns, sindicats, agrupacions escolars, és a dir, una part representativa de la societat catalana va participar en el projecte de la consulta i així el missatge de la campanya també es va difondre entre bona part de la societat.

Paral·lelament, i amb la intenció de fer arribar el missatge sobre l'abolició del deute a l'opinió pública la XCADE va començar a realitzar tot un seguit d'acció reivindicatives. Entre les accions destaquen:

- Penjada de pancartes a favor de la consulta a 30 poblacions de Catalunya anunciant que el municipi en qüestió s'adheria a la celebració de la Consulta, el dia 12 de febrer. De fet la xarxa va tenir molt de recolzament entre els municipis catalans, donat que moltes de les associacions i entitats que participaven en la consulta eren de base local.

- Una manifestació pels carrers de la ciutat de Barcelona, convocada juntament amb SOS Racisme, que protestava per la Llei d'Estrangeria i que va aplegar a més de 15.000 persones, i que va finalitzar amb un acte simbòlic de "l'enterrament del deute" a la plaça de la Catedral.
- Una penjada de pancartes i persones sobre l'Arc de Triomf de Barcelona.
- Cobriment de la Plaça Catalunya amb el símbol de la Consulta.
- Penjada d'una pancarta a la Sagrada Família en protesta per la resolució de la Junta Electoral Central que prohibia la celebració de la Consulta.
- A més els membres de la XCADE van enviar milers de missatges electrònics, faxes, cartes als diaris per explicar a l'opinió pública el motiu de la campanya.

Totes aquestes accions van fer que durant la campanya la xarxa estés present en els mitjans de comunicació i que també tingués el seu protagonisme a la campanya electoral gràcies a la simpatia d'alguns polítics que tenien vers la iniciativa.

El resultat, que en tot cas va ser simbòlic, donat que la Consulta no era vinculant, va ser el següent: 462.373 vots (que significaven un 13% de vots sobre el cens i un 21'7% sobre la participació a les eleccions).

Però els rendiments d'aquesta Consulta, que ens marquen l'impacte del moviment en l'esfera de poder institucional i de les polítiques públiques sí que van ser importants. Els més importants van ser els simbòlics. Per una banda, de cara al moviment, l'èxit de la consulta va suposar la major

concienciació dels membres i l'augment de l'autoestima, i com a rendiment més substantiu la creació i consolidació d'una xarxa d'associacions. D'altra banda, es pot destacar el coneixement dels ciutadans del que suposava el deute extern i la major concienciació per aquells que ja ho coneixien i de cara a la societat. Com altres rendiments simbòlics la percepció que es poden fer accions alternatives i massives i donar a conèixer la xarxa associativa creada a través de la XCADE. Altres rendiments, de caire substantiu tot i que no tan importants van ser la sensació de que es poden fer arribar demandes a l'esferes del poder establert i el fet de que aquests responsables coneguessin quines eren les reivindicacions de gran part de la ciutadania.

Resumint, el més important va ser que la Consulta va fer pujar el tema del Deute Extern a l'agenda pública quan la seva presència a l'arena política era pràcticament inexistent.

Antimilitarisme

Parlarem ara del moviment pacifista o antimilitarisme i de quina va ser la seva relació amb dues institucions públiques tan rellevants com el Parlament de Catalunya i el Poder Judicial. En el transfons de la lluita, la insubmissió al servei militar obligatori i la petició de derogació de la mili. En realitat no va ser tot el moviment que va interactuar amb el Parlament, sino més aviat una part de la xarxa pública. Tot i així, el moviment va restar molt unit en les seves accions per aconseguir els seus objectius.

La relació entre part del moviment antimilitarista i el parlament, concretament amb alguns diputats, va ser prou intensa i va venir marcada per diverses circumstàncies i variables. Depenia de la composició del parlament, la simpatia del diputats vers el moviment, els esdeveniments mundials (tal com la guerra del Golf al 91) i a l'Estat (l'evolució del servei militar donat que és el Congrés dels Diputats qui havia de despenalitzar la insubmissió i abolir el servei militar), ...

Abans comentàvem la divisió del moviment a l'hora de plantejar les converses i negociacions amb el Parlament de Catalunya. Hi havia una part que ho rebutjava pel que representava una institució tan formal com el Parlament, on només hi tenen paraula els parlamentaris i partits polítics i pel fet de que hi havia insubmisos en presó, però en canvi hi havia un sector que creia que era rendible políticament la relació amb els partits més sensibles a les peticions i demandes del moviment. Tot i les negociacions que es realitzaren, el moviment no va deixar de criticar ni de realitzar accions crítiques contra els partits polítics.

En una primera etapa, fins als aconteixements de l'any 91 (amb la guerra del Golf) la incidència del moviment és petita i només IC i ERC mantenen relacions amb els insubmisos. Per la seva part CiU no acabava d'entrar o ho feia d'una manera molt ambivalent. Per la seva part PSC i PP eren els més aliens al tema. De totes maneres, com deiem abans, les relacions es donaven entre membres del parlament i no tan amb els partits polítics.

Les accions resultants de la interacció amb el Parlament van ser l'aprovació

de diverses mocions i proposicions no de llei. Així per exemple, es va signar una moció a favor dels desertors de la guerra del golf. No va ser l'única sino que també va haver-hi altres mocions que d'una manera més suau, donat que s'havia de consensuar entre els partits polítics, recolzaven el que que inicialment demanaven els insubmisos. Fins i tot es va arribar a demanar, amb una proposició no de llei, la despenalització de la insubmissió coincidint amb la nova redacció del Codi Penal del 95 tot i que al final no va servir de res.

D'altra banda, als polítics se'ls demanava informació sobre els textos legals que s'estaven tramitant tant a Barcelona com a Madrid, i també l'assistència als judicis que es realitzaven en contra dels insubmisos. Perquè aquest va ser un altre punt calent on el moviment va fer arribar a l'opinió pública el que demanaven. Donada la participació de polítics i personatges rellevants del món de la cultura i la societat, els judicis atreïen als mitjans de comunicació. De fet, a Catalunya els jutges aplicaven amb poca rigidesa la normativa i no hi havia insubmisos empresonats.

Però a poc a poc, l'interès pels judicis es perd perquè finalment es va suprimir el servei militar obligatori i no hi ha una repressió forta per part dels jutjats cap als insubmisos i l'acció del moviment antimilitarista va perdre força.

Tot i així, la batalla ja estava guanyada i el seu missatge, que impulsava una cultura de pau gràcies a la publicitat que es donava al Parlament i els jutjats, va arribar a la societat.

Antiracisme

Es tracta del moviment més jove dels tres perquè aquest té el seu origen a Catalunya a finals de la dècada dels 80 amb la creació de SOS Racisme, com a entitat més representativa d'aquella primera etapa. Aquesta associació, juntament amb altres entitats que tot i no estar totalment dedicades a la lluita antiracista, com els sindicats, com Càritas, sí que defensaven els drets humans, i tenien en la seva oposició a la Llei d'Estrangeria una fita comuna. Per parlar d'aquest moviment ens centrarem en la llei d'estrangeria i les seves reformes. La primera Llei datava del 85 i va ser aprovada amb els vots de tots els partits polítics amb representació al Congrés dels Diputats amb excepció de l'abstenció d'IU. El model d'immigració que implementava la llei era molt restrictiu i entenia la immigració com a transitòria, formada per joves que no tenien vocació de residir permanentment a l'Estat. Els immigrants irregulars veien retallats els drets fonamentals i el sistema de sancions era molt dur.

Aquesta llei va ser qüestionada des de la creació del moviment antiracista que considerava que retallava els drets humans i que reclamaven un altre enfocament no tant policial de la immigració. Així a mitjans de la dècada dels noranta alguns partits polítics van començar a plantejar la necessitat de dur a terme una reforma legal donat que la Llei d'Estrangeria havia fracassat en el seu objectiu de gestionar la immigració.

Però la reforma es va paraitzar perquè el 1996 es va reformar el reglament d'estrangeria que evidenciava encara més que la llei d'estrangeria estava desfasada donat que el reglament, una norma jeràrquicament inferior a

la Llei, la contradecia en alguns aspectes com el reconeixement de drets fonamentals dels immigrants irregulars.

Tot i així, el debat sobre la reforma legal no es va oblidar i d'aquesta manera es va obrir un període participatiu on una part de la xarxa del moviment i alguns partits polítics van establir diàleg. D'aquesta manera es van produir entrevistes bilaterals, trobades, taules rodones, intercanvi de documents, propostes legislatives dels diferents partits,... dins d'una dinàmica molt alta de participació i receptivitat per part dels partits polítics.

En el Congrés dels Diputats es va constituir una ponència parlamentària on es van discutir totes les propostes de normativa que cada partit havia realitzat fins que es va arribar a un consens. Aquesta ponència va estar en tot moment en contacte amb part de la xarxa del moviment a través dels polítics que en formaven part. I parlem d'una part de la xarxa crítica, perquè n'hi havia un altra que pel seu caràcter més antisistema no va entrar en el joc de diàleg i converses amb els partits polítics. Aquesta part, formada per Pàpers per Tothom, el sindicat CGT i altres associacions consideraven que no calia cap llei per regular l'estrangeria i era una pèrdua de temps tota conversa que tingués com a objectiu un tipus de llei o l'altra. L'altra part de la xarxa que sí que va participar del procés abans comentat la formaven principalment els sindicats majoritaris: CCOO i UGT, Càritas, SOS Racisme i les associacions d'immigrants més representatives com ASOPXI, Ibn Batuta, ...

Finalment, i amb una seqüència parlamentària més digna d'un thriller que del procés parlamentari, on el PP es va oposar a la llei que durant 14 mesos

havia recolzat, la llei d'estrangeria, Llei 4/2000 sobre els drets i deures dels estrangers a Espanya i la seva integració social, va ser aprovada per totes les forces parlamentàries exceptuant el PP. Va ser la primera votació que va perdre durant tota la legislatura ja que en el darrer moment es va quedar sense el recolzament de CiU i CC. I de fet un any després el PP, ja amb la majoria absoluta, i fent realitat la seva promesa electoral, va tornar a canviar la llei tot donant pas a l'actual Llei 8/2000.

La Llei 8/2000 va tornar al model del 85 però en canvi la llei 4/2000 aprovada amb una àmplia majoria parlamentària i social no enfocava la immigració estrictament des d'un punt de vista policial, sino que significava el reconeixement dels drets fonamentals, i algunes mesures per la integració dels immigrants. Tot i així hi havia part de la xarxa crítica del moviment que estava en contra de la llei 4/2000 i altres com SOS Racisme reconeixien que era un primer pas en reconeixement dels drets dels immigrants i de la igualtat de drets però que encara era insuficient.

El fet, però, és que l'actuació del moviment, aprofitant la circumstància de la receptivitat de les institucions públiques i els partits polítics, va fer que hi hagués un canvi de model a l'hora de gestionar la immigració i va sopesar un rendiment sustantiu molt important. És evident que no totes les reivindicacions del moviment van ser escoltades i de ben segur gran part del moviment hagués redactat la llei d'una altre manera però el que sí que és cert és que es va donar un canvi en l'òptica d'enfocament de la immigració a l'Estat. Això també va contribuir a que l'opinió pública veïés la immigració amb altres arguments que no pas els tòpics sobre delinqüència i atur.

PARTICIPACIÓ i DEMOCRÀCIA

OPORTUNITAT PER A MILLORAR LA GOVERNABILITAT?

Jordi Sánchez i Picanyol
director de la Fundació Jaume Bofill.

1. Els límits de la participació política en el nou entorn de comunicació digital. Repensar la política

L'aparició de la xarxa com una nova realitat que s'interposa als espais clàssics des dels quals les comunitats humanes s'han organitzat i desenvolupat històricament ens obre nous reptes i oportunitats en moltes direccions, també en tot allò que fa referència a la governabilitat de les nostres societats.

Aquest nou escenari que sembla dibuixar-se i al qual les tecnologies de la comunicació contribueixen activament a assolir, poden estar dibuixant uns nous límits per l'acció política. Unes noves regles del joc on la

participació ciutadana sembla estar cridada a augmentar el seu protagonisme. Els canvis que les societats occidentals estan protagonitzen les dues darreres dècades poden ser interpretats com l'expressió d'aquesta transformació, la mundialització.

Avui sembla imposar-se una doble tendència sovint contradictòria, una que ens arriba de la mà d'una determinada mundialització on la complexitat de les nostres societats se'ns presenta de manera reduccionista i una altra que ens ve d'un localisme que no sempre està exempt de rebuig cap a tot allò que sigui universal i diferent a allò que és propi i proper. En aquest escenari contradictori i xocant, la xarxa pot tenir la virtut de fer-nos més proper allò global i a la vegada l'encert de projectar allò propi i proper cap a la dimensió universal. La xarxa pot actuar de nexce i a la vegada com amortiguador de les contradiccions que les diverses dimensions local-global ens ofereixen.

La crisi de l'estat-nació

Des d'una visió centrada en l'esfera de la política cal tenir present que la xarxa apareix quan el que és per excel·lència l'estructura política de la modernitat – l'estat – sembla entrar en crisi. Una crisi, la de l'estat-nació, que pot ser explicada en part per l'aparició d'aquesta dualitat local-global. Un estat-nació que quan és analitzat amb un cert detall en el seu comportament ens fa arribar a la conclusió que en aquests moments viu de manera tensa i sovint conflictiva l'existència d'àmbits polítics de

decisió inferiors al seu (municipis, regions, ...) i que a la vegada es resisteix a perdre influència i capacitat de decisió a favor d'altres espais superiors (entitats supraestats com en el nostre cas la UE) molt més eficaços en la consecució de determinats objectius pels quals l'estat s'ha quedat petit.

És una evidència que l'estat nació s'ha quedat petit per donar resposta adequada a problemes que només accions transfrontereres poden aspirar a governar, però també es troba fora de discussió el fet que l'estat nació es mostra, a la vegada, massa gran i distant en l'objectiu de donar resposta a demandes ciutadanes de prestació de serveis que requereixen la proximitat per a ser eficientment implementades.

La crisi de l'estat-nació no és, però, exclusivament una crisi de proporció de les seves estructures. És evident que cal posar a revisió la dimensió de les estructures del poder polític actual, precisament per l'evidència exposada en el paràgraf anterior, però és un error creure que la crisi de l'estat-nació és només atribuïble a la dimensió de les estructures de poder. Si fos així podríem corroborar que aquestes instàncies més adequades viuen al marge de la crisi, i això no és així. La crisi de l'estat-nació té molt a veure amb les pròpies formes de fer i organitzar l'activitat política, es relaciona directament amb la crisi de la política en el sentit més general d'aquest concepte. És la mateixa política la que està en crisi, en molt bona part i com intentaré desenvolupar seguidament, en les seves formes i mecanismes actuals.

L'aparició de l'estat modern es va caracteritzar entre d'altres qüestions per l'aparició d'un cos especialitzat en l'exercici del govern, no només en la seva vessant més administrativa (burocràcia), sinó també en l'esfera de la presa de decisions (classe política). L'aparició, segles després, de la democràcia liberal no va modificar en allò que era essencial aquest fet. La democràcia mitjançant les eleccions garanteix – que no és poc – la possibilitat que la ciutadania canviï els governants existents i que esculli les seves preferències entre un conjunt tant ampli com es vulgui (a priori il·limitat) d'opcions polítiques que ofereixen als electors la seva proposta ideològica-programàtica per tal de ser dipositaris de la seva confiança a través de les eleccions.

Mirat des d'una altra perspectiva aquests mecanismes de la política moderna, quan s'entenen només com un conjunt d'instruments per escollir govern, comporten de fet l'exclusió de la majoria de ciutadans en el procés deliberatiu i decisonal dels afers públics. De fet aquesta exclusió de la majoria a favor d'una minoria és perfectament coherent amb el paradigma dominant en la societat liberal – i en molt bona part heretat del Renaixement – segons el qual l'individu gaudeix d'una autonomia i té sentit per ell sol sense necessitat de mantenir uns estrets vincles amb la comunitat. Una noció de la relació persona-comunitat que fa innecessària – tot i que no rebutja clarament – la participació política.

A diferència del món clàssic, on l'individu només podia ser en plenitud si se sentia formar part de la comunitat, l'estat modern i la pràctica actual de la democràcia no han buscat la identificació plena entre

l'individu i la comunitat, com a mínim amb el mateix sentit que se li donava en el món clàssic. En els nostres temps l'individu pot tenir una existència plena – també en drets - establint només un feble lligam comunitari on fins i tot l'incompliment d'alguns deures li permeten prosseguir amb normalitat la seva trajectòria individual sense que res del que podem considerar bàsic quedi malmès.

No és difícil, en aquest punt, establir una connexió entre aquesta situació i la baixa implicació ciutadana amb els afers polítics. De fet, aquesta actitud sembla retroalimentar-se amb els mecanismes de la política moderna fins a l'extrem que l'existència d'un gran desinterès social per l'acció i el devorin polític no genera cap contradicció ni disfunció en els aspectes vertebradors dels nostres sistemes polítics.

Una nova Cultura Política

Des de fa uns quants anys, però, en les nostres societats postindustrials es comença a qüestionar – tot i que moderadament – el fet que hagi d'existir un cos especialitzat que exerceixi monopolísticament l'acció política. Aquest nou plantejament forma part d'una visió molt més àmplia del que podríem denominar una nova i emergent cultura política, identificada per alguns sociòlegs i politòlegs com a cultura postmaterialista (Inglehart). De fet, a les nostres societats ja són ben visibles organitzacions que practiquen i entenen la política de manera diferent a com s'ha vingut practicant aquesta en dècades anteriors. Són organitzacions que

donen resposta a una demanda social emergent – bàsicament noves generacions – que plantegen la política des de posicions innovadores. Allò que caldrà seguir amb atenció al llarg dels propers anys és si aquestes posicions es consoliden i s'amplien a nous contingents socials o s'acaben manifestant només com a expressions conjunturals de poca densitat i projecció temporal.

En qualsevol cas allò que avui s'expressa com a dinàmica emergent en les nostres societats reivindica unes formes polítiques amb molta menys rigidesa que la que ha vingut manifestant-se en dècades anteriors i el que probablement és més rellevant, que concreta en les seves actuacions unes formes polítiques diferents a les dominants. Es defensen unes regles del joc on, per exemple, la verticalitat pròpia d'organitzacions i processos jerarquitcats és denostada a favor de pràctiques i conductes horitzontals.

Aquest procés, a més, es dóna simultàniament a un altre fet: les velles organitzacions polítiques estructurades sota el paradigma dominant de la política moderna es veuen immerses en una situació de crisi. Els seus procediments i mecanismes de funcionament són obertament qüestionats. Des d'una posició objectiva podem dir que aquest organismes, per exemple els partits polítics, es veuen immersos en un creixent allunyament del conjunt de la població i sovint són explícitament desautoritzats. Desautoritzats pel seu comportament però també per aspectes substantius de les seves decisions. Desautoritzats, explícitament, com va passar el 20 d'abril a la primera volta de les eleccions presidencials franceses.

En certa manera, aquest escenari de desencontre entre política i ciutadania, troba el seu contrapunt en les noves organitzacions, que actuen sota el paraigua dels anomenats nous moviments socials, i que mostren – no sense escapar també d'algunes contradiccions – una capacitat de galvanitzar a sectors relativament rellevants de la població a l'entorn de nous plantejaments. Els partits i en general els actors del sistema polític veuen amb una poc dissimulada enveja i ben segur que creixent preocupació aquest fenomen.

Sense que es pugui establir una relació causa-efecte entre aquesta nova i emergent cultura política i els darrers esdeveniments que en diversos sistemes democràtics s'estan produint, si que es pot començar a constatar l'existència d'un seguit de fets impropis de les formes polítiques clàssiques però que malgrat això es van repetint en les nostres societats. Una anàlisi comparada d'alguns d'aquests fets ens pot portar a pensar que ens trobem en l'inici d'un procés on el que està en clara transformació és l'existència del monopoli de l'activitat política. És a dir, sembla que la política pot arribar a deixar a estar només en mans d'uns pocs. Potser parlar de procés pot semblar excessivament arriscat, en qualsevol cas cal dir a favor d'aquesta idea, que allò remarcable del que hem vist fins ara és que els fets ocorreguts i els passos donats en la direcció d'obrir més la política a les noves sensibilitats difícilment tenen possibilitat de retrocés.

El procés únicament descendent, i en conseqüència jeràrquic de les decisions polítiques trontolla avui davant la pressió – moltes vegades no explícita sinó implícita en multitud d'expressions socials – a favor de l'adquisició de noves regles del joc polític. Un escenari especialment

apassionant per a seguir aquests esdeveniments és el món local i en concret les ciutats. La proximitat que en aquest nivell de govern es dona entre les institucions i la ciutadania obre la porta a multitud de possibilitats de participació que en altres nivells de govern de dimensió més gran són, com a mínim, més complexos i difícils d'articular, i en conseqüència més improbables.

Tot aquest procés, com ja he remarcat anteriorment, és l'expressió de l'aparició a les nostres societats d'una nova cultura política, un procés que per les seves dimensions i conseqüències alguns han definit com a revolució silenciosa. En gran mesura està protagonitzat per les cohorts nascudes a partir dels anys seixanta i malgrat la seva progressió no és homogènia, ni de bon tros, entre aquest segments de la població si que es pot predir que ha crescut significativament els darrers anys.

Entorn Globalitzat

No cal dir que l'escenari social, econòmic i polític on aquesta transformació s'està produint és d'una enorme complexitat. Sense voler aprofundir en aquesta anàlisi és una evidència que el procés de mundialització és fortament contradictori a molts dels plantejaments clàssics que en l'àmbit sociopolític i econòmic s'havien vingut realitzant. No és només una qüestió del tipus de resposta que cal donar als reptes actuals i a la necessitat que aquestes respostes siguin renovades i no agafades en préstec de les doctrines clàssiques existents, sinó que probablement estem

davant d'un escenari que planteja noves preguntes. El que està en joc, en conseqüència, no es tant quines respostes donem sinó si prèviament hem sabut interpretar o desxifrar les noves preguntes. Nous reptes que lògicament també es presenten en l'activitat política i pels quals a vegades podran servir velles receptes però a vegades caldrà disposar de receptari nou.

En aquest context històric de canvi (revolució silenciosa) és on apareix la xarxa. Una xarxa que té precisament com a característiques alguns dels elements que donen personalitat pròpia al procés de canvi cultural que he descrit en els paràgrafs precedents. L'horitzontalitat en les relacions i en l'estructura funcional, l'aparició de múltiples centres difusors o el que és el mateix la desaparició o relativització del poder comunicacional reduït a unes molt poques mans, ... són característiques de la xarxa que fan que aquesta aparegui, de forma especial, coincident i pròxima a aquells que estan protagonitzant la transformació de la cultura política hegemònica.

2. Les potencialitats de la xarxa i els riscos de determinades visions

L'entorn digital, i la xarxa més concretament, ofereixen la possibilitat de donar satisfacció a les demandes d'una més gran flexibilitat adreçades per sectors cada vegada més amplis de l'opinió pública cap a les institucions i el sistema polític en general. Alguns han volgut veure, des de la pròpia Ciència Política, el possible inici d'una nova era democràtica

gràcies precisament a les potencialitats que el ciberespai ofereix a l'actuació política. Una possible nova era excessivament identificada amb el model clàssic de democràcia viscut a algunes polis, i significativament a Atenes, durant els segles V i IV aC.

La meua és una opinió més continguda ja que crec que no s'ha de confondre les potencialitats que la xarxa ofereix a la renovació de l'actuació política amb el que podríem definir com l'instrument que activarà la implantació de la democràcia directa. És oportú fer alguna petita reflexió sobre la dicotomia democràcia directa/democràcia representativa. Més enllà d'un problema evident de dimensió del demos, en el sentit que la grandària actual de l'organització política per excel·lència, l'estat nació, fa difícilment viable la pràctica de la democràcia directa, cal advertir també que la complexitat que envolta la majoria de les decisions a prendre recomana un procés de presa de decisió pausat, reflexiu i que a més tendeixi a la recerca del consens. Totes aquestes característiques poden ser garantides difícilment en un sistema de democràcia directa.

Un dels riscos més grans quan es pensa en l'aplicació de les noves tecnologies està en creure que la política es pot convertir en poc menys que un plebiscit electrònic permanent sobre totes aquelles qüestions que ens afectin com a ciutadans. La certesa que en un temps no llunyà les dificultats tècniques, legals i culturals que avui es donen per realitzar votacions electròniques hauran desaparegut, no ens pot portar a afirmar que el millor govern sigui el govern de la consulta permanent a la ciutadania.

L'ús de la consulta directa ens empeny necessàriament a la victòria d'uns sobre altres en un escenari marcat excessivament per una dualitat de posicions. Si bé el referèndum pot ser un instrument a utilitzar en determinades circumstàncies, la mateixa polarització que comporta desaconsella el seu ús permanent. Entre les diverses raons que es poden donar per evitar la incorporació permanent de la consulta directa i universal a la ciutadania a les pautes de comportament polític hi ha la de la dificultat que aquesta utilització pot fer per fer compatible un espai comú entre les majories establertes i les minories existents. Respectar el dret i les voluntats d'aquestes últimes ja és sovint una tasca difícil en el joc del sistema representatiu, però s'intueix com a impossible quan ens situem en un escenari de democràcia directa.

Les nostres societats són cada vegada més complexes. Existeix una diversitat més gran d'opinions i sensibilitats. Les minories /de tota mena) són cada vegada més presents i més nombroses, mentres que les majories són menys sòlides. Buscar l'espai de trobada, el punt de connexió, entre les diverses sensibilitats és imprescindible per evitar fractures socials i polítiques. No sembla que la consulta quotidiana – tècnicament possible dintre de molt pocs anys gràcies al desplegament de la xarxa, a la seva progressiva universalització i al seu perfeccionament tècnic – sigui el millor mecanisme per a optimitzar la governabilitat de les nostres societats.

La creació del model democràtic representatiu es va fer en detriment del model democràtic directe o assembleari. Aquest fet es va produir no només com a resultat d'unes circumstàncies constrictives que

impossibilitaven la presa de decisions polítiques de forma directa des de la ciutadania i sense intermediació. Clarament va ser una aposta raonada a favor d'un model que sobre el paper pot garantir la reflexió, el contrast, la deliberació i la recerca del consens millor que altres models, i en concret millor que el model democràtic clàssic. El fet que des del segle XIX la pràctica política representativa no hagi corroborat sempre aquest capteniment no ens pot portar a creure que la democràcia directa produirà beneficis majors que la representativa en la perspectiva de la governabilitat i cohesió de les nostres societats.

Per altra banda aquest tipus de consultes directes, al marge de permetre que els grans grups d'interessos puguin desenvolupar campanyes mediàtiques que acabin condicionant la construcció de l'opinió ciutadana i que intentin ofegar altres opinions – especialment aquelles que disposen de pocs recursos econòmics – tenen el problema afegit que no garanteixen suficientment un espai per a la reflexió i la deliberació. És reconegut que els referèndums s'assemblen en excés a les campanyes electorals en tot allò que fa referència al malbaratament de recursos econòmics i a l'estil d'estratègies per adquirir suports. Precisament la reflexió i l'aprofundiment en el contingut dels programes són el que més es troba a faltar en la majoria de campanyes, amb un excés de recursos del marketing polític.

Per altra banda res impedeix que el sistema democràtic representatiu incorpori processos de participació ciutadana que complementin i enriqueixin els mecanismes habituals en el procés polític del model parlamentari. De fet, no només res ho impedeix sinó que cal estar

convençuts en el fet que aquesta incorporació és una necessitat urgent per evitar que la fractura avui existent entre la classe política i en general el sistema polític, per un costat, i amplis sectors de la població per un altre, no vagi a més. És en aquesta lògica on les TIC's poden fer una aportació enriquidora per a l'aprofundiment i el perfeccionament democràtic.

3. Qualitat versus quantitat? Una aposta per la democràcia deliberativa

Malgrat la contraposició entre criteris quantitativs i qualitativs no semblen ser els més encertats per argumentar quan estem reflexionant sobre la democràcia i la seva millora, sovint els debats acaben – amb totes les millors intencions – posicionant-se en un dels dos elements. La participació valorada només com un número – com més gran millor – respon només a una variable de l'equació que intentem resoldre. N'hi ha d'altres, i entre aquestes indubtablement, trobem la variable de la qualitat. El gran repte que les democràcies occidentals tenen plantejat és com la participació d'una més gran quantitat d'individus no ofega el de la qualitat ni dels procediments ni dels resultats finals de la participació ciutadana. En direcció contrària hem de dir que el repte també el tenim en evitar que el manteniment de la qualitat (en molts casos només suposada) del procés i del resultat no limiti la participació només a una elit. Certament els dos objectius poden semblar difícils de ser garantits simultàniament, però les dificultats malgrat existir, poden ser superades.

Precisament és en aquest escenari d'aparent dualitat on es presenta interessant la utilització de les tecnologies de la informació. Algunes experiències realitzades als estats Units i al Regne Unit mostren clarament les potencialitats que es poden assolir amb l'ús de la televisió. la televisió, pensada com a instrument de participació ciutadana, permet conciliar clarament qualitat i quantitat. Internet, al meu entendre, permet millorar els resultats obtinguts en la utilització de la televisió com a instrument al servei de la participació ciutadana, en una aposta clara per la democràcia deliberativa.

Garantir la informació

En un esquema d'una democràcia deliberativa la primera condició que cal satisfer és l'existència d'informació bàsica, de fàcil i ràpid accés i el més universal possible. Sense informació no és possible donar garanties de qualitat democràtica. Sense informació no es pot plantejar cap procés de debat ni reflexió, i menys encara de consulta ciutadana. Les Tecnologies de la Informació i la Comunicació permeten, com hom coneix, oferir informació a costos baixos i per amplis sectors de la població. En veritat i en la mesura que els clàssics problemes de la distribució de la informació desapareixen i que progressivament l'accés a la xarxa tendirà a ser universal, també ho tendirà a ser la informació en ella emmagatzemada.

Promoure el debat

Amb la informació que avui es pot potencialment trobar a la xarxa, és possible oferir espais de debat de gran interès. Les fórmules i els formats possibles són plurals, des de debats lliures – sense direcció ni moderació que serveixen per a recollir opinions de tota mena, acceptant fins i tot el risc que s'allunyin del motiu últim del debat, fins a espais més dirigits, amb preguntes concretes promogudes pels responsables de les institucions. Sense oblidar les converses a temps real entre ciutadans i responsables polítics i/o tècnics. Hi ha en aquests moments experiències ja reeixides en aquesta direcció on responsables polítics donen resposta a les opinions rebudes des de la ciutadania en un saludable exercici de comunicació, debat i reflexió compartida entre responsables de l'administració i ciutadans.

Combatre les aparences

El risc d'aquests espais de debat virtual són en gran mesura els mateixos que trobem en els debats presencials: els de l'aparença. Per la democràcia només hi ha una qüestió pitjor que la no participació; l'aparent participació. El gran risc que Internet pot comportar és que precisament la no presencialitat dels participants en el debat acabi per dissuadir als responsables polítics de prendre's seriosament la participació. Molt sovint sense una mala fe d'entrada, com per exemple quan en molts fòrums ciutadans els espais de debat no tenen una atenció adequada per part

de les autoritats, malgrat aquestes hagin estat directament o indirecta incentivadors i promotors del debat.

Internet no pot suplir ni evitar el riscos dels processos participatius presencials. Un d'aquests és que en els moments incipients de la utilització de les tecnologies, un ús inadequat de les mateixes pot condicionar negativament la seva utilització en el futur. Si Internet s'associa a experiències poc o gens exitoses, la conseqüència pot ser una dificultat per que el seu ús guanyi en el futur confiança i credibilitat. La banalització d'algunes pràctiques amb Internet (consultes ciutadanes sense cap rigor, fòrums de debat impulsats des de les institucions públiques sense cap intencionalitat política,...) poden anar en detriment del seu ús posterior. En aquest sentit cal esperar una actuació responsable en l'ús d'internet i de les seves possibilitats per part de les institucions.

A tall de conclusió

Les oportunitats que Internet ens obre en el camp de la participació política no haurien mai d'imposar-se contra la realitat cultural que avui determina l'activitat política de la nostra societat. D'entrada sembla imprescindible determinar i limitar la utilització d'Internet a processos polítics realment existents. Com ja s'ha dit anteriorment el gran perill – constatable després d'analitzar les pàgines webs de les nostres institucions públiques –és que Internet es projecti més com a cert divertiment que com a espai virtual des d'on vertebrar i ajudar a impulsar una nova manera d'entendre l'acció política i les pràctiques democràtiques.

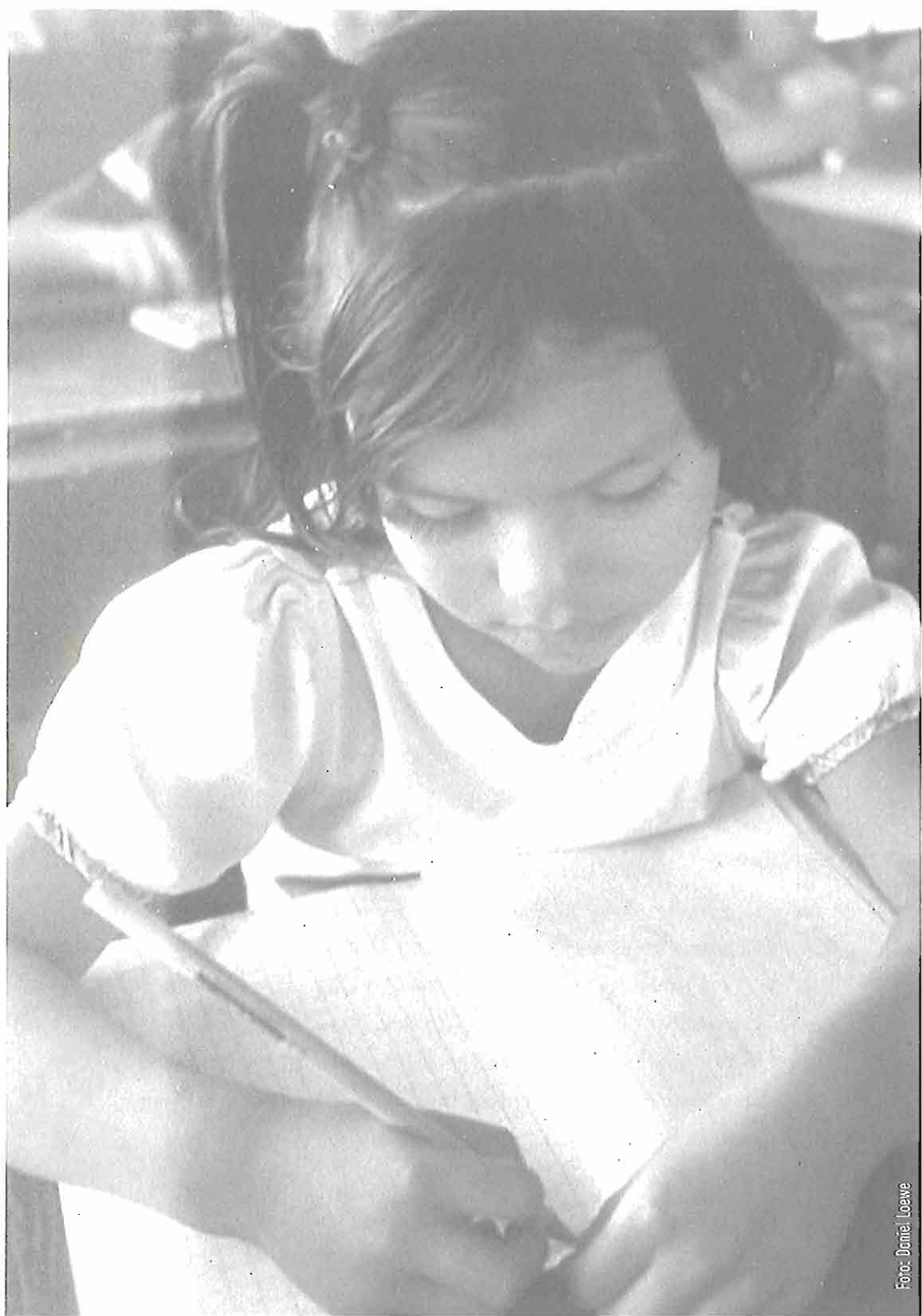
Dibuixar horitzons de gran abast, com pot ser la possibilitat de la votació electrònica, és certament una obligació que no podem desatendre si volem aprofitar al màxim les potencialitats de la xarxa. Això, però, no ens ha d'evitar de fer-ho amb molta prudència i sentit de la realitat, sense falses demagògies ni romanticismes. Entre altres qüestions perquè avui el principal repte en clau democràtica és evitar la fractura digital. Si es prefereix el gran objectiu es garantir la universalització de l'accés a tota la ciutadania, independentment de la seva posició social i de la seva ubicació en el territori. En l'assoliment d'aquest objectiu les institucions públiques tenen una gran responsabilitat. És l'element necessari, tot i que no suficient, per avançar en l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació per a l'activitat política.

Les fronteres de l'acció política i les formes i procediments de la mateixa s'estan redissenyant. El nostre és un període de canvi, de transformació. Aquest canvi, però, no pot descansar només en les possibilitats que les tecnologies ens puguin arribar a oferir. És evident que Internet, com ho va fer en el seu moment l'aparició de la televisió, obre nous límits per a la política. Ara bé, serà responsabilitat nostra aprofitar-los plenament i en una determinada direcció. La política, i la democràcia com a expressió de la nostra manera d'entendre i fer política, se sustenta en valors que a la vegada determinen voluntats. Els nous límits de la política acabaran determinats per la nostra voluntat. Anirem tant lluny com estiguem disposats, col·lectivament, a anar. Internet no determina el camí a seguir. Obre possibilitats, permet pensar en nous escenaris, en nous processos, en renovades relacions on els actors socials i polítics

poden sense dificultat redefinir les seves responsabilitats. Ara bé, disposar de possibilitats no vol dir necessàriament portar-les a la pràctica. És per això, que entenc que la manera més raonada de finalitzar un escrit sobre els nous límits de la política en la societat de la informació i la comunicació, és afirmant que per sobre de qualsevol condicionant tecnològic, allò que ens determina el futur de la democràcia, i en general de l'acció política, és la nostra pròpia voluntat, és a dir, els valors personals i col·lectius. Si la democràcia és alguna cosa més que un simple procediment per escollir governants, no hauríem de dubtar que el repte principal per la renovació de la democràcia el tenim en la cultura política dominant, és a dir en els valors i les actituds. No fos cas que el discurs sobre les noves tecnologies acabés distraient-nos d'allò que realment és el nucli sobre el qual vertebrarem l'acció política i la nostra democràcia.

És evident que la dimensió del demos – entès com a una determinada comunitat política a governar - era ja al segle XVIII i XIX de tal dimensió que no era raonable pensar en rescatar de l'oblit el model de democràcia atenenca. De fet, dels pocs teòrics que a l'època proclamen la viabilitat i la bondat de la pràctica assembleària, en sobresurt JJ Rousseau. Cal matisar que el seu referent era Ginebra, que ja en l'època era una realitat diferent i no integrada als processos de construcció (nation building) que es donaven arreu d'Europa i que tenien en l'Estat nació el model a seguir.

E D U C A C I Ó   P E R   L A   P A U

Míriam Acebillo i Baqué

membre del grup d'Educació per la Pau de l'Escola
de Cultura de Pau de la UAB i membre de l'equip
Finestra d'Educació per la Pau de MEGSJC

En primer lloc, em congratulo perquè estem en un context humà molt adequat per tractar el tema de l'educació per la pau, ja que Minyons Escoltes i Guies Sant Jordi de Catalunya (MEGSJC) és una entitat que està vinculada molt directament amb altres associacions que treballen en aquests mateixos temes, i perquè les persones que han aprofundit més en temes de pau al nostre país estan relacionats amb entitats d'educació en el lleure com la nostra. Sobretot perquè quan en un moment donat es donava per fet que l'escola formal s'havia d'ocupar de continguts i de volum de coneixements, l'educació en el lleure sempre s'ha centrat més en l'educació de la persona. Així doncs, estem en un entorn educatiu que té una tradició que possibilita que poguem tractar aspectes relacionats amb l'educació per la pau, sense que suposi una incoherència en la

manera de treballar ni un canvi diametralment oposat amb el que fem fins ara.

He intentat buscar alguns vincles, i n'hi ha molts, entre l'educació per la pau i l'educació que proposa l'MEGSJC. En dono alguns exemples, que he tret de la simple lectura de la llei escolta:

- MEGSJC aposta per la no-violència a l'hora d'encarar les situacions de conflicte.
- A MEGSJC existeix un respecte per la diferència i, a la vegada, tenim la convicció que les diferències no ens han de fer oblidar que tenim moltes coses en comú.
- S'aposta per l'aprenentatge vivencial.
- Tenim un compromís per l'acció.
- Tenim una actitud activa per la modificació de les coses que no ens agraden.
- Sabem que el grup, que l'equip fa la força, però sabem també que aquest equip no es pot establir amb unes relacions qualssevol, sinó que el que ha de fonamentar aquest grup és el coneixement dels seus membres, la confiança entre ells i la capacitat que el grup tingui de cooperar; i també sabem que aquest grup no es genera espontàniament, sinó que cal treballar-lo amb dinàmiques de petit grup...

Preparant aquesta ponència em preguntava per què estem parlant aquí d'educar per la pau si, a priori, sembla que estem fent les coses tan bé.

Des del meu punt de vista, el món està canviant i hem de cercar nous referents que ens ajudin a afrontar els canvis. Però a més tenim molts conflictes en els caus, que no sabem com solucionar i que perduren. Com a mostra, també he buscat exemples de conflictes en els agrupaments, sense ànim de generalitzar en cap cas:

- Tots sabem que tenim entre les mans una eina pedagògica que és vàlida, que ens ensenyen a les FOCA, a Aprofundiment, però moltes vegades també, sense sentit crític, repetim models que no ens agraden, i ens limitem tan sols a oferir oci als nens i nenes, i ens oblidem dels objectius que havíem marcat abans de començar.

- Tenim molt clar també que ni que siguin tres hores cada setmana, el dissàbte, aquest temps el volem aprofitar per transmetre referents diferents als que els nanos reben durant la setmana, i per això pensem que aquestes hores són molt importants. I pensem que donant aquests referents els nens i nenes podran triar entre altres models de vida que els estan proposant. Però sovint ens instal·lem en una autocomplaença crítica vers tot allò que passa al nostre voltant, i no treballem amb els nens i nenes les fonts de violència estructural que són la base de molts dels conflictes. O fins i tot a vegades també donem suport a les cultures de la violència, que es transmeten des de la TV o d'altres mitjans, sense fer-ne una anàlisi crítica amb els nanos.

- Proposem als nens i nenes una acció social, els diem que poden canviar allò que no els agrada, i que és molt important que ho facin, però moltes vegades aquesta acció social es limita a fer caritat. D'acord que la caritat és un primer pas, però no és l'únic, i a més no ajuda de cap manera a què els nans comprenguin quins són els orígens de la injustícia i què és el que s'ha de canviar.
- Entenem el cau com un espai de cooperació, on les coses les fem entre tots, on l'equip fa la força. Però, per exemple, acostumem a utilitzar el joc competitiu com una metodologia principal, i el joc competitiu també repeteix els referents que els nens i nenes reben durant tota la setmana. I, en aquest sentit, fins i tot em pregunto si en coneixem de jocs cooperatius; jo, fa uns anys, no n'era conscient de si estava fent jocs cooperatius o competitius.
- El cau per a nosaltres és un centre on es funciona de manera democràtica i on ensenyem als nens i als joves a jugar amb unes regles determinades. Però, malgrat això, entenem la pau com una activitat de dissabte ("feu un dibuix que representi què és la pau per a vosaltres"), i no com una proposta de treball contínua, transversal, com una lluita constant. L'educació per la pau ha de nodrir cadascuna de les activitats que fem.
- L'està molt bé perquè moltes vegades treballem el concepte de

la pau, però resulta que amb prou feines som capaços de definir-la, i quan arribem a definir-la oferim als nanos una perspectiva molt passiva: el fet que la pau és com un estat idíl·lic de benestar, ple de floretes. I la pau per a nosaltres no és això, sinó que suposa una actitud molt més activa.

➤ Ensenyem des del cau com n'és d'enriquidora la diferència i pensem que és possible viure en pau en un món intercultural. Però ja no sabem què fer per ajudar la nena de castors que es troba sistemàticament marginada o amb el nen que sotmet despòticament els seus companys cada cop que té un problema i els pega.

➤ És bo que potenciem que els nens i les nenes prenguin les decisions per consens, però sovint tenim molts problemes per entendre'ns en el consell de caps i veiem les dificultats que suposa el treball assambleari com un mal crònic: és normal que una reunió de caps duri quinze hores, és natural que no se sàpiga què s'ha acordat al final...

Amb aquests exemples he volgut mostrar que al cau tenim conflictes, i que no és estrany que en tinguem. Els conflictes són consubstancials a les relacions humanes: som diferents i no vivim aïllats els uns dels altres. El problema és que ens falten eines per poder-los tractar. Així que insisteixo que ens queden moltes coses per avançar i per aprendre, i no només pel que fa a l'educació per la pau.

Però si ens centrem en l'educació per la pau, potser ens hauríem de preguntar de quina manera ens pot ajudar com a caps, què ens aporta en relació a la forma en què treballem actualment. A mi em sembla que l'educació per la pau ens pot ensenyar coses en diferents àmbits, sobretot quant a la perspectiva amb què abordem els conflictes, els del cau però també els personals o socials. Educar en i per al conflicte és una assignatura pendent del Moviment i del nostre treball com a caps.

L'educació per la pau ens ofereix un enriquiment metodològic i conceptual. Penseu que hi ha molta gent que porta anys treballant en aquest àmbit, que hi té molta experiència, i moltes altres persones estan investigant temes de pau. Hi ha, doncs, una estructura conceptual i acadèmica important al darrere.

Gràcies al seu caràcter multidisciplinar, l'educació per la pau ens aporta visió global. Aquesta visió global ens capacita per entendre millor tant els conflictes micro (els que tenen lloc a petita escala: conflictes entre els nens del cau, a nivell interpersonal, amb la parella...), però també ens ajuda a entendre millor els conflictes macro (els de gran escala: conflictes internacionals, polítics...). I tot això perquè l'educació per la pau ens ajuda a analitzar i comprendre quines són les estructures de violència.

Sigui com sigui, qui ha de ser protagonista de l'educació per la pau al cau, juntament amb els nanos, sou vosaltres, perquè sou facilitadors de la pau en els agrupaments: teniu la capacitat de crear entorns adequats perquè es duguin a terme processos de pau.

Recordo que quan vaig començar a fer de cap als 18 anys, tot i que m'anava

formant, feia moltes coses de manera intuïtiva, sense saber massa bé començar els problemes. I entrar a descobrir la cultura de pau i l'educació per la pau per a mi ha representat una obertura de mires molt enriquidora i impressionant, i penso que tant de bo l'hagués conegut fa uns anys. Així que us animo a investigar les eines que ens proposen models com aquest, i us demano que cerqueu recursos més enllà, tant a través de MEGSJC com de molts altres grups que treballen en el tema de l'educació per la pau.

Perquè la realitat és que continuem estant dins d'una cultura que glorifica i alimenta la violència, i que ens cal ser molt actius per contrarestar els seus efectes. Això és el que espero de l'educació en el lleure, i especialment de Minyons: que sigui actiu respecte a aquesta violència que ens menja. I crec que la gent de fora del Moviment també espera que MEGSJC es mostri activa en aquest tema. En aquest sentit, seria bo buscar i establir aliances amb gent que ens pot acompanyar i ajudar, i que ens pot fer més forts. Així que l'educació per la pau i la investigació per la pau poden ser unes bones companyes de treball. I em sembla, a més, que aquest interès no és unidireccional, sinó que és mutu, i que hi ha molts altres entorns de treball que estan interessats a col·laborar amb nosaltres. No ens aturem, perquè el món canvia i es va fent complex, i apareixen noves incògnites i nous conflictes (i encara no hem resolt moltes velles incògnites i molts vells conflictes coneguts), tenim multitud de lluites a l'aire i necessitem armes no violentes i poderoses que ens ajudin a transformar les coses.

Aquest cap de setmana ens pot servir per començar a definir una agenda de pau per al Moviment i per als nostres agrupaments particulars. Perquè, per molt que una companyia elèctrica ens ho vulgui fer creure, encara no vivim en un "món perfecte".

EDUCACIÓ PER LA PAU

EDUCAR PER LA PAU DES DE L'EDUCACIÓ NO FORMAL

Carme Romia i Agustí

Catedràtica de Teoria i Història de l'Educació
i coordinadora del Seminari Permanent
d'Educadors/es per la Pau de la
Facultat de Formació del Professorat de la UB

Aquesta sala em porta molts records. Hi ha dos moments que m'han impressionat i que han succeït en aquesta sala on som ara. El primer, als anys vuitanta, quan Paolo Freire va ser nomenat Doctor Honoris Causa i va portar la seva humanitat i la seva experiència de treball en l'educació per la pau i els drets humans des de la perspectiva d'educació d'adults. El segon moment és avui. A vosaltres us pot semblar una trobada més, però a mi em recorda una estada al País Basc, l'any 1986, amb molta gent com vosaltres, interessats en el tema de l'educació per la pau. Jo, en el seu moment, els vaig dir: "Si realment totes aquestes persones estan interessades en l'educació per la pau, això no hi ha qui ho pari."

Ara justament ho tornava a pensar i em tornava a dir que si tots vosaltres esteu interessats en aquesta qüestió, i no només des d'un punt de vista personal sinó perquè esteu embarcats en un projecte que té una incidència molt àmplia i molt interessant a nivell individual i col·lectiu, això ha d'avançar per força.

I em preguntava quin nivell de coneixença teniu sobre educació per la pau. Certament tots i totes teniu coneixements sobre educació ja que treballeu com a monitors i monitores i perquè heu rebut un tipus determinat d'educació. I és sobre aquest punt en concret sobre el qual vull incidir en la meva intervenció.

No fa gaire em van demanar un capítol per a un llibre sobre repensar l'educació. Vaig començar a escriure'l i va acabar sent una reflexió sobre repensar l'educació des de l'educació rebuda. Això ens pot portar a pensar que, segons l'edat, s'ha rebut un o altre tipus d'educació. Plantejaré quatre punts encaminats a repensar l'educació que heu rebut. Sou molt joves, però no tant, ja fa temps que camineu per aquest món. Heu rebut una educació, que no és únicament la de l'escola, sinó una educació fruit de la relació. De la relació ¿amb què? Doncs de la relació amb les coses (tot el que ens envolta des que neixem), la relació amb les persones que ens trobem pel camí (i en funció d'aquesta relació les coses acaben anant d'una manera o d'una altra), la relació amb un mateix (amb el propi jo), i la relació amb la transcendència (per a qui creu és el seu déu; i si no, qui no es pregunta d'on venim, on anem...).

Quan escrivia això pensava en el vostre projecte com a escoltes. També és una educació basada en la relació amb les coses (el país, la fe, la natura, els objectes quotidians...), en la relació amb les persones (la idea de comunitat a nivell social), en la relació amb un mateix (la importància de la persona i el seu desenvolupament, tant individual com col·lectiu) i en la relació amb la transcendència (la fe cristiana).

I potser valdria la pena preguntar-nos, en aquest moment, quina educació hem rebut. No hi ha dubte que els qui varem arribar abans ens varem trobar una educació més tancada i retrògrada, perquè vivíem sota un feixisme. Però, més endavant, havent nascut o crescut en una democràcia, teniu una educació democràtica i que, per tant, és un terreny de cultiu molt abonat per treballar la cultura de pau, per potenciar l'educació per la pau.

Jo us convido a reflexionar sobre l'educació rebuda i, no només això, sinó també sobre com projectem aquesta educació que hem rebut, com la reproduïm: si fem exactament el mateix sense ser-ne conscients algunes vegades o bé si fem tot el contrari del que ens han fet (i aleshores caldrà preguntar-nos com i per què ho fem així).

Com ens han educat? No sé si resultarà agosarat afirmar que **ens han educat per a què no hi hagi conflicte**. Una persona conflictiva no és desitjable en la nostra societat, quan sovint es considera a una persona conflictiva i en realitat és una persona-creativa. És una persona amb iniciativa pròpia, que surt en defensa dels altres, una persona per a la

qual és més important la justícia que quedar bé davant dels que l'envolten, etc.

La societat cada vegada està canviant més i nosaltres, que hem rebut un tipus determinat d'educació, ens adonem que el paisatge és diferent. I els canvis es manifesten en la nostra relació amb les coses, amb els altres, amb nosaltres mateixos i amb la transcendència.

Com hem incorporat aquests canvis a la nostra forma de viure, a la nostra forma d'educar? Si estem educats per a què no hi hagi conflicte, perquè l'amaguem, perquè no el generem, quan ara ens diuen que el conflicte és bo, que no necessàriament és negatiu, sinó que cal saber-lo usar, saber-lo treballar, ens trobem que no tenim eines, perquè prèviament ens han convençut que no és vàlid.

Un altre punt a plantejar-nos sobre l'educació és que, qui més qui menys, hem estat educats per obeir. Quin és el bon alumne? Quin és el bon fill o la bona filla? Aquell que és obediència, aquell que creu i que fa el que li diuen. Tot i que Llorens Milani, el mestre de l'escola de Barbiana, afirmà als anys seixanta que l'obediència havia deixat de ser una virtut. Cada vegada més anem constatant que l'obediència no sempre és positiva. D'acord que potser la persona que no obeeix mai pot ser una persona desestructurada, però la que obeeix sempre també ho és ja que tindrà una dependència total dels altres. Potser no serà agosarat afirmar que per poder desobeir ens caldrà haver obeït. En la qüestió de l'objecció fiscal, per exemple, si diem que no volem que els nostres impostos es

dediquin a potenciar unes guerres en les quals no creiem, estem desobeint, però perquè prèviament hem obeït uns principis que per a nosaltres són més importants. Quan hem format part del moviment contra la globalització deshumanitzadora, estem desobeint una sèrie de criteris que interessa que s'obeeixin, i com més a ulls clucs millor. També hem estat **educats per aprendre**. Estem programats per aprendre, tot i que moltes vegades ens han fet aprendre moltes coses que no s'adiuen amb la realitat. I potser per això mateix hem de fer un esforç per desaprendre moltes d'aquestes coses: No hi ha veritats absolutes, una veritat portada a l'extrem pot ser una gran mentida, pot ratllar el fanatisme. Hi ha qui ha dit que "tenir idees és perillós". Si, sobretot quan només se'n té una. Cal desaprendre prejudicis, preconceptes i totes aquelles coses que ens aferren al que és la veritat per a tota la vida.

Vosaltres, a part d'escoltes, sou gent jove, jovent que esteu en instituts, en universitats, que esteu treballant, etc.. Esteu en un context social en què hi ha violència, injustícia, conflictes... He estat participant en una recerca d'àmbit europeu sobre la violència escolar en els diferents països, i hem vist que la violència és un factor que cada vegada augmenta més. Sobretot ens crida l'atenció la violència física, aquesta violència entre iguals, que segurament a vosaltres com a caps us preocupa, però cal no oblidar que sota la violència física hi ha una violència que no es nota tant però que sovint és més corrosiva. És la psicològica, i darrere d'aquesta encara n'hi ha una altra, que és la més perillosa perquè pot generar les altres dues: la violència estructural.

En el treball que fem amb els nois i noies suposo que volem impregnar tota aquesta filosofia d'educació per la pau, dels drets humans... podem estar parlant molt sobre aquests temes, però no necessàriament estem educant per la pau. L'educació per la pau es pot entendre de moltes maneres: educar en la pau i educar per la pau, per a la pau, sobretot informant sobre en què consisteix i en la seva funció com a projecte de futur.

Foto: Jordi Feliu

Fa poc em van demanar des d'un centre educatiu, d'una escola d'adults, si podia anar a parlar sobre Educació per la Pau, perquè els alumnes d'aquell centre cada vegada eren més partidaris de la violència, de la pena de mort, cada vegada hi havia més nois i noies que portaven la navalla a la bota. Els professors estaven preocupats i em van plantejar

què podria fer; jo els vaig dir que en una conferència, en una xerrada poca cosa se'n podria treure, però en tot cas es podria anar a l'escola i parlar de prop, de tu a tu. Hi vaig anar i en primer lloc vaig preguntar als professors quins eren els seus alumnes (jo havia treballat en una escola d'adults i ho recordava com una feina molt agraïda i gratificant) i a poc a poc el claustre em va anar dient que eren nois i noies que estaven rebotats del sistema educatiu, un sistema que, sobretot ara amb la Llei de Qualitat, et recorda contínuament: "Pobre de tu que caiguis del carro, pobre de tu que no segueixis dins del sistema." Doncs aquests nois i noies, amb una experiència escolar prou dura, prou rebutjada socialment, quan se'ls parlava d'educació per la pau, de drets humans, no els arribava el missatge i no s'assabentaven de res.

Aleshores vaig plantejar als mestres, i us plantejo també a vosaltres, quatre aspectes: si a una persona som capaços de dir-li, sense paraules, "tu pots", "ets necessària", "ets estimada" i "sigues tu tal com ets", teniu les quatre bases per garantir la seva estabilitat a nivell humà. Si realment a una persona li arriba clarament el missatge que ella pot (és capaç de fer tot allò que es proposi), que és necessària (ha trobat el seu lloc dins del grup i pot desenvolupar les seves capacitats), que els altres l'estimen (que vol dir que és acceptada tal com és, valorada, escoltada) i que cal que es mostri tal com és, de ben segur que el resultat serà positiu.

Aquí és on cal que treballem el tema de l'educació en la pau per aconseguir l'educació per la pau.

I ja que parlem de l'educació, deixeu-me recordar per acabar una figura del món el pensament, un pedagog del segle XIX, Jean Enric Pastelozzi, que ens deia que cal educar el cap, cal educar la mà i cal educar el cor. L'educació per la pau, precisament, és una educació integral, en què es treballa des del pensament, des del sentiment i des de l'acció i el compromís.

E D U C A C I Ó P E R L A P A U

Jordi Armadans i Gil
Director de la Fundació per la Pau

Gràcies en primer lloc per dedicar un espai de reflexió i de diàleg al tema de la pau, perquè és molt important i necessari fer aquest tipus d'aportacions. Des de sempre MEGSJC ha tingut una sensibilitat especial envers aquest tema, però és d'agrair de nou que es tirin endavant aquesta mena d'iniciatives.

Parlar avui de pau pot semblar molt oportú, i evidentment ho és, no perquè avui tinguem més violència o més guerra o més desastres que fa dos o tres anys, però sí que és cert que la violència o la guerra avui és més visible. Tots rebem constantment, a través dels mitjans de comunicació, imatges d'escenaris de violència: tots tenim ben presents els bombardejos a l'Afganistan, els atemptats contra les Torres bessones, el procés de pau que es va degenerant a Colòmbia... Hi ha molts elements que van apareixent als diaris o a la televisió i que ens recorden que,

efectivament, encara hi ha molta violència i molta guerra. Parlar de pau i pensar en un futur de pau suposa negar i superar aquesta violència, però no és només això. La pau no és només la negació de la violència, sinó també l'afirmació d'altres coses: de la justícia, dels drets humans, del diàleg, de la cooperació, de moltes coses que van més enllà del no a la violència.

Haureu sentit a parlar del terme "cultura de la pau", que és un concepte que, malgrat no ser modern, s'ha començat a difondre en els darrers anys, i és un terme que lliga força bé amb aquesta concepció més global de la pau. Si mireu alguna definició concreta de cultura de la pau veureu que us parla de quatre grans coses: reduïció de la violència i afirmació de la no-violència; l'afirmació dels drets humans; l'afirmació de justícia i, finalment, de la comprensió entre pobles, cultures i persones. Si us hi fixeu, aquesta definició de cultura de la pau relliga molts aspectes, moltes sensibilitats, moltes lluites, molts àmbits de treball que avui dia estem desenvolupant des de molts llocs: el tema de gènere, discriminació, racisme, desarmament, educació per la pau, cooperació al desenvolupament... tot plegat en el fons entra en aquesta definició global de cultura de pau. I si ens hi fixem també el concepte de cultura de pau en aquest sentit ens parla de moltes coses que tenen a veure amb una vida molt més digna per a tots i per a totes: la cultura de pau, de fet, ens està proposant una vida més digna, més lliure i més justa. Per tant, una primeríssima conclusió seria que la cultura de pau és necessària, és positiva per a tots i per a totes. Sembla molt evident, però val la pena recordar que necessitem la cultura de pau i ens és positiva.

Evidentment, una simple ullada a la realitat que ens envolta ens demostra que som lluny encara d'aquesta cultura de la pau. Hi ha moltíssim exemples que podríem posar damunt de la taula, però només n'enumeraré dos: en els últims deu anys hi ha hagut més de cent guerres, més de cent conflictes bèl·lics oberts al món, cent llocs del planeta en els quals la seva gent s'ha matat entre ells per a, per b o per c, però en tot cas ha derivat els seus conflictes socials en violència, amb totes les conseqüències devastadores que això ha suposat de morts, de destrucció, d'odi, d'enfrontaments. Un altre exemple: hi ha més de 1.000 milions de persones a tot el món que viuen en condicions d'extrema pobresa... La cultura de pau, de forma plena, no existeix enlloc, però aquests exemples ens demostren que a molts llocs del planeta no existeix ni una mica.

Una segona conclusió, per tant, és que la cultura de pau és un projecte però no una realitat. Ens dibuixa el futur que molts voldríem, però no ens descriu la realitat.

Si recuperem aquestes dues conclusions (que la cultura de la pau és necessària i positiva, però que no és una realitat) lògicament n'hauríem de deduir que ens caldria esforçar-nos a treballar perquè aquesta cultura de la pau efectivament sí que cada cop vagi sent més real. Què hauríem de fer o que hauríem de desenvolupar perquè la cultura de la pau vagi esdevenint una realitat visible? Doncs moltes coses i no les podré pas comentar totes profundament, però en qualsevol cas us indico quatre grans àmbits de coses que caldria fer i us en donaré alguns exemples concrets.

Aquests quatre àmbits de coses que cal fer jo diria que són quatre canvis importants: un canvi en els valors, un canvi en les pràctiques, un canvi en les polítiques i un canvi en les estructures.

El canvi en els valors és evident i imprescindible. Ens ho sembli o no, la cultura de la violència, la cultura de la intolerància, està molt i molt present en el nostre món. Una experiència molt interessant de parlar amb gent que ha patit conflictes bèl·lics és que afirmen que, abans que esclatés aquell conflicte, la seva impressió era que la convivència, l'harmonia en la seva societat era molt bona i que no entenen com és que, de cop i volta, ha sortit tot aquell odi, tota aquella visceralitat, tota aquella violència. Això és perquè quan esclata la violència en un entorn determinat s'escampa amb una facilitat extrema, i el motiu és que, en el fons, ho acceptem o no, la cultura de la violència es troba molt arrelada i, davant de situacions de crisi, en general, tendim a respondre amb violència o amb intolerància.

En el món d'avui dia hi ha molts exemples que ens demostren aquest arrelament tan profund de la cultura de la violència. Un exemple clar i evident és l'atemptat de les Torres Bessones i la consegüent resposta militar per part dels Estats Units i els seus aliats. En el primer cas, no hi ha cap dubte que les persones que van dissenyar i executar els atemptats militaven clarament en la cultura de la violència, en la mesura que van programar de matar fredament i inhumana més de 3.000 persones per aconseguir, d'aquesta manera, un impacte mediàtic. Però la resposta de la comunitat internacional, malgrat que s'invoqui amb paraules diferents,

en el fons també està inserida en la militància dins de la cultura de la violència. Els bombardejos a l'Afganistan han suposat la mort, no ja de soldats o de talibans, sinó també de 3.000 persones, civils indefensos. Tant una acció com l'altra ens vénen a dir, en el fons, que la vida dels nostres és important, però la vida dels altres no ho és; i això és una militància explícita i total dins de la cultura de la violència. De fet, crec que una de les coses més imperiosament necessàries en el treball a favor de la pau (i que segurament podreu fer els caps amb els nois i noies de la vostra unitat) és adonar-nos que, lamentablement i malauradament, tots plegats tendim a pensar sempre en nosaltres mateixos, en les nostres necessitats, en els nostres desitjos, en allò que volem, en allò a què aspirem, en les nostres frustracions, però poques vegades, o gairebé mai, tenim en compte que la resta de la gent que ens envolta també té voluntats, desitjos, inquietuds, frustracions i anhels. Això val la pena tenir-ho molt present a l'hora de plantejar-se qualsevol cosa. Pel que fa al canvi en les pràctiques, és evident que encara no sabem resoldre els conflictes adequadament. Avui dia els conflictes, tant els personals com els polítics, els socials, entre països, se solen resoldre majoritàriament amb violència, o amb passivitat, amb indiferència, amb autoritarisme, amb exclusió, etc. Encara tenim un aprenentatge de resolució de conflictes molt primitiu i molt poc desenvolupat. Cal dir que aquestes solucions són falses solucions: els conflictes no es resolen amb violència, ni amb passivitat, ni amb intolerància, ni amb exclusió... L'única manera d'avançar mínimament cap a una solució satisfactòria d'un conflicte passa per la no-violència, per l'acord, pel diàleg, per la negociació, per més costosa que sigui; i això comporta un aprenentatge que hem de fer tots i totes individualment i col·lectivament.

El tercer gran àmbit de canvis: ens calen noves polítiques. És molt important canviar els valor i les pràctiques, però, si no va acompanyat d'un canvi en les polítiques, aquest món no acabarà d'avançar mai cap a una cultura de pau. És una cosa que hem de tenir ben present, de la qual n'hem de ser conscients i no amagar-nos-en públicament: amb alguna de les polítiques que es fan avui dia no anem avançant cap a una cultura de pau. I o bé fem un canvi en aquestes polítiques o ens aboquem al fracàs.

Algunes idees bàsiques sobre aquestes noves polítiques que s'haurien d'impulsar. És molt més important preveure a temps un conflicte que esperar que s'hagi manifestat per intentar paliar-lo d'una forma agressiva en els darrers moments. És molt més humanitari intentar ajudar la gent abans que esclati una guerra que no pas quan ja ha esclatat, perquè aleshores les coses es fan molt més difícils i el sofriment està garantit. Difícilment podrem reorientar un conflicte una vegada ja ha esclatat violentament.

La prevenció de conflictes, per tant, és molt necessària i exigeix recursos, persones i institucions que es dediquin a observar en quins punts del planeta es poden produir guerres i actuar a temps. A vegades ens fan creure que les guerres són com una mena de catàstrofes naturals, que de cop i volta esclaten i no s'hi pot fer res. Cal recordar que les guerres són un fet absolutament humà. Si intentem lluitar contra catàstrofes naturals, contra epidèmies que no controlem, encara amb més raó hem de lluitar contra les guerres, que són un fet absolutament humà. Per tant, ser

fatalistes davant de les guerres és força absurd, perquè la seva eradicació o no depèn exclusivament de la condició humana.

Dins d'aquestes noves polítiques també hi hauria el fet de prendre's seriosament els drets humans. Mentre els governs del món no prioritzin els drets humans, difícilment tindrem un món que avanci cap a la cultura de la pau, cap a la justícia... Un exemple, entre molts altres, pot ser el del Tribunal Penal Internacional (TPI), la missió del qual és jutjar persones que hagin comès crims contra la humanitat i que no puguin ser jutjats al seu país. Doncs bé, el TPI ha entrat definitivament en funcionament fa poques setmanes, però ha tardat quatre anys a activar-se perquè els governs del món que el van aprovar en el seu dia no han trobat el temps necessari per ratificar l'acord signat. És un exemple molt gràfic, i a la vegada molt trist, de com els governs del món no tenen com a prioritat els drets humans en les seves polítiques; i per tenir un món realment en pau els drets humans han de ser una prioritat dels governs.

Una altra nova política a aplicar és que ens hem de prendre seriosament la lluita contra les injustícies, contra la desigualtat, contra els desequilibris socials i polítics del planeta. Mentre això continuï d'aquesta manera, difícilment podrem aspirar a un món en pau.

Relligant aquestes tres polítiques descrites, cal dir que en el dia d'avui molta gent mor al món per falta d'assistència sanitària o d'una mínima alimentació. Contra aquestes amenaces, que afecten la població real,

no hi fan res els exèrcits, ni els militarismes ni les armes, per més sofisticades que siguin. Contra aquestes amenaces calen polítiques que promoguin els drets humans, que lluitin contra la injustícia i que canviïn la cultura de la violència per una cultura de pau.

Això ho dic perquè ens volen fer creure habitualment que la seguretat passa pel militarisme, i això és absolutament fals. En aquest punt, és bo recordar que amb menys del 5% de la despesa militar mundial podríem eradicar de cop la fam al món, la manca d'assistència sanitària i la manca d'educació bàsica per a molta i molta gent del planeta. Això indica que tenim recursos, tenim capacitats, tenim possibilitats de fer un món realment pacífic, segur i just. El problema és que tenim les prioritats desenfocades, equivocades.

I això ens porta a la quarta política que caldria desenvolupar: la necessitat de desmilitarització i de desarmament. És imprescindible per avançar cap a un món en pau fer una profunda política en aquests dos camps. I dic desarmament i desmilitarització perquè el veritable problema és que tenim un món molt militaritzat i armamentitzat i, per tant, hem de fer la feina per desmantellar tot això. El desarmament abraça de tot: les armes nuclears, les lleugeres, les mines... cap de les armes que ens poguem imaginar no ens portarà pau, estabilitat i seguretat. I pel que fa a la desmilitarització, s'ha d'abordar des de tots els àmbits: des de la despesa econòmica fins a la recerca científica en el camp dels nous sistemes d'armament. Pensem que només a l'Estat espanyol es dediquen cada any 6.000 milions de pessetes en despesa militar.

Pel que fa al canvi en el camp de les estructures, i amb l'objectiu d'avançar cap a un món en pau, necessitem que totes les estructures de poder polític del món siguin el més democràtiques possible, que fomentin la participació ciutadana, que siguin realment sensibles amb el sentiment de la població... I, especialment en l'àmbit internacional, necessitem organismes que puguin fer una feina efectiva de prevenció de conflictes, d'actuació en situacions de crisi humanitàries profundes, que governin democràticament la globalització econòmica... Necessitem organismes que puguin fer tota aquesta feina, perquè les que tenim avui dia són molt precàries, poc democràtiques, poc eficients, i cal que els governs del món facilitin que l'ONU i altres organismes puguin fer aquesta feina amb efectivitat i de manera positiva. Si no fem això, avançarem cap a un món en el qual, cada vegada més, hi haurà decisions polítiques que no passaran pels governs, sinó per altres estructures menys democràtiques.

Tot plegat, tot aquest conjunt de coses que caldria fer per avançar cap a una societat en pau (nous valors, noves pràctiques, noves polítiques i noves estructures) només serà possible si hi ha una gran consciència ciutadana que faci pressió política perquè realment això canviï. Alguns dels grans passos que hem fet fins ara en temes relacionats amb la pau han estat possibles perquè hi ha hagut una gran conscienciació popular i una pressió política efectiva. Recordem els temes de les mines anti-persona o dels objectors de consciència, dues qüestions en les quals, en virtut de la pressió ciutadana, els governs han hagut de canviar els seus posicionaments inicials.

Per tant, en definitiva, la cultura de pau és necessària i és positiva. És un projecte que és possible si les persones, els ciutadans, les entitats hi treballen i tothom s'esforça per aconseguir-ho. Espero i desitjo que vosaltres sigueu unes persones fermament compromeses en la lluita per la pau.

E S P I R I T U A L I T A T

Ramón M. Nogués i Carulla
Biòleg, catedràtic de la UAB i teòleg

Voldria enfocar la visió de l'experiència religiosa, del món de les creences, des d'un punt de vista antropològic. L'experiència de la religió és una de les més grans experiències humanes, tant des del punt de vista històric, en la interpretació dels pobles, com des del punt de vista actual. Un exemple: probablement no hi ha cap altra estructura cultural organitzada que aplegui tanta gent cada setmana, entre divendres, dissabte i diumenge, com el fet religiós. A Espanya, per exemple, el fet religiós es calcula que reuneix vuit milions de persones cada setmana en llocs diversos. Això ens indica que aquest fet no es pot deixar passar com si no existís.

L'antropologia avui torna a repensar el fet religiós com un fet adaptatiu positiu. L'experiència religiosa, prescindint de teologies i altres formes d'enfocament, és una experiència que en conjunt ha resultat positiva

per a l'espècie humana. De tota manera, és una experiència ambigua, com ho són totes les grans experiències humanes; en aquest sentit, també podem incloure-hi la política, un fet ambigu, ja que és molt important però a la vegada hi ha gent que la fa servir per fer el barrut, per estafar... Amb la religió passa el mateix: hi ha persones que també fan servir l'experiència religiosa per a coses que considerem que són lamentables, com ara enganyar, induir o provocar guerres...

Educativament, davant d'un fet d'aquestes característiques, sembla que el més positiu no deu ser pas dir "que cadascú faci el que vulgui". Una autoritat acadèmica, va anar una vegada a l'Escola de Mestres i va dir als alumnes que a partir d'aleshores tindrien molts immigrants a les aules i que molts d'aquests serien són religiosos, especialment els procedents del món islàmic. I els va preguntar: quina explicació els donareu? No ho sabien, no els havien preparat per a això i apostaven perquè cadascú fes el que volgués.

Però sembla que amb això no n'hi ha prou. Per què? Doncs perquè un fet d'aquest nivell l'educador ha de saber entomar-lo, que no vol dir compartir-lo necessàriament, sinó entomar-lo des d'un punt de vista educatiu, és a dir, tractar de fer-lo evolucionar cap a una situació que resulti positiva per a aquella persona que participa en aquella experiència. Perquè si no s'educa un fet d'aquesta categoria s'envia a la degradació.

Això mateix és el que conclou un llibret publicat recentment pel Ministeri d'Educació francès, que recull l'informe sobre l'ensenyament del fet

religiós a l'escola laica pública, encarregat pel ministre Jacques Lang a Regis Debray (un personatge que a vosaltres potser no us sona, però que els que tenim més anys el relacionem amb les revoltes polítiques de Llatinoamèrica, i que ara és assessor del govern francès). Aquest fet és molt significatiu, perquè fa 25 anys hauria estat impensable que un ministre d'Educació d'un govern socialista francès (precisament el país de més tradició laica d'Europa) encarregués un informe per veure com s'hauria d'ensenyar el fet religiós a l'escola laica pública.

L'informe es pregunta en primer lloc per què cal transmetre el fet religiós a l'escola. I respon que, la facultat d'accedir a la globalitat de l'experiència humana que és inherent a tots els individus dotats de raó implica lluitar contra l'analfabetisme religiós. I en un altre punt de l'informe es recull que refusar el fet religiós com el forat negre de la raó fora del camp del que és divulgable i enviar-lo a l'hermetisme, testimoniaria una laïcitat encara acomplexada per les seves condicions de naixença, és a dir una confessionalitat o una contrareligió de l'Estat laic. I conclou: sembla que ha arribat el temps de passar d'una laïcitat d'incompetència respecte del fet religiós a una laïcitat d'intel·ligència.

Tot plegat em sembla una presa de posició significativa per les condicions en què es produeix. És clar, si el govern d'un país de la gran tradició laica europea es planteja aquest tema, com a mínim resultaria una mica estrany que un moviment educatiu, i a més un moviment educatiu amb una orientació que té present el fet religiós, no se n'ocupés. Aquesta és l'argumentació que jo plantejaria.

El problema més concret és saber com es pot fer tot això. Quin és el plantejament que pot fer el moviment escolta des d'aquest punt de vista? D'entrada considero que el mínim és que no es pot ignorar, de la mateixa manera que no es pot ignorar l'experiència estètica o l'experiència política, que són experiències fundants de la condició humana. A més, l'escoltisme fundacionalment té present la religiositat. I com a moviment d'inspiració cristiana com és l'escoltisme catòlic, de quina manera es podria plantejar el fet religiós perquè tothom s'hi pugui sentir implicat i expressat? Aquest és actualment el problema més difícil, és a dir, com jo formo part d'aquest moviment i m'implico d'alguna manera en aquest problema.

Crec que el primer nivell d'implicació és que el tema ens preocupi: no podem estar en el moviment i pensar que aquest tema, com diu l'informe del govern francès, és el forat negre i, per tant, no va amb nosaltres i no ens hi posem; pensar que qui sintonitzi amb la qüestió ja s'hi implicarà. Penso que, encara que personalment no hi hagués una sintonia adequada, hi ha d'haver preocupació educativa pel tema. És com si, tot i no sintonitzar personalment amb l'estètica o amb la política, per continuar els exemples anteriors, jo hagués de transmetre uns valors i implicar-m'hi com a integrant d'un moviment educatiu que sí que hi sintonitza.

Caldria orientar aquesta preocupació cap a una religió que fos madurativa. El moviment com a tal no es preocupa per l'educació religiosa des d'una perspectiva cristiana perquè li han dit que ho faci. Ens interessa el tema i no parlem en nom de no sé qui. Quan dic religió madurativa vull dir que si es fa una intervenció en l'educació religiosa és perquè es creu que

aquella intervenció fa créixer aquelles persones que estem educant. I em sembla que això forma part de l'experiència cristiana, ja que en aquesta Déu no té més interessos particulars que no siguin els interessos humans, per dir-ho clarament. Si parlem d'interessos de l'experiència religiosa és perquè som humans, i si no cal parlar-ne. Això forma part del sentit profund del cristianisme. El cristianisme ha de procurar ser una religió verdadera (al costat d'altres), que sigui una religió que ajudi als individus a créixer.

En aquesta línia de plantejament, doncs, quin tipus de col·laboració es pot demanar als caps?

Primer, que acompanyin lleialment, però sense prejudicis, als educands; i quan dic lleialment no em refereixo a fer comèdies ni a dir el que no penso, sinó dir a aquella persona a la qual intento ajudar en l'educació, encara que no comparteixi estrictament els seus punts de vista, que "jo estaré al teu costat per ajudar-te a créixer". Aniria en la línia del que diuen que deia Churchill a alguns polítics anglesos: "Jo estic en profund desacord amb el que diuen vostès, però no dubtin que faré tot el possible perquè ho puguin continuar dient, i els acompanyaré perquè tinguin la llibertat de fer-ho." És l'acompanyament lleial.

En segon lloc, és possible que molts no solament acompanyin en aquest mínim lleial, sinó que facin costat als educands des d'una postura personal d'adhesió ferma a la fe cristiana. Aquesta situació seria una bona referència com a ideal.

I en tercer lloc, el moviment ofereix als caps i a tothom qui hi participa, com a entitat d'educació, les condicions, les oportunitats, els plantejaments perquè si aquesta experiència religiosa es pot arribar a concretar amb algun tipus de participació estructurada comunitàriament (com un grup d'església...); això el Moviment ho veu amb bons ulls, naturalment, i ofereix els recursos que puguin fer falta.

Fonc: Jordi Felig

Com es pot fer això? Em sembla que hi ha actuacions específiques. Per exemple, em sembla lògic afirmar que en el context d'un grup educatiu de tant en tant el tema religiós hauria de ser objecte d'un plantejament explícit, però aquest tema hauria de sorgir de manera que els educands es poguessin expressar i dir com ho veuen, com ho senten, què descobreixen en la societat en què viuen a propòsit d'aquest tema. Suposo

que si arran dels fets de l'11 de setembre de 2001 tothom parla de les guerres de religió, això s'ha de reflectir en l'àmbit educatiu perquè ha estat un debat mundial.

I després hi hauria actuacions transversals o puntuals. Si en una sortida un va, per exemple, a Sant Jaume de Frontanyà i veu aquella església romànica tan preciosa que hi ha allí, doncs allò mereix una reflexió educativa: aquí hi ha un poble que des de fa segles s'ha expressat d'una manera determinada que és aquesta, què significa això avui dia, com s'ha evolucionat, no tractant-ho arqueològicament.

Resumint: l'actuació educativa religiosa dels caps i del Moviment hauria de pretendre amb il·lusió que les dimensions més fondes de la persona poguessin trobar en la confiança en el misteri de Déu i per a molts en l'anunci de Jesús, un fruit de vitalitat, d'alliberament i d'ànim solidari.

E S P I R I T U A L I T A T

Salvador Juncà i Piera
Enginyer industrial i professor
del Centre d'Estudi de les Tradicions Religioses

El meu enfocament del tema serà menys general, menys antropològic, més experiencial, a partir del meu punt de vista personal sobre el fet de l'experiència espiritual. Em limitaré a parlar del que és per a mi el significat de l'espiritualitat o la vivència de l'espiritualitat, que després es pot concretar de diverses maneres.

Per descomptat que tinc una por prèvia en poder parlar d'aquest tema d'una manera tan concisa, perquè donat la característica que té de fet fundant de la nostra condició humana, perquè és un fet antropològicament inherent a la nostra pròpia naturalesa, uns ho viuen com una cosa positiva i altres com a rebuig; però tothom ho viu d'una forma o altra.

Començaré descartant definicions que no s'adeqüen amb el que és, per a mi, l'experiència espiritual o la vivència d'espiritualitat:

- No és espiritual aquell qui té creences o se sotmet a una revelació per venerada o sagrada que sigui.
- Tampoc no es viu una espiritualitat pel fet de portar-se bé o de ser bona persona o de seguir una experiència ètica per elevada que sigui. No vull dir que no sigui un requisit mínim tenir un comportament ètic o ser bondadós, sinó que no podem confondre una cosa amb l'altra.
- ▼ La pràctica espiritual tampoc no es confon amb la participació en rituals ni cerimònies litúrgiques. La persona espiritual no ha de tenir necessàriament sentiments elevats ni ha de ser devota de res.
- ▼ Per descomptat, no cal confondre l'espiritualitat amb l'experiència de la por davant del vertigen de l'existència o de la manca aparent de sentit de la nostra vida, o del temor enfront de la mort, del dolor o del mal. Perquè l'espiritualitat no és un consol, no és una seguretat, no és una explicació tranquil·litzadora.
- ▼ L'espiritualitat no és el mateix que la religió, ni el mateix que la fe en Déu, encara que hi pugui tenir relació, ja que la majoria de vegades les propostes espirituals han vingut de la mà de les religions; això és un fet evident.

Però, aleshores, què quedaria? Intentaré fer servir paraules no habituals per veure si així s'entén una mica més o ja acabem de confondre'ns del tot. Per a mi, l'espiritualitat és el desenvolupament de la qualitat de la ment i de la consciència humanes; és la possibilitat de créixer fins als nostres límits, més enllà dels condicionants animals que tots tenim; és l'àmbit en el qual podem esdevenir perfectament humans; és la mutació de la nostra naturalesa primitiva cap a una naturalesa superior que des de sempre estava amagada en el fons dels nostres gens, la nostra cultura, la nostra consciència o el nostre cor.

L'home espiritual és el que ha assolit o cerca d'assolir una nova manera de ser de més qualitat. O també és el que busca de transcendir els propis límits d'animal necessitat per fer-se conscient d'allò que és il·limitat. O també és aquell que ha intuït el misteri de tot el que hi ha, el misteri de l'univers, el d'un mateix, el dels altres, i no s'acontenta amb fàcils explicacions reduccionistes o amb fatalismes absurds. O també podríem dir que segueix un camí espiritual qui està decidit a convertir la seva pròpia carn en coneixement, encara que aquest coneixement no és el coneixement necessari per anar tirant ni per sobreviure, no és el coneixement pràctic de cada dia.

Tant se val, podríem intentar moltes definicions, totes limitades, totes aproximatives, però hem fet servir tota una tirallonga de símbols, més aviat poètics, per explicar una mica aquest àmbit de major qualitat de vida que s'ofereix a totes les persones.

De totes maneres, potser seria millor rastrejar les pistes que han deixat, amb paraules i exemples, les persones que al llarg de la història han fet de la seva vida un mestratge d'espiritualitat. Els mestres de totes les tradicions, sobretot de les tradicions religioses però no només d'aquestes, són la prova que és possible explorar més enllà del que sembla evident. Malgrat que les seves paraules sovint resten embolicades en les seves circumstàncies culturals o històriques, tots semblen indicar el mateix: que hi ha una qualitat de vida i de consciència capaç de testificar sense cap interès segon, sense cap interès egoista, la immensa meravella de la intel·ligència, la llibertat, la infinitud de tot el que hi ha i de nosaltres mateixos com a part d'això que hi ha.

Per explicar millor el meu discurs sobre el que diuen els mestres d'espiritualitat contaré una paràbola que prenc d'un mestre de tradició islàmica, Habal Ubdin Rumi, un poeta persa del segle XII, de tradició, suffi. Deia el següent: "La majoria dels homes passen la vida com vivint en un estable, quan el que cal, però, és pujar al palau i prendre el nostre lloc al costat dels reis i dels emirs."

Faig una mica de traducció per ajudar a entendre la proposta, per entendre la força d'aquesta paràbola. En primer lloc, l'estable seria la nostra vida quotidiana, absolutament necessària, del tot imprescindible, però que està traspassada per la necessitat de sobreviure i prou. A l'estable, per tant, només regna la raó pràctica, la raó d'allò que és útil per tirar endavant.

Aleshores, què seria el palau? Doncs la nostra mateixa vida, la de cadascú, ara i aquí, no en un altre lloc ni en un altre moment, però presa amb un altre sentit, sense el jou de satisfer constantment les pròpies necessitats de supervivència. És la vida de la gratuïtat, de la consciència lliure, del testimoniatge desinteressat de tot el que és. És la vida de qualitat de què parlàvem abans. És l'experiència vital de la consciència que s'expandeix fins als límits de la veritat, de la bellesa i de la bondat. Podem imaginar moltes altres llicències poètiques per descriure el palau, totes elles inexactes, ja que les paraules que farem servir els que vivim a l'estable són insuficients i inadequades per entendre i comunicar de quina realitat es tracta quan es parla del palau.

Aquesta petita història de l'estable i del palau és molt bonica, però realment ens podem preguntar si no és una mica imaginària. És a dir, realment hi ha palau? I si n'hi ha, és possible que les criatures de l'estable hi arribem a pujar? Respecte a això, només puc dir que alguns ho han fet, n'han deixat testimoni, encara que la manera de fer-ho és una mica confusa, ja que les seves paraules són traspassades o manllevades de la seva cultura, de la seva història, de les seves circumstàncies personals, i això fa que ens sigui difícil d'entendre, de la mateixa manera que ens costa comprendre altres idiomes o altres cultures llunyanes. Però el cert és que el camí que ha menat aquests aventurers cap al palau no ha estat mancat d'una certa dosi d'atreviment, d'intuïció, de força de voluntat i d'entrenament per poder rastrejar indicis i per pressentir-ne la presència.

I si alguns ho han fet, i si és possible aquesta millor qualitat de l'experiència vital, com és que no hi ha més gent que ho faci? Per què son tan pocs els homes i les dones autènticament compromesos en el camí espiritual. I aquí és quan cal parlar de la trampa, quan cal dir, seguint la paràbola, que hi ha un guardià de palau. Aquest és el principal obstacle per a la majoria de gent, que prefereix no enfrontar-s'hi. Aquest guardià és el nostre propi jo. Viure a l'estable significa anar a la nostra, significa competir, significa mirar el món com si fos un camp de cacera d'on hem de treure la sustentació. En canvi, estar al palau o encaminar-s'hi vol dir mantenir una mirada gratuïta sobre el món, vol dir oblidar-se de fer-ho girar tot al meu voltant. Per tant, són dues mirades enfrontades, dues mirades en lluita, i cal triar entre la mirada interessada i la mirada gratuïta. I la majoria de gent optem per la seguretat, per dir que primer sóc jo, primer resolc la meua vida i després ja en parlarem. Per això cercar el palau, obeir el propi camí d'avenç (perquè evidentment no hi ha dos camins iguals, de la mateixa manera que no hi ha dues persones iguals) i, per tant, deixar per uns moments l'estable i arriscar-se a ser aventurers i buscadors ja és sentir la possibilitat de l'home nou, és sentir-se créixer en la consciència d'una major qualitat de vida.

I a desgrat que no es poden donar fórmules fetes ni es poden repetir les experiències dels altres, m'atreveixo a donar algunes pistes manllevades de les que ofereixen, lògicament amb paraules diferents, tots els mestres espirituals. A grans trets, el que cal és aproximar-se a la realitat amb total interès, distanciant-se dels propis desitjos i necessitats i silenciant les pròpies valoracions, creences, hàbits, prejudicis i pors, sobretot les

pors. Dit d'una altra manera: per cercar el creixement espiritual i donar una altra qualitat a la nostra vida cal partir d'una actitud d'amor incondicional per tot el que hi ha; cal acceptar-se a un mateix i a la realitat sense forçar-ho, sense ressentiment, sense sentir-se'n víctima, sense ser el centre de tot; silenciant el propi jo un es fa capaç d'escoltar sense sorolls el cant que ve del fons de tota la creació, del fons del propi cor; escoltant ens fem capaços d'entendre; entenent hem eixamplat la consciència i hem adquirit una nova qualitat de ser; amb la nova qualitat de ser podem actuar amb lucidesa, amb gratuïtat, amb compassió...

En la pràctica, estimar no és senzill, s'aprèn en mil exercicis i disciplines com ara són (i faré un rosari de propostes, com aquell qui repassa els deu punts de la Llei Escolta):

- > Desenvolupar la sensibilitat en la percepció i en el sentir.
- > Estar atent a les coses i als altres més que no pas estar pendent de mi mateix.
- > Endinsar-se en la realitat amb les millors eines que tenim: el propi cos, l'art, la ciència, la vida a la natura, l'amistat...
- > Estimular la creativitat, acostumant-nos a pensar fora dels límits, a alliberar-nos de les rutines, de les paraules, de les idees i de les imatges preconcebudes.

- Rebutjar les creences per verificar-ho tot.
- Posar en dubte les pròpies forces, per exemple cercant una comunitat, tot defugint potser la dependència de viure a esquenes d'una comunitat; saber suportar, per tant, la pròpia solitud.
- Esmorteir la preponderància del jo i desenmascarar el propi interès.
- Silenciar les meves necessitats.
- Veure les coses i els altres més enllà del propi desig.
- Fer sorgir la capacitat amagada de gratuïtat, practicant el donar sense esperar-ne compensació.

I així moltes altres actituds que he extret de tradicions espirituals experimentades per mil·lennis de vida humana.

Per acabar, voldria dir que fa alguns anys, no massa, demanar de treballar la qualitat de l'esperit, demanar de tenir una vivència espiritual era una possibilitat inestimable, poderosa, de creixement, però que quedava reserva a l'opció personal de cadascú. Un podia seguir o no aquest camí interior i, simplement, perdre's aquesta oportunitat sense que el món s'ensorrís. Ningú no se n'adonava i el món no s'acabava pas perquè algú

rebutgés d'estar en aquest nivell d'espiritualitat, perquè tothom és lliure de rebutjar oportunitats increïbles, i l'espiritualitat és una oportunitat desmesurada. L'únic que hi perdria era l'interessat.

El que passa ara és que ja no n'estic tan segur, de tot plegat. Em dóna la impressió, i em sembla que tots en tenim consciència, que el món, la societat i la vida són un entramat complex que està en perill i que cal gestionar-lo des d'una perspectiva humana, perquè es tracta d'un sistema que, per poder-lo fer viable, sostenible i durador, també necessita d'una gestió complexa i molt subtil. Ara bé, amb el nostre cervell de quasi primats no podem donar-li respostes adequades; amb els nostres valors i les nostres conductes pròpies d'animals la perspectiva de supervivència és francament pessimista, segons la meua opinió. Caldria una mutació de la nostra consciència. Cal una persona de qualitat per abordar el futur que ja és aquí.

Crec sincerament que només els qui s'han treballat l'esperit són capaços de donar respostes adequades, són capaços d'entendre, són capaços de passar al davant de les pròpies necessitats i poden fer-se responsables de les necessitats de tots i totes.

En resum: l'espiritualitat és allò que té a veure amb una nova i possible qualitat del ser; que per avançar cap a la nova qualitat cal practicar seriosament i tènacament la capacitat de silenciament; que el silenci té a veure amb el bolcar-se enfora, amb interessar-se i donar-se passant per

damunt del propi desig; d'això alguns en diuen estimar. Amb el silenci creix la veneració, el respecte i la compassió per tota cosa creada, creix la capacitat de servei i la qualitat de la consciència. I amb aquestes armes potser es pot pretendre de millorar el món. Ara, la responsabilitat és de cadascú, però no només de cadascú individualment sinó també dels educadors, que són responsables dels altres. L'espiritualitat és certament un camí difícil, però potser no en tenim cap més per escollir si volem que el futur sigui plenament humà.

E S P I R I T U A L I T A T

ESPIRITUALITAT I COMPROMÍS SOCIAL

Toni Comín Oliveres

Professor de Ciències Socials a ESADE,
membre del Centre Cristianisme i Justícia
i membre de la Fundació Alfons Comín

La meua intervenció intentarà buscar els vincles entre l'espiritualitat i el compromís social. Segur que tot el que diré ja ho heu pensat o discutit milers de vegades, però és bo tornar a plantejar-nos aquests temes partint de la premissa que també es poden plantejar les coses importants d'una manera senzilla.

Molts cops ens hem interrogat sobre fins a quin punt l'espiritualitat i el compromís social tenen relació. Jo tinc la sensació que van junts, que van inevitablement junts i que per sort van inevitablement junts. Crec que és positiu tant per l'espiritualitat com pel compromís social, el fet d'anar de la mà un de l'altre. ¿Per què?

Tanmateix, abans de respondre aquesta pregunta voldria donar alguna volta a una qüestió prèvia: a què ens referim quan parlem d'espiritualitat?

Aquest crec que és un problema clau que hem de resoldre si volem fer avançar la nostra argumentació.

Jo vinc del camp de la filosofia i quan sorgeixen aquestes qüestions sempre recordo una idea clàssica de la història de la filosofia, una idea que han explicat molts pensadors. Diuen aquests pensadors que hi ha una pregunta que fa de frontera entre la filosofia i la religió. Aquesta pregunta és la següent: per què hi ha realitat? La raó humana sap què és la realitat, sap que existeix la realitat. Si ens preguntem com és la realitat, més bé o més malament, serem capaços de respondre. Tanmateix, la raó es fa més preguntes, es pregunta no només com és sinó perquè hi ha la realitat. Si ens preguntem per què existeix la realitat no ens podrem respondre, de cap de les maneres. Per què hi ha ésser en comptes de no-res? Tot plegat, perquè podria no haver-hi hagut existència, podria no haver existit res: ni el món, ni la vida, ni l'ésser.

Aquesta és una pregunta que, encara que la ignorem, ens acompanya sempre i que no pot respondre ningú. Davant d'aquesta pregunta, l'única resposta que tenim és quedar-nos callats, és el silenci. Per això diem que aquesta pregunta fa de frontera entre la religió i la filosofia. Partint d'aquesta idea, podríem dividir la cultura humana en dues meitats. D'una banda hi ha tots aquells coneixements que poden entrar dins del camp de la raó, hi ha totes les preguntes sobre la realitat que la raó pot contestar: hem construït una part de la cultura humana a partir de la filosofia, les ciències naturals, les ciències socials, etc. Per l'altra banda, hi ha aquesta altra pregunta que la raó no pot respondre, que és la pregunta, i d'aquí sorgeix l'altra meitat de la cultura humana, que és la

de totes aquelles formes d'expressió i de coneixement que tenen a veure amb el silenci. Al llarg de la història, la gent, les societats han intentat expressar aquest silenci, i per fer-ho han utilitzat símbols. Justament perquè hi ha grans preguntes que no podem contestar i davant de les quals ens hem de quedar callats, hem de trobar una manera de parlar com si calléssim. Aquesta manera de parlar silenciosament són els símbols. La religió i l'art estan fets, fonamentalment, de símbols. Per això, constitueixen l'altra meitat de la cultura humana.

L'educació per a l'espiritualitat, si haguéssim de donar una primera resposta molt senzilla, no seria altra cosa que l'educació per al silenci. L'espiritualitat, però, no és només la capacitat per al silenci, perquè la relació amb el silenci implica una sèrie de conseqüències, que són les que ens permeten descobrir si efectivament estem fent l'experiència del silenci. Perquè aquesta experiència del silenci és una experiència que transforma les persones, que les fa més disponibles per als altres i, sobretot, les fa més sensibles al sofriment dels altres. Per aquí és per on ve el vincle entre l'espiritualitat i el compromís social.

Tanmateix, abans de reflexionar sobre aquest vincle hauríem de veure com ens relacionem amb el silenci. La pregunta sobre el perquè de l'existència ens acompanya a tots constantment, però tanmateix podem prescindir-ne, podem fer com si no hi fos. El punt en què ens ho juguem tot, en el camp de l'espiritualitat, és la manera com ens relacionem amb aquest silenci. Hi ha com a mínim dues opcions. Podem intentar oblidar la pregunta. O bé podem pensar que aquesta pregunta és important i que, per tant, el silenci que d'ella es deriva també és important, que si

escoltem aquest silenci potser serem capaços de descobrir coses, d'entendre coses, de canviar coses en la nostra manera d'interpretar el món.

Analitzem aquestes formes culturals simbòliques que són les religions i mirem què ens han dit sobre aquesta qüestió, sobre quina és la naturalesa d'aquest silenci. Tal i com estem fent ara, sovint intentem traduir al nostre llenguatge el significat del món de l'espiritualitat i de l'experiència del silenci radical. I és bo que sigui així, és bo intentar traduir les coses a un llenguatge comprensible per a nosaltres i senzill. Tanmateix, aquest esforç de traducció no el podríem fer si prèviament no comptéssim amb totes les grans tradicions religioses que, al llarg de milers d'anys, han anat expressant aquest món i aquesta experiència.

Què ens diuen les religions en relació amb el silenci? Ens diuen, per exemple, que pensem aquest silenci com un misteri. I què vol dir això? Vol dir que allò que hi ha darrera d'aquest silenci és una realitat amb la qual ens podem comunicar i que es comunica amb nosaltres. Volem dir, per tant, que el silenci que caracteritza la resposta a la pregunta pel sentit de la vida no és un silenci buit. Hi ha un misteri, ens diuen les religions, i el podem pensar i imaginar de manera positiva. Però, és clar, això ja no és solament constatar que el silenci és la resposta al perquè; això és ja el què tradicionalment hem anomenat fe. Dir que darrera del silenci hi ha un misteri positiu vol dir que es tracta d'un misteri amb el qual es pot establir una relació de confiança. Hi ha una resposta que no coneixem, és a dir, hi ha una realitat amagada darrera el silenci. Tanmateix podem confiar en aquesta realitat que no ens ha estat permès conèixer.

Si, per tal continuar pensant aquest assumpte del misteri, ens referim a la nostra tradició religiosa particular, encara podem fer un pas més, possiblement. La nostra tradició particular és la cristiana, i aquesta tradició ha escollit un símbol privilegiat per representar aquest misteri amb el qual sembla que és possible de relacionar-se. Aquest símbol és l'amor. L'amor és, per al cristianisme, la metàfora privilegiada per parlar del misteri, per parlar d'allò del què és impossible parlar. El misteri -diu la nostra religió, però no exclusivament ella- és un misteri d'amor. "Déu és amor", hem sentit tantes vegades.

Ara bé, aquí la paraula amor està utilitzada com a símbol, és a dir, com a metàfora. En la nostra experiència humana, què és l'amor? És donar vida. Doncs bé: quan fem servir aquesta "metàfora de metàfores", aquesta metàfora privilegiada de l'amor, en el fons volem dir que el misteri deu ser alguna cosa que dona vida: "allò que dóna la vida", allò que ha fet que existeixi el ser, en comptes del no res. Quan triem la paraula amor estem dient que creiem que aquest misteri que s'amaga, que no podem conèixer amb la raó humana, és un misteri que dóna vida, que és la font de tota vida.

Dir que Déu és amor és intentar respondre la pregunta que la raó no pot contestar: és dir que hi ha realitat perquè un amor -misteriós, que s'amaga- així ho ha volgut. El què ens passa és que no acabem d'entendre per què s'amaga, aquest misteri. Ens sembla una mica una mala passada que la font de la vida -"la font de tota vida"- s'amagui. Tanmateix, les religions ens proposen que tinguem una actitud de confiança cap a aquest misteri. Si s'amaga serà per alguna cosa, és a dir, les seves raons tindrà. Si és aquest misteri amor, aquestes raons deuen ser bones. Això és el

què ens diuen força religions i, de segur, la cristiana!

Amb el què hem explicat fins aquí, potser hàgim entès una mica millor de què parlem quan parlem d'espiritualitat, quin és el sentit de les religions. I encara pot ser que hàgim entès perquè l'actitud fonamental que correspon a l'espiritualitat, a la religiositat, és l'actitud de confiança. Confiança en que aquest misteri, aquest silenci que no respon, és un misteri. Que ens en podem fiar, encara que calli. Tanmateix, crec que ens hauríem de preguntar; es pot saber què té a veure tot això amb el compromís social?

Parlem de capacitat pel silenci com a essència de l'actitud espiritual. Parlem de capacitat pel misteri. Parlem de buscar aquella dimensió que tot ho sosté, que és la "font de la vida". Parlem d'adreçar-nos al fonament de les coses i de voltar la nostra mirada cap al buit darrera el qual s'amaga aquest fonament. Tot això, no sona més aviat a una fugida del món real? Sembla una fugida del món dels problemes pràctics; i el tema de la justícia social és un problema pràctic. I tan pràctic!

Doncs, en realitat, la connexió entre el misteri i el món real, el món pràctic és ben senzilla, i ben immediata. És fàcil d'entendre. Si diem que aquest misteri és pot definir, millor que amb cap altra paraula, amb la

¹ Una de les coses que normalment més ens estranya i més ens costa de les religions en general és que ens parla del misteri, és a dir, ens parla d'una "cosa" que no hi és, que no podem veure, que no està a l'abast. Si donem per bo que la millor metàfora per entendre aquesta "cosa", aquest misteri és l'amor, aleshores és inevitable arribar a la següent conclusió. El misteri s'ha absentat perquè aquesta és la seva manera d'estimar, és a dir, aquesta és la seva manera de donar vida. L'absència de Déu respon a la voluntat de Déu de donar vida, ens diria el cristianisme, per exemple. Perquè la manera que té Déu de donar vida és retirar-se de l'escauari, marxar. Si no marxés, en certa mesura almenys, no hauria pogut donar vida a una realitat diferent del què és ell mateix. Perquè existeixi la vida cal que "la font" la faci néixer, però cal que "la font" la faci néixer com una cosa diferent respecte de "la font mateixa". Per tant, en alguna mesura, "la font" s'ha de retirar.

paraula “amor”, si diem que aquest misteri s’ha retirat –s’ha amagat-precisament perquè això és el que li indicava la seva naturalesa amorosa... aleshores haurem de concloure que aquest misteri estima el món, estima la vida. És tan obvi que es tracta quasi d’una tautologia. Si el misteri es la “font de la vida”, si l’amor és “allò que dóna vida”, aleshores és evident que el misteri “estima” el món, “estima” la vida. Dóna vida perquè estima la vida. I d’aquí no és gaire difícil fer un pas més i dir que el misteri “està compromès” amb el món i amb la vida. Si confiem no s’ha retirat perquè s’hagi desentès, sinó que s’ha retirat per amor... aleshores és obligat pensar que el misteri està compromès amb aquest món (del qual s’ha retirat).

Qui té els ulls fits en direcció al misteri, acaba relacionant-se amb el món de la manera com el misteri mateix es relaciona amb el món. Pensem que el disseny del misteri és “donar vida”. Doncs bé: qui aprofundeix en la seva experiència espiritual, qui es deixa amamar per la *presència absent* del misteri, acaba volent tenir la mateixa actitud que el misteri mateix. Acaba per desitjar “donar vida” i “estimar” la realitat, de la mateixa manera com el misteri mateix o fa. Aquesta i no una altra cosa és l’arrel del compromís social: la voluntat de donar vida a aquella a qui ela falta. Qui són els qui estan faltats de vida? Són els pobres, els marginats, els explotats, els més febles... El compromís social és decantar-se en favor seu, per tal que deixin de ser què són: pobres, marginats, els exclosos, els discriminats. Per tal que assoleixin la quantitat vida que els manca.

Porser ara ens quedí una mica més clar perquè el vincle entre espiritualitat

i compromís social és pràcticament immediata, o totalment immediata. D'una banda, diem que l'espiritualitat és la capacitat per reconèixer el misteri, i per adonar-se que aquest misteri té una relació positiva amb la realitat. Adonar-se que el disegni més profund del misteri és "donar vida", a canvi de res, amb total generositat. Per l'altra banda, diem que el compromís social -decantar-se a favor dels pobres, els exclosos, els discriminats per tal que deixin de ser-ho- no és sinó el fet de donar vida a aquells els ha estat manllevada. Hi ha gent que podria arribar a "tenir més vida" de la que té. I el compromís social no és res més que revertir aquesta situació.

En l'espiritualitat, doncs, ens adonem que el fons de la realitat hi ha un misteri que dóna vida. En el compromís social, d'alguna manera, no fem sinó donar continuïtat a aquesta "obra creadora" del misteri. Seguim donant vida allí on en falta. Imitem el misteri. És ben evident, doncs, la relació entre espiritualitat i compromís social. Si volguéssim presentar d'una manera encara més acabada aquesta mateixa idea, podríem dir-ho així: l'espiritualitat és la font en la qual s'alimenta el compromís social; el compromís social ve a ser la prova que demostra que l'espiritualitat ha donat fruit. *Font on s'alimenta i prova que ha fructificat*: aquests serien els dos conceptes claus que no hem d'oblidar a l'hora de pensar la relació entre espiritualitat i compromís.

Hem de fer encara unes poques precisions abans d'acabar. La primera d'elles és adonar-nos que les causes de la pobresa, la marginació, la discriminació són, la majoria de les vegades, causes estructurals. Què volem dir amb això? Volem dir que les causes de la injustícia amb les

persones, de les violacions dels drets humans, responen a estructures socials: estructures econòmiques, estructures culturals, o estructures polítiques. Donar vida als qui els manca es no només intentar ajudar els casos individuals, les víctimes concretes de la injustícia. Això és molt important, però amb això no n'hi ha prou. "Donar vida" és lluitar contra les causes que provoquen la "manca de vida", o sigui, la injustícia. És intentar canviar les estructures que generen la pobresa i que generen la discriminació.

És important assenyalar això perquè el compromís social ens condueix de manera inevitable a aquest nivell estructural: cal ajudar les persones, però cal canviar les estructures que les fan patir. I quan ens n'anem a aquest nivell estructural, alshores sembla que encara ens allunyem més de l'espiritualitat. Si l'espiritualitat és una experiència interior, si és una experiència del silenci i del misteri... com pot tenir res a veure amb la necessitat de canviar una realitat col·lectiva per naturalesa com són les estructures socials? Tanmateix, és així. El món real es concreta en estructures socials: no podem fer-hi res. I aquestes estructures expliquen les condicions de les quals depèn de la vida de la gent. Per això, si del que es tracta es de fer que el món no sigui injust –si aquesta és l'actitud pròpia de la persona espiritual- cal enfrontar-se necessàriament al problema de les estructures.

Una segona apreciació important és la següent. Diem que allò propi de l'actitud espiritual és reconèixer la relació positiva del misteri amb la realitat. Doncs bé: una conseqüència inevitable d'aquest reconeixement és que ens descentra. Abans de pensar que "la font de la vida" és aquest

misteri que calla, un pot sentir-se el centre de la realitat. Un pot arribar a pensar que “un mateix” val més que la resta. Es tracta quasi d’una conseqüència natural d’un fet biològic i inevitable: el món ens el mirem des de nosaltres mateixos. Tenim un cos, tenim uns ulls i un cap i participem en la vida a través d’aquest cos, d’aquests ulls i d’aquest cap propis. Som, d’alguna manera, “el centre” del nostre món, sempre i de manera inevitable.

Tanmateix, quan ens adonem que hi ha un misteri i que aquest misteri amaga la resposta inaccessible (secreta) sobre el sentit de la vida. Aleshores les coses canvien. Perquè resulta que al centre del món ja no hi ha “un mateix” sinó el misteri (que s’amaga). I, en conseqüència, un ja no es mira el món com si ell fos el centre, sinó que l’entén de la manera com el misteri l’entén. Expliquem-nos millor. Cadascú de nosaltres té tendència a considerar que un mateix val molt i ja *no està* clar si la resta valen *tant* com un mateix. (La resta vol dir: la resta de persones, però també la resta de la vida en general). En canvi, el misteri que té una relació positiva amb la vida en general sembla que ens dóna un missatge diferent. Ens diu que cadascun de nosaltres valem molt, però que la resta també valen *tant* com nosaltres. És a dir, el missatge fonamental del misteri pel què fa a la realitat humana és un missatge d’igualtat: tots tenim el mateix valor.

Si diem que el misteri “estima” la realitat, volem dir que estima *tota* la realitat. Per tant, ens estima a nosaltres en la mesura que formem part de la realitat. Però no ens estima més que a la resta, sinó tant com a la resta. Quan, en virtut de l’espiritualitat, arribem a la conclusió que el

misteri té una relació positiva amb un mateix, no podem pensar aquesta relació d'una manera egocèntrica o narcisista. No. L'amor misteriós comprèn tota la realitat per igual. És per això que reconèixer el misteri és una experiència que, de manera inevitable, em descentra. Em treu del centre del món i em posa en igualtat de condicions amb la resta de la vida. Perquè el misteri... és universalista! Vol que tota la realitat (la natura, els animals, les persones...) sigui feliç, perquè "l'estima" i per això li ha "donat la vida". Per tant, si jo em miro el món des del punt de vista del misteri, d'aquesta font amorosa, la felicitat dels altres és igual d'important que la meua pròpia felicitat.

Acabem. Crec que ja podem dir que hem entès una mica millor la relació entre l'espiritualitat i el compromís amb la justícia social. Hem intentat explicar-ho de la manera més senzilla que hem trobat. La justícia social –diem– significa organitzar el món de manera que tothom tingui les mateixes possibilitats de ser feliç, de manera que tothom tingui per igual la mateixa possibilitat de construir la seua felicitat. Per això la justícia social comença amb coses tan concretes com el menjar, l'aigua, la salut o les escoles, perquè aquestes són les primeres necessitats de les persones que cal satisfer, si volem que tothom pugui construir la seua pròpia felicitat.

L'espiritualitat –diem– és fer l'experiència del misteri, que és l'experiència del silenci. Si som capaços de creure que aquest misteri "estima" la realitat, tota la realitat, aleshores succeeix que la felicitat pròpia (la meua felicitat) passa a ser tan important per a mi com la felicitat de la resta de persones. No es tracta d'entendre el compromís social com una

cosa que amargar-se, pròpia de masoquistes, que consisteix en sacrificar-se molt. Sí que hi ha cert sacrifici en la solidaritat, però entenguem-lo bé: es tracta d'un sacrifici que ens fa passar d'una concepció egocèntrica de la pròpia felicitat a una concepció en què la meua felicitat està vinculada a la dels altres. Com deia el clàssic: es tracta de construir "un món on el lliure desenvolupament de cadascú estigui vinculat al lliure desenvolupament de tots". A més, encara que a la curta la concepció egocèntrica de la felicitat estigui sigui més obvia, a la llarga no funciona. A la llarga, realitza més la concepció solidària de la felicitat pròpia.

En fi -i per acabar amb la idea principal d'aquesta tarda- crec que podem resumir tot el què hem dit amb aquella frase que dèiem abans: l'espiritualitat és la font de la qual s'alimenta la justícia social; i la justícia social és la prova que l'experiència espiritual ha donat fruit. El compromís social, per dir-hi d'alguna manera, expressa i demostra l'espiritualitat per mitjà de l'acció en les nostres vides, en la nostra relació amb els altres i amb el món. L'acció (el compromís) i la contemplació (l'espiritualitat) no són dues coses oposades, sinó que més aviat van juntes de manera inevitable.

S O S T E N I B I L I T A T

Bet Font i Montanyà

Biòloga i Diputada al Parlament de Catalunya per ICV

Tot i que el desenvolupament sostenible només es pot aconseguir treballant de forma equilibrada els aspectes ambientals, econòmics i socials, sovint utilitzem les polítiques ambientals que es porten a terme en un país com a principals indicadors del compromís d'aquest país envers la sostenibilitat.

A Catalunya, el Govern de la Generalitat té traspassades gairebé totes les competències en temes de medi ambient. Això vol dir que té capacitat per legislar i per decidir de quina manera conserva els seus recursos naturals i el seu medi ambient, en general. Evidentment, s'han de complir o traspassar les Directives europees i les Lleis i Reials Decrets espanyols, però si Catalunya volgués ser més exigent que les instàncies superiors podria ser-ho.

Evidentment, el Departament de Medi Ambient concentra gairebé totes

les competències ambiental, però se n'hi escapen algunes. De Medi Ambient en depèn patrimoni natural (incloent els Parcs Naturals), la contaminació atmosfèrica i el servei meteorològic de Catalunya, la gestió de l'aigua (a través de l'Agència Catalana de l'Aigua o ACA), la prevenció dels incendis i la gestió forestal, la protecció dels animals i la caça i la pesca, la gestió dels residus (a través de la Junta de Residus), l'educació ambiental, entre d'altres. En canvi, no se li han donat competències que tenen molt a veure amb el medi ambient.

Una d'elles és l'energia, que depèn del Departament d'Indústria Comerç Consum i Turisme, des d'on es té una visió d'un model energètic basat molt més en garantir les grans infraestructures energètiques (per cobrir la demanda existent, i creixent), que no pas en un model energètic basat en l'eficiència i l'estalvi, i les energies renovables. En un moment en que els científics del món estan alertant del canvi climàtic, a Catalunya no hi ha un pla per aconseguir una reducció de les emissions de CO₂, al contrari, es preveu que en un futur incrementaran les emissions procedents del transport privat (de persones i de mercaderies) que en aquests moments ja és el principal focus d'emissió de CO₂. En aquest cas hi ha un altre departament de la Generalitat que hi té molt a dir, és el Departament de Política Territorial i Obres públiques que s'ha d'encarregar de definir el model de mobilitat que ha de tenir el país. En aquests moments es continua apostant pel transport per carretera (plantejant nous eixos viaris molt agressius amb el territori, com ara l'Eix Vic-Olot) en comptes de fer una veritable aposta pel transport públic i, en concret, pel ferrocarril.

Una altra competència que no té medi ambient, de forma incomprendible, és la del control de les aigües minerals i mineromedicinals, que també depèn del Departament d'Indústria i, en concret, de la Direcció General de Mines. Dic que és incomprendible que passi això perquè, d'una banda, tothom valora com un fet positiu l'haver englobat dins l'ACA tot el cicle de l'aigua (atès que abans estava dividit entre la Junta d'Aigües i la Junta de Sanejament), però d'altra banda es permet que continuï essent el Departament d'Indústria qui doni els permisos i les concessions per fer més extraccions d'aigua per envasar. En aquests moments, hi ha llocs on ja s'està alertant de la sobreexplotació dels aqüífers per part de les plantes envasadores que extreuen milers de metres cúbics a un preu irrisori i la venen a preu d'or. És el cas, per exemple, dels aqüífers del Montseny-Guilleries, l'aigua dels quals se'n pot anar al Japó o a l'Aràbia Saudita, ...mentre s'està dient que a Catalunya falta aigua i per això s'ha de portar de l'Ebre o del Roïna!

De fet, tot plegat és d'una gran perversitat perquè mentre en moltes zones del país s'ha de deixar de veure aigua de l'aixeta perquè no té garantida la potabilitat (com és el cas de molts municipis on els aqüífers s'han contaminat per nitrats degut a una mala gestió dels adobs químics o dels purins) i mentre la gent es veu obligada a pagar moltíssims més diners per litre d'aigua envasada (allhora que continua pagant l'aigua de l'aixeta com si fos potable encara que no ho sigui), hi ha unes empreses que s'estan fent la barba d'or extraient l'aigua dels aqüífers a una velocitat molt més elevada que el seu ritme de renovació. Hem de tenir en compte que són aigües que s'hi han anat acumulant durant molts anys i ara amb poc temps es buiden amb el vist-i-plau de l'administració.

Anant a les competències que sí que té el Departament de Medi Ambient, ens podem adonar de nombroses incoherències entre els principis del desenvolupament sostenible i les actuacions que s'estan portant a terme en aquests moments a Catalunya:

➤ Mentre el més sostenible seria definir un planejament territorial que concentri un alt percentatge de la població en unes determinades àrees urbanes, ben interconnectades entre elles amb un bon sistema de transport públic, i amb un planejament urbanístic compacte...

Contràriament es continua apostant per xalets i cases adosades, cadascuna amb el seu jardí amb gespa i moltes d'elles amb piscina particular, i continua creixent la quantitat de segones i terceres residències que consumeixen molt territori (espai verd o agrícola), sovint per molt pocs dies d'ocupació a l'any. Això té com a resultat, una excessiva urbanització de determinades zones del país (com ara el litoral i, darrerament, el Pirineu) i un excessiu consum d'aigua i altres recursos. A tall d'exemple: les cases i apartaments de la Cerdanya tenen una ocupació mitja de 14 dies/any i, al mateix temps, es planteja l'ampliació de Baqueira, amb un gran impacte sobre el medi natural i la biodiversitat.

➤ Mentre els principis del desenvolupament sostenible donen gran valor al manteniment dels sistemes agraris, com a espais multifuncionals, per la seva capacitat productiva i com a mantenidors de la biodiversitat i proveïdors d'espai per al lleure... contràriament, es desenvolupen projectes en zones agràries com el camp de Golf a les finques de Torrebónica i Can Bonvilár

- (Vallès Occidental) o la fàbrica de la Coca-Cola a la finca de Can Fenosa (Vallès Oriental), destruint els darrers espais agraris lliures d'urbanització o d'infraestructures d'aquestes comarques.
- Mentre a Catalunya el 60% del territori és superfície forestal, i mentre tothom valora la multifuncionalitat del bosc (productiva, de lleure, de conservador de la biodiversitat)...
- Contràriament, es destinen molt pocs recursos a la gestió forestal (incomplint lleis i mandats del Parlament) i, d'aquesta manera, creix el risc d'incendi perquè augmenta la biomassa acumulada als boscos. Alhora, s'incompleix la llei d'accés motoritzat al medi natural, incrementant els efectes negatius en els espais naturals i contribuint, també, a incrementar el risc d'incendis.
- Mentre la nova cultura, sostenible, de l'aigua parla d'estalviar aigua i d'utilitzar-la d'una manera racional...
- contràriament, existeix un increment sostingut i insostenible del consum d'aigua a nivell domèstic i l'increment en el consum d'aigua per part d'instal·lacions esportives i de lleure (com ara, els camps de golf que malauradament proliferen).
- A més, el Govern Català dona suport a un Plan Hidrológico Nacional que pretén endur-se'n l'aigua de l'Ebre cap a altres territoris per ampliar regadius i fomentar un desenvolupament turístic opulent que consumeix, innecessàriament, grans quantitats d'aigua, sense tenir en compte els greus efectes negatius que això pot tenir a les Terres de l'Ebre i, en concret, al Delta.
- Mentre aquesta nova cultura de l'aigua planteja que cal evitar la contaminació de les aigües (perquè sempre és millor no embrutar que haver de netejar)...

Contràriament, hi ha zones del país on bona part dels aqüífers estan contaminats per excés de nitrats, degut a la mala gestió de purins procedents de les granges de porcs o dels adobs químics de l'agricultura. Des de l'any 1998, 132 municipis catalans, pertanyents a 26 de les 41 comarques catalanes, han servit aigua de xarxa amb excés de nitrats. En comptes de resoldre's la problemàtica, en moltes comarques s'està agreujant perquè, tot hi haver-hi excedent de purins, es permet que es construïxin noves granges sense que estigui garantit com es gestionaran correctament els residus que es generin.

➤ Mentre un desenvolupament sostenible apostaria per preservar els sistemes litorals i la Mediterrània...

Contràriament, continua l'ocupació urbanística de tot el tram de costa encara no construït i es construïxen nous ports que afecten molt negativament els escassos ecosistemes litorals (aiguamolls, dunes, etc) existents. A més, s'estan esgotant determinats recursos pesquers i es continua abocant determinats efluents contaminants directament al mar.

➤ Mentre el desenvolupament sostenible té com a principi bàsic la conservació i millora de la biodiversitat...

Contràriament, van sorgint projectes a tot el territori català que atempten contra aquest principi i que, sovint, comporten l'aparició de plataformes cíviques que s'oposen als projectes per salvar hàbitats diversos: al litoral, a zones humides (inclosa la vegetació de ribera), a zones estèpiques, a sistemes agroforestals de la terra baixa, al Pirineu i altres zones muntanyoses...

- Mentre per utilitzar els recursos d'una forma sostenible s'hauria de tendir a reduir la quantitat de residus que es produeixen...
contràriament, a Catalunya cada vegada produïm més residus. Sortosament, també, cada vegada reciclem més vidre, paper i envasos, però en el cas dels residus orgànics estem molt i molt endarrerits pel què fa a la implantació de la seva recollida selectiva. I pel què fa als residus especials (que tenen un potencial contaminador clar), molts d'ells encara no passen pel circuit establert per tal d'evitar que contaminin l'aigua, el sòl o l'aire.

En resum, malgrat bona part dels actuals responsables polítics s'omplin la boca de “desenvolupament sostenible” i de “sostenibilitat”, a l'hora de la veritat, si han de triar, trien en funció de determinats interessos econòmics que donin beneficis immediats (sovint només per uns quants), sense pensar en els efectes negatius que això té per les generacions futures.

S O S T E N I B I L I T A T

D'ON VE, ON ESTÀ, ON VA EL DISCURS DE LA SOSTENIBILITAT?

Josep Xercavins i Valls

Càtedra Unesco en Tecnologia;

Desenvolupament Sostenible, Desequilibris i Canvi Global de lo UPC

Per respondre la primera de les preguntes plantejades cal preguntar-se sobre l'estat del món. Ha estat justament l'anàlisi d'aquest estat (com està el món?) de del punt de vista del que s'ha anomenat la possible existència de límits (i de desequilibris) en les actuals maneres de desenvolupar-se la vida humana sobre la terra, el que va donar i dóna lloc al concepte i a la necessitat de la sostenibilitat.

Aquesta possible existència de límits a les maneres com ens estem desenvolupant s'ha anat percebent, cada dia més clarament, degut a que estem immersos en unes grans tendències de creixement que, fonamentalment, s'han disparat al llarg de la darrera meitat del segle XX.

La primera tendència és la del creixement de la població. El segle XX ha suposat que el planeta terra hagi passat de ser la casa de 1000 milions de sers humans a ser-ne la casa de 6000 milions. Una visió més enllà ens faria donar compte d'un creixement exponencial.

Però aquest creixement té unes característiques ben remarcables. Primera, ha estat un creixement bàsicament en els països que anomenem del sud, en general; no hem crescut a Europa, per entendre'ns, sinó a Àfrica, a Llatinoamèrica o a Àsia, sobretot. I ha estat, sobretot durant la segona part del segle XX, un creixement de la població que viu en condicions urbanes, que no són pas les de Barcelona, sinó més aviat les d'un Mèxic DF, d'un Nairobi o d'un Calcuta, on la gent que es queda sense feina al camp emigra a les ciutats i allí es van formant unes bosses de misèria i de pobresa extraordinàriament importants en aquests moments.

A banda de la població, també ha crescut molt l'economia. D'entrada, el que hauríem de fer és desmitificar aquest tema, ja que sembla que sigui una qüestió d'experts, que només ells saben com funciona. L'economia no és res més que el conjunt de maneres que els humans hem anat trobant per, a partir dels recursos que tenim al nostre abast, intentem satisfer les nostres necessitats, les necessitats dels humans. Quan parlem d'economia no estem parlant de res més que de veure quins recursos tenim, i distribuir-los per satisfer unes necessitats o unes altres.

En el nostre Estat hi ha un gran pensador que, de tant en tant, diu frases d'un gran interès, una de les quals és aquella de "la economía va bien,

España va bien". Gairebé tots els polítics que tenen responsabilitats al món avui dia es creuen aquesta frase i la defensen. El que vol dir també que continuem aconseguint recursos i teòricament devem seguir satisfent les necessitats de les persones.

Jo em referiré a què ha aportat aquesta frase al concepte de sostenibilitat. Fixeu-vos que si l'economia creix també estan creixent, segur, la quantitat de recursos naturals del nostre planeta que estem utilitzant. I sempre que es manipulen recursos creix el nombre de residus produïts.

Quin tipus de recursos tenim al món? En què es basa el nostre modus vivendi? En primer lloc, els recursos materials i energètics, alguns dels quals no són renovables i quan s'esgotin no n'hi haurà més. Alguns altres són renovables, tenen una determinada velocitat de renovació; un exemple seria el peix, un recurs que es troba en els nostres mars i oceans, que neix, viu, es reproduïx i mora. Sobre aquests dos tipus de recursos alguna cosa o altra haurem de dir com a espècie humana davant de la nostra manera de desenvolupar-nos en el planeta.

També estarien en aquest grup dels recursos, però els citaré a banda: els recursos alimentaris. Perquè malgrat que nosaltres aquest recurs alimentari ja el donem per fet, no és pas aquesta la situació al món. En aquest moment, els recursos alimentaris no arriben ni molt menys suficientment a tots els éssers humans. Per tant, aquest és un dels grans problemes de l'espècie humana com a tal a finals del segle XX i a començaments del segle XXI. I aquests recursos alimentaris, que serveixen com a font

d'alimentació humana, estan basats en els que vénen del mar, i els que som capaços d'obtenir del sòl fèrtil, ja sigui a basa de conrear-lo o indirectament amb els animals que prèviament han pasturat en aquest sòl.

En qualsevol cas, també és lògic que si la població ha crescut també hagi crescut l'impacte sobre la utilització de tots aquests recursos, tant els materials i energètics com els alimentaris. Però aquesta utilització massiva de recursos ha generat unes grans dinàmiques de producció de residus. Posaré un exemple residual que em sembla especialment significatiu quan es parla de sostenibilitat i, sobretot, quan es veu aquesta sostenibilitat ja no tant des del punt de vista d'un país en concret sinó del conjunt del planeta. És el que s'anomena l'escalfament global o el canvi climàtic, tot i que personalment prefereixo la primera denominació. Què ha estat l'escalfament global? Doncs 150 anys de la història de la humanitat en què el món occidental, o millor el món que s'ha desenvolupat industrialment, ho ha fet utilitzant uns recursos energètics basats en els combustibles fòssils (primer va ser el carbó, després el petroli i actualment el gas). Això ningú no ho sabia en el seu moment, ningú no era conscient del que estava engegant, però quan s'utilitzen aquests recursos per produir energia s'emet un gas, el diòxid de carboni, que va a parar a l'atmosfera.

Aquest gas sempre ha estat a l'atmosfera i, d'alguna manera, hi ha una col·lecció de gasos que fan de tendal de protecció, que fan d'hivernacle en el nostre planeta, i que justament són els que acaben definint quina és la temperatura mitjana a la superfície de la Terra. El que ha passat és

que, després d'aquests 150 anys, la utilització d'aquests combustibles ha estat tan gran que la densitat, el gruix d'aquesta capa ha augmentat i està modificant la temperatura mitjana a la superfície del planeta, tal com passaria en qualsevol hivernacle. Aquest és un efecte de tal importància i que pot arribar a produir tal grau de canvis, fins i tot desconeguts per ara, que és el que, des del meu punt de vista, ha acabat per fer sorgir, en aquest cas sortosament, la necessitat de la sostenibilitat i de revisar les nostres tendències de desenvolupament en el planeta. Perquè ja ens podem imaginar que les zones més seques encara ho seran més, que les zones on hi ha glaciars aquests es poden començar a descongelar. Això pot provocar un conjunt de canvis que malmetin el nostre planeta.

Aquest exemple va molt bé per introduir un altre punt que em sembla fonamental en el discurs de la sostenibilitat, que és el de les responsabilitats. En aquest tema de l'escalfament global és el nord, i podríem dir que exclusivament el nord, el responsable de la malifeta. I ens hem desenvolupat i hem arribat al nivell de vida que volem, però en definitiva els qui hem provocat el problema hem estat nosaltres. I una vegada més, desgraciadament en aquest món, els que primer en patiran les conseqüències segurament seran els països del sud, on les temperatures i els climes no són tan benignes, on hi ha les situacions més extremes, i on menys preparats estaran per afrontar els possibles problemes que això ens reporti. Per tant, una vegada més veiem com es distribueixen o com es reparteixen les coses al nostre món. De fet, si hem sentit parlar dels acords de Kyoto per limitar les emissions de CO₂ veurem que els

únics països que ho han de limitar som nosaltres, els del nord. Els del sud no en produeixen però seran els qui patiran més els seus efectes. Aquest és un dels exemples de la globalització, que no només contempla problemes econòmics, encara que aquest mateix també té una base econòmica, sinó que té aspectes d'altres tipus. Crec que és en el context d'aquesta anàlisi (que estem fent les coses d'un determinada manera que el planeta ens comença a dir que no i que cal imposar límits en aquesta mena de desenvolupament) on va néixer el concepte de sostenibilitat. Fixeu-vos que és el desenvolupament d'uns pocs, però que afecta tot el planeta.

Què ens diu de nou la definició de desenvolupament sostenible? "Satisfer les necessitats actuals sense hipotecar la capacitat de les generacions futures per satisfer les seves necessitats." Quan es parla del tema es posa èmfasi en el futur, és a dir que potser aviat començarem a comprovar que les coses no s'han fet seriosament en aquest planeta i que cada cop tenim més problemes. Però ens ho lliga amb les necessitats que volem satisfer. En el nostre món, i ara parlo del de casa, darrerament sembla que la necessitat principal dels catalans sigui jugar a golf, com si la realització com a persona depengués de si juguem o no a golf, perquè sinó no s'entén la quantitat de camps de golf que estem construint al nostre país. Aquí hi ha unes opcions, una elecció de quines necessitats volem satisfer com a éssers humans; i això és el que ens diu el concepte de desenvolupament sostenible. Hem de redefinir i de reconsensuar quines necessitats volem satisfer, i això cal fer-ho en termes de tot el planeta. Això és el que ens indicarà si consumirem més o menys aigua

i, sobretot, per què la consumirem; perquè d'aigua n'haurém de consumir, és clar, però el problema és si la consumirem per les necessitats més bàsiques de la població o per satisfer unes necessitats més o menys estrafolàries. I que, a més a més, això no ens hipotequi el futur.

Tot plegat el que provoca és que, quan s'ha de concretar el discurs, si estem utilitzant recursos no renovables haurem de preveure què farem quan ja no els tinguem. No estic dient que no els poguem utilitzar, però sí que hem de deixar a les generacions que ens segueixin les mateixes possibilitats que hem tingut nosaltres per fer front als nostres problemes. I amb els recursos renovables haurem de canviar de direcció. La nostra és una civilització, l'occidental industrialitzada, que va més ràpid cada dia del que la mateixa naturalesa li permetria anar. Està trencant els cicles de renovació de tot allò que és renovable. Aquesta és l'altra idea que la sostenibilitat ens ha de fer canviar radicalment.

I aquesta és l'única manera que aconseguirem reduir els residus que més ens emmerden, i perdoneu l'expressió, i que més acaben fent funcionar malament el conjunt del planeta, perquè allò de l'escalfament global era un problema residual. El problema real no està en els residus, sinó en les maneres i en les tendències de consum relacionades amb les necessitats de la població que volguem satisfer. I a més, sent conscients que encara tenim una gran part de la població mundial que ni tan sols té l'oportunitat de satisfer les seves necessitats més bàsiques.

El concepte de sostenibilitat ha nascut i és fort mediambientalment,

però actualment hi ha unes tendències, que podríem designar sota el concepte de globalització, que fan que aquest estat del món que analitzàvem sigui encara més punyent, més dur i, fins i tot, que hi hagi nous aspectes sobre la taula. Per exemple, la globalització està plantejant que mai com ara una civilització no havia estat capaç de penetrar sobre totes les altres (a nivell cultural, de llengua, de costums, etc.). Per tant, de la mateixa manera que hem vist que hi ha riscos, i molt importants, sobre la natura, en aquests moments també hi ha riscos, i molt importants, sobre un altre patrimoni humà molt destacat, que és la diversitat cultural.

La globalització és, entre altres coses, una globalització bàsicament econòmica, i que intenta estendre els beneficis del model econòmic que hem generat en aquest món occidental industrialitzat. Però això funcionava relativament bé o donava relativament bons resultats en la mesura que, si més no, generava treball, que era el que produïa els béns, i generava un salari per poder consumir. I, en canvi, actualment, en el seu estadi de globalització econòmica no es manté així. En aquests moments estem aconseguint produir a un nivells molt més accelerats i, en canvi, només estem consumint en una part del planeta, i hi ha una altra part del planeta que necessita, i que necessita, elements d'incorporació a la societat, al món del treball i, per tant, a una determinada capacitat d'adquisició de béns i serveis que no pot fer-ho. I això és una altra forma d'insostenibilitat, que jo definiria com a insostenibilitat social o econòmica, a la qual també hauríem d'estendre aquestes idees de la sostenibilitat.

S O S T E N I B I L I T A T

Maria Gabriela Serra Frediani
Membre de la Junta Directiva de l'ONG Entrepables
i Assessora de la Junta Directiva de la FCONGD
i membre de la campanya contra l'Europa del Capital i la Guerra

El principal residu que ens està deixant la globalització és el de les tres quartes parts de la gent que habita el món: el residu humà. Estem en una societat on el concepte que es té de població desenvolupada no va lligat de cap manera a ser més persona, a ser més com a persones, sinó a tenir més. Aquesta és la filosofia, el credo de la globalització. Quan el senyor Aznar diu "España va bien" perquè "la economía va bien" trobem una nova mostra d'aquesta barbaritat d'insostenibilitat en què estem vivint. Per què? Perquè quan parlem de desenvolupament, acabem parlant de diners, d'economia. Hem de començar a entendre el desenvolupament del món com un desenvolupament humà integral. Totes les necessitats bàsiques que

cerquem com a persones i com a societat es concreten en tres grans pilars o columnes:

- > El manteniment de la vida, que comportaria l'alimentació, el dret a l'educació, a la vivenda, al lleure.
- > La dignitat, entesa com a autoestima, com a respecte, com a reconeixement.
- > La llibertat, no entesa com el dret a votar cada x anys, sinó en el sentit profund de la paraula, com a poder tenir la sèrie més àmplia possible d'oportunitats i alternatives per fer projeccions de vida.

A casa nostra ho tenim força fàcil en cadascun dels tres punts descrits, però aquests són els tres grans pilars que en el nostre creat, mantingut i malanomenat Tercer Món estan contínuament descuidats, violats i massacrats. Per què s'ha arribat a aquesta situació? Doncs perquè a nosaltres, ens agradi o no (no dic que ho fem voluntàriament, tot i que podríem reaccionar i canviar les nostres actituds), per poder mantenir el nostre model de desenvolupament, de consum, és irremediable que haguem de tenir sotmescs tres quartes parts dels ciutadans i de les ciutadanes del món, privant-los del manteniment de la vida, de la dignitat i de la llibertat. Quan es parla de la desigualtat, sembla que el problema sigui el de pobresa, quan el problema de debò és el nostre excés de tot. Quan es parla dels països desenvolupats sembla que el subdesenvolupament sigui un concepte que s'han inventat des del Tercer Món, quan en realitat ha sorgit des del

concepte de desenvolupament que ens regeix, un desenvolupament que és rapinyaire, lladre, vàndal, irrespectuós i irresponsable.

I si no, fem una ullada ràpida a l'especial atracció i sensibilitat que experimenta actualment l'imperi (estarem d'acord, parlo dels Estats Units) i l'emperador (em refereixo al senyor Bush) pel que fa al que passa, al que ha passat i al que pot passar a l'Orient Mitjà. I per què aquest interès? Doncs perquè a l'Orient Mitjà hi ha l'or negre, el petroli, una energia no renovable, de la qual viu, precisament, el nostre model de desenvolupament. Per què hem de fer guerres amb l'Afganistan, amb l'Iran, amb Iraq i amb els que vinguin? Perquè cal mantenir un dels elements fonamentals del model de desenvolupament i de consum d'aquest Primer Món. I el més dur és que el senyor Bush té la caradura de dir públicament que abans de començar l'ofensiva contra l'Iraq ha d'omplir les reserves de petroli, perquè alshores es podrà veure reduït el subministrament i ell vol garantir que, com a mínim, els ciutadans i ciutadanes dels Estats Units puguin mantenir el seu nivell de consum.

Quan parlem de globalització, a vegades és una cosa tan gran i tan genèrica que ens perdem. És molt fàcil entendre què és la globalització i quins efectes té. La globalització significa que som un gran mercat, on l'únic que interessa és el creixement econòmic, i si per garantir aquest creixement econòmic ens cal tenir al seu servei les altres cines (culturals, de mitjans de comunicació...) perquè la gent continuï defensant aquest sistema de consum i de societat, doncs ho farem.

És allò que s'anomena la cultura única o el pensament únic, que volen que tothom compartim.

Però és mentida, no existeix un pensament únic, en tot cas hi ha un pensament majoritari, que és el de les multinacionals i el de la gent que no qüestiona l'actual model. Però, en aquest marc, hi ha altres propostes alternatives, com el moviment antiglobalització nascut a Porto Alegre, que crida, planteja i treballa per buscar solucions sota la consigna que “no volem aquest món vostre insostenible, no volem aquest model de desenvolupament que ens voleu imposar”. Aquest moviment no està format per quatre vàndals que ens dediquen a criticar el que existeix, sinó que ho fem perquè no ens agraden les seves conseqüències ni volem ser responsables de la barbaritat de la creació de milions de residus humans; i, per tant, volem poder plantejar noves sortides.

Un primer exemple de la violació d'aquests drets: els camperols de Colòmbia o de l'Equador ja no poden continuar cultivant i, d'aquesta manera, mantenir la poca seguretat alimentària que tenien. I tot perquè les multinacionals europees del sector de les flors han desembarcat en aquesta zona i els roben l'aigua, o els la contaminen amb els productes químics que fan servir per a la producció massiva d'aquestes meravelloses flors que després comprem a les parades de la Rambla pensant-nos que vénen d'Holanda. O el tema dels residus que, com que aquí som molt intel·ligents i ens molesten, els portem a les costes d'Hondures; i aquest país es converteix en un gran receptor

de residus que són la conseqüència de l'obligació de produir molt més ràpid i barat, ja que aquesta és la base del creixement econòmic. I parlant de produir, hi ha un altre tema, que és el dels drets dels treballadors, que també es passa per alt a molts llocs. A casa nostra, afortunadament, els treballadors tenen alguns sindicats que vetllen perquè es respectin els drets laborals. Què cal fer davant d'això? Molt senzill, traslladem les màquines, la producció a Amèrica del Sud o a Amèrica Central, paguem allí uns sous de misèria i, per tant, el producte, amb capital europeu, és molt més competitiu en els nostres propis mercats. Això sí, prèviament impedim i evitem que en qualsevol d'aquestes empreses es puguin crear sindicats i que qualsevol treballador o treballadora que vulgui defensar una mica aquesta dignitat que li correspon com a ésser humà pugui fer-ho. I si ho fa, tampoc no hi ha problema: tenim unes forces d'ordre públic, educades i entrenades (i a vegades també finançades) per altres països amb interessos econòmics evidents, que posaran ordre immediatament.

En aquest sentit, i parlant d'un tema actual, vull deixar clar que no sóc partidària del president Chávez de Veneçuela, però sí que sóc absolutament respectuosa amb l'elecció que ha fet el seu poble en llibertat. Per tant, considero que ningú (i em refereixo sobretot a potències foranes) no pot ingerir en el procés democràtic perquè no li agradin els resultats electorals, perquè no li agradin les actuacions que ha dut a terme. Això atempta directament contra la llibertat, aquest altre gran pilar a què tota persona i tot poble té dret.

Mireu, quan parlem de canvis, quan parlem d'un nou món, que les coses poden canviar, simplement des d'ara mateix hi ha quelcom que podem fer:

- Lluitar per la restitució o el retorn al Tercer Món, ja sigui amb diners (el famós 0,7%) o amb la condonació del deute extern, del que es mereixen legítimament com a éssers humans per poder continuar mantenint aquesta qualitat de vida.
- Solidaritat des del punt de vista social i polític, que equival a casa nostra a ser capaços d'apuntar-nos a totes aquelles propostes alternatives que tendeixen a invertir aquesta situació. No només és ser solidaris amb els indígenes, amb els treballadors, amb els moviments ecologistes de Llatinoamèrica i de molts altres indrets del món, sinó també ser solidari amb els desafavorits de casa nostra. És molt difícil ser solidaris amb el Tercer Món quan estem no acollint o malacollint els immigrants que vénen a buscar a casa nostra simplement el mateix que 50 milions d'europèus van anar a cercar lluny de la seva terra entre el 1850 i el 1920: l'acolliment. Serà difícil ser solidaris i comprometre's amb la causa dels empobrits i les empobrides si no som capaços de solidaritzar-nos amb els que tenim a casa nostra.
- Respecte a la diferència (i amb això vull ressaltar que estic disconforme amb qui reclama tan sols tolerància, ja que tolerància significa alguna cosa així com respecte per algú

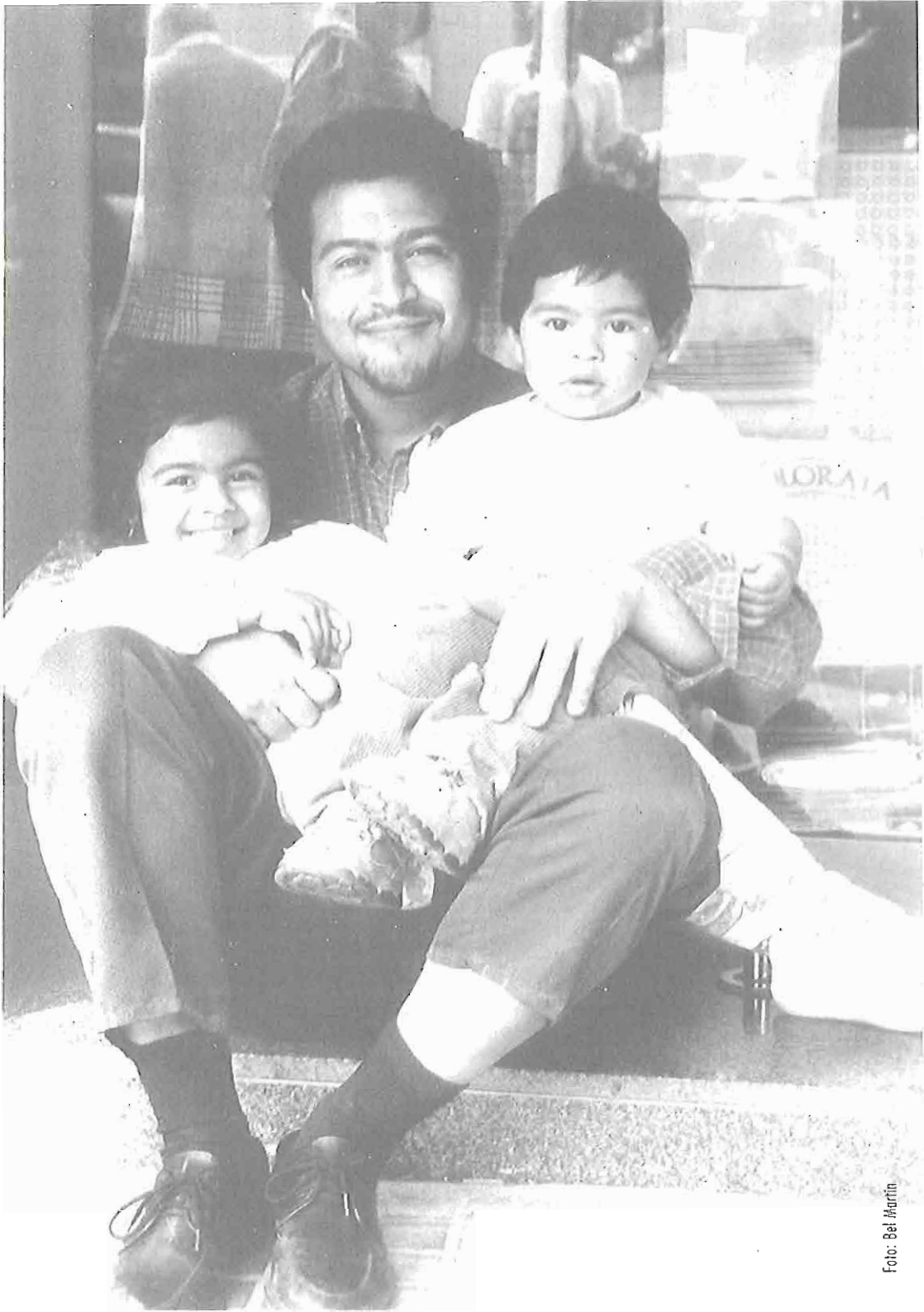

mentre no em molesti a mi personalment). Respecte vol dir reconèixer en l'altre, amb la diferència, els valors i les actituds que podem aprofitar, els camins que podem recórrer i una ruta que ens pot arribar a recrear valors solidaris i de compromís diferents dels que avui dia ens proposa la globalització.

- ▶ Emancipació, ja que crec que és un pas més que caldria afrontar quan parlem d'educació per al desenvolupament. Per l'emancipació davant d'un model de consum superflu, davant de la desigualtat de gènere, de les normes que restringeixen les nostres llibertats, de les maneres de relacionar-nos, de l'individualisme i de la competitivitat (dos dels puntals

de la globalització)... i, finalment, emancipació per a la llibertat, i no precisament la del mercat, sinó emancipació per la llibertat que ens lliuri del lliure mercat.

- Cooperació per a la transformació, una idea que tots els qui alguna vegada a la vida hem passat per l'escoltisme sabem ben bé què és: cooperació en les sortides, en les activitats, en les reunions... Fem servir aquesta educació per la cooperació que hem rebut, cooperem en la transformació, perquè només transformant el que tenim aconseguirem un model sostenible en el qual l'ésser humà no sigui només una butxaca o una cartera, sinó que sigui un ésser que té un desenvolupament humà integral com a persona, com a consumidor responsable i, sobretot, com a solidari amb un món interrelacionat.

INTERCULTURALITAT I IDENTITAT NACIONAL

Miquel A. Essomba i Gelabert
Pedagog i portaveu de SOS Racisme

Crec que és important, quan ens posem a reflexionar i a aprofundir en la qüestió de la interculturalitat, centrar-nos en dues o tres idees que ens facin sacsejar les neurones a l'entorn del concepte de cultura, perquè el cert és que tots i totes pronunciem sovint aquesta paraula, parlem de la cultura d'aquí, de la cultura d'allà, de les cultures del món..., però potser no tots entenem el mateix per aquest concepte, i per tant sembla important dedicar-hi una estona per donar-hi voltes i per veure-ho des d'una altra perspectiva.

M'agradaria, per tant, desglossar el tema en quatre blocs: en primer lloc, fer una reflexió general sobre què ha passat, què ha estat al llarg del temps aquest concepte; en segon lloc, analitzar què passa en l'actualitat amb aquesta qüestió; seguidament reflexionar sobre què és el que hauria de

passar, perquè possiblement hi ha coses que passen que no ens agraden; i, finalment, no podem defugir plantejar-nos quin és el paper que ha de jugar l'escoltisme i el guiatge davant d'aquest tema.

Pel que fa al primer bloc, podríem dir que el concepte de cultura, el que entenem per cultura, ha patit una important evolució, passant d'una primera fase en què era un concepte que pensàvem que pertanyia a només uns quants, a una segona fase en la qual hem cregut que era un concepte que era patrimoni de tothom, i fins arribar a l'actualitat, on cada cop més, dia a dia, s'està convertint en un concepte que pràcticament ja no és de ningú.

Què és el que vull dir amb tot això? Tots i totes, en alguna ocasió, hem utilitzat el concepte de cultura per parlar o identificar-lo amb el coneixement, amb el saber: aquesta persona té cultura, té coneixements, sap moltes coses. I això implicava necessàriament que hi havia persones que no tenien cultura i que, per tant, eren incultes.

Aquesta concepció clàssica, que arrenca de segles enllà, amb l'avenç i el progrés de la ciència i la tecnologia ha quedat una mica desfasada, perquè en principi la possibilitat i el creixement de les nostres societats riques, dissortadament encara en aquests moments, ens han permès poder passar a concebre la cultura més aviat com una cosa de tothom, la cultura identificada com la civilització, centrada ja no tant en el que pensem sinó en el que fem. La cultura és vista així com una interpretació del món, com una manera de conceptualitzar formes de pensar, de viure i de sentir.

Però el cert és que la complexitat cada vegada més creixent del nostre món actual, una complexitat que és fruit d'una modernitat que ens ha portat a trencar les barreres de l'espai, mitjançant els transports i les comunicacions, i el temps, a través de les noves tecnologies, ha produït un fet insòlit en la història de la humanitat que no tenia precedents fins ara: la possibilitat i el fet que, d'una manera molt intensa, gent molt diversa, de molts grups culturals diferents, es puguin trobar en un mateix espai i en un mateix temps alhora. Aquesta complexitat ens ha portat a identificar una possible crisi del concepte de cultura. Cultura ja no és allò que s'identificava abans amb el coneixement, amb el que pensem, ni tampoc amb la civilització, o amb allò que fem, ja que les fronteres de la civilització també queden d'alguna manera qüestionades.

Avui dia quan parlem de cultura ho fem sobretot a l'entorn del que sentim, de les identitats, i fonamentalment de les identitats personals, de les identitats culturals que cada persona construeix en el seu àmbit d'actuació, en la seva comunitat.

Si estem d'acord que la situació actual és fruit d'aquesta complexitat que ens ha dut a entendre la cultura des d'aquesta visió, des d'aquesta perspectiva de la identitat, em sembla que, passant a analitzar el que succeeix actualment, tampoc no ens equivocaríem si arribéssim a concloure que en aquests moments llegim el món de la complexitat amb categories simples que són del passat. I aquest és, probablement, un dels dèficits més importants que encara, com a societat, com a comunitat, no hem acabat de resoldre, perquè no trobem noves maneres de poder abordar aquesta nova concepció del que podria ser la cultura d'una forma renovada.

Un exemple d'això és que moltes vegades ens esforcem per definir cultures. Hi ha gent que s'entesta encara el 2002 a identificar què és la cultura espanyola. Però també hi ha gent que dedica grans esforços a definir la cultura catalana, la francesa, la italiana, les cultures del món... Esmercem grans esforços a definir, a identificar, a precisar cultures, i potser no ens adonem que el món actualment ja no té fronteres culturals i que som persones que participem de societats en les quals tenim a l'abast quantitat de continguts culturals, d'artefactes culturals que no necessàriament pertanyen al nostre món.

Altres coses que sovint fem a l'entorn d'aquesta qüestió és que molts encara s'entesten a identificar i associar una cultura amb un estat o amb una nació, quan cada cop és més difícil poder identificar cultures precises, perquè vivim en societats pluriculturals, societats que troben la seva identitat a partir de les aportacions distintes que cadascú podem anar fent. Entorn de la dificultat de llegir amb noves ulleres la situació actual, també val a dir que sovint s'identifica la diversitat (i fonamentalment la diversitat cultural) com el problema, i així resulta molt difícil viure la diversitat com l'oportunitat, la possibilitat de l'enriquiment que ens pot dur aquesta dimensió de l'actualitat.

I, per últim, molta gent s'entesta també a intentar eliminar diferències, a intentar tractar allò que és diferent, quan probablement allò que és més important actualment no sigui tant el tracte de la diferència com el tracte de la desigualtat. És a dir, no podem confondre la dimensió cultural de les persones amb la dimensió política, la dimensió de ciutadania que cada ésser humà es mereix.

Probablement a alguns de nosaltres no ens acaben d'agradar aquests elements que acabo d'esmentar, i per això ens podem plantejar què és el que hauria de passar.

El que més ens pot ajudar actualment a afrontar, des del realisme però també des del projecte de construcció, la situació de la diversitat cultural a les nostres societats és precisament la transformació en els nostres caps, però també a les nostres mans i als nostres cors, del concepte de cultura. I fer-lo viatjar, des d'un concepte de cultura com un element estàtic a un concepte de cultura com un element profundament dinàmic i canviant, transformant, flexible i, sobretot, funcional i útil a les societats.

Aquest concepte dinàmic de cultura hauria de ser un element que ajudés a acceptar que les identitats personals ja no són monolítiques, sinó que cadascú de nosaltres podem construir, de fet construïm, la nostra identitat cultural a partir de diversos estímuls, de diverses anàlisis i dels diversos continguts que troben en el nostre entorn, en el nostre dia a dia. Un concepte dinàmic de cultura que es fonamenti en la capacitat de les persones per posar-se a la pell de l'altre, i en ser capaços de deixar de parlar de tu i de jo per parlar de nosaltres. Un concepte dinàmic de cultura que ens ajudi a construir, sobre la base d'unes identitats personals fortes, un futur d'interculturalitat. En definitiva, un concepte dinàmic de cultura que ens faci defugir de l'etnocentrisme, que ens faci defugir de l'exclusió, del "si tu ets això no pots ser allò", i que ens permeti veure que és molt millor partir i avançar des de la inclusió.

Arribats aquí, si estiguéssim convençuts d'aquestes qüestions, podríem plantejar-nos com avançar, què és el que pot sortir de tot això des de l'escoltisme i el guiatge. No sé si per vinculació afectiva, o realment des de l'objectivitat serena de la reflexió, crec que l'escoltisme i el guiatge encara pot fer i ha de fer moltes coses en el tema de la interculturalitat, de construir i d'ajudar que les societats i que les persones que formen part d'aquest espai tan fantàstic puguem avançar envers aquest concepte més dinàmic de cultura. I ho podem fer a partir de quatre principis que serien coherents amb aquesta dimensió i que, a més, ens ajudarien a afavorir, a construir, una societat millor. Em refereixo al principi de l'heterogeneïtat, al principi del descentrament i de l'obertura, al principi de la solidaritat i al principi de l'acolliment. Quatre principis molt propis del que és el quefer de cada dia, de cada agrupament, de l'associació.

Quan parlem d'heterogeneïtat volem dir que els agrupaments encara poden ser espais de futur en els quals es permeti la interacció entre persones d'orígens diversos. I pensem que des d'aquí es pot construir aquesta riquesa i es pot construir aquesta dimensió intercultural de la societat.

Quan parlem de descentrament i d'obertura volem dir que cal ser capaços de descobrir en la nostra Llei, en el mètode, moments i espais que ens permetin qüestionar i créixer en la pròpia identitat cultural, sense complexos, però sempre amb la perspectiva de futur d'un món millor. Quan parlem de solidaritat som molt conscients que els agrupaments encara ens esforcem en moltes ocasions a denunciar situacions d'injustícia

social, de desigualtat, totes associades moltes vegades a la diversitat cultural. Encara hi ha molts caps que batallen en els agrupaments per denunciar aquestes situacions i pensen que l'escoltisme i el guiatge és un bon espai per poder-ho fer.

I també són bons espais perquè aquelles persones novingudes puguin sentir-se acollides, i sobretot puguin veure satisfetes dues necessitats socials fonamentals per al seu desenvolupament personal, però també per al desenvolupament comunitari de tot l'agrupament i de l'entorn immediat. Em refereixo al reconeixement, a la necessitat que tota persona sent que aquell paisatge humà i físic hi té a veure alguna cosa. I també parlo del vincle, de la possibilitat de crear lligams afectius amb persones que permetin sentir una seguretat i un creixement personal amb garanties.

En definitiva, aquests quatre principis ens poden moure, ens poden ajudar a fer una petita però valuosa contribució a la societat perquè esdevingui autènticament intercultural. Aquest és el repte i, a la vegada, la dificultat, perquè si bé la interculturalitat en aquests moments (quan hem de parlar de problemes a Palestina, però també molt més a la vora, com a Premià de Mar) ens aporta mil problemes en tots els àmbits que ens recorden que encara som uns utòpics que anem a contracorrent, també és cert que no tenim cap altra sortida, perquè la societat catalana serà intercultural o bé, la veritat, no m'atreveixo a predir què arribarà a ser.

INTERCULTURALITAT i IDENTITAT NACIONAL

Bintou Jarju

Membre del programa Entrecultures de la Fundació Jaume Bofill

La meua intervenció es basarà en tres grans apartats: en primer lloc vull referir-me a la segona generació de famílies immigrants; després tractaré la manera com aquests fills i filles d'origen immigrant construeixen la seva identitat, i quins hàndicaps o dificultats es troben a l'hora d'afrontar aquest procés; i, finalment, exposaré algunes propostes estratègiques de cara a facilitar la convivència intercultural entre tots i totes.

Pel que fa a la segona generació de fills i filles de famílies immigrants, hem de tenir present que moltes vegades se'ls conceptualitza dins de la mateixa ètnia o origen dels pares, i potser el primer pas seria descobrir que en moltes ocasions ja no pertanyen al mateix grup cultural que els seus progenitors, perquè han rebut altres interferències i es troben en una situació diferent.

També ens trobem que moltes vegades a aquests nois i noies nascuts aquí o que han arribat de molt petits se'ls considera immigrants i molt sovint són interrogats: "qui ets?", "d'on ets?", "què fas?", "què fan els teus pares?", "on vius?"... I resulta que aquests infants o joves són d'aquí, pertanyen a aquí, i aquest qüestionament pot derivar a sentir un rebuig, a sentir que no pertanyen tampoc a aquesta comunitat, i això pot ser una dificultat important.

D'altra banda també hem de tenir en compte que en moltes ocasions s'estudien els immigrants, aquelles persones que han seguit un procés migratori, i en canvi deixem de banda aquells nois i noies que estan aquí, que potser no han viscut el fet migratori en pròpia persona i, per tant, la seva situació és diferent de la dels seus pares, i no es pot englobar dins el mateix grup, sinó que cal tenir en compte altres factors.

Cal tenir present també que a vegades aquests fills i filles d'immigrants se'ls posa dins del mateix sac, i cal veure que hi ha diferències en determinats aspectes o elements que poden fer variar el seu itinerari vital. L'acollida a l'escola, l'edat d'arribada, si va néixer aquí o no, l'origen sociocultural dels pares, la relació entre l'individu, la família i les tradicions, la llengua, etc., poden modificar molt la manera que aquest jove construeix la seva identitat. I, per tant, sempre hem de tenir en compte quins són els aspectes individuals i personals de cadascú.

Pel que fa al tema de la construcció de la pròpia identitat, la primera pregunta que es planteja sobre aquest tema és sempre "qui sóc jo?". Això representa establir una distinció respecte d'uns i uns lligams respecte a

uns altres. Per tant, aquest “qui sóc jo” suposa una identificació amb un col·lectiu i no amb un altre, amb unes persones i no amb unes altres.

A més, tothom qui està immers en el món del lleure sap sobradament que l'adolescència és un moment o una etapa clau en el desenvolupament de l'individu, ja que aquest passa del món infantil al món adult. Però en el cas dels fills i de les filles de famílies immigrants a més a més hem d'afegir que possiblement viuen en una situació inestable que els pot generar una sèrie de conflictes personals que, a més, en el temps de l'adolescència pot fer encara més difícil la situació. Aquestes dificultats es poden trobar en diferents àmbits. Per exemple, no ens hem d'enganyar que bona part d'aquestes famílies tenen dificultats econòmiques i prou feina tenen per tirar endavant. La inestabilitat econòmic pot generar, a vegades, un rebuig social i pot dificultar la incorporació social a la comunitat. A més, la societat occidental, amb el seu model capitalista, segueix unes línies de consum i més consum en el qual sovint aquests nois i noies no poden participar-hi, i per tant viuen en un conflicte intern perquè no poden fer determinades activitats o no poden tenir determinades coses que fan i tenen altres joves de la seva edat. Tampoc no podem oblidar diferents polítiques d'habitatge, la concentració en zones precàries de determinats col·lectius que poden afavorir que aquesta construcció de la identitat sigui una dificultat afegida.

I pel que fa al món educatiu, i aquí és on l'escoltisme i tothom qui treballa en l'àmbit educatiu, hauríem d'intentar caminar cap a un món on tothom hi estigui inclòs i on els bagatges culturals de cadascú ajudin a fomentar una societat més intercultural.

Tampoc no podem oblidar l'àmbit jurídic o laboral. La situació d'il·legalitat és una dificultat constant: no poder sentir-te ciutadà d'un indret per un simple paper a vegades pot ajudar a qüestionar-te més i d'una manera més contundent aquest "qui sóc jo?", "sóc d'aquí o sóc d'allà?", "sóc un ciutadà aquí?", "tinc les mateixes oportunitats que els altres?"...

Arribats a aquest punt, m'agradaria, tal com he comentat al principi, proposar unes estratègies socials encarades a facilitar aquesta convivència entre tots i totes perquè la relació intercultural sigui més profitosa.

En línies generals hauríem de tendir cap a una normalització. És a dir, els recursos haurien de ser els mateixos per a tothom i, tot i que som

conscients que ara mateix no hi ha igualtat d'oportunitats, ni de drets i deures, caldria treballar en la mesura del possible per trencar estereotips i cercar les veritables necessitats de cada grup d'edat, sense estigmatitzar els immigrants en concret per la seva condició.

Com podem fer això? Bàsicament a través de la informar, ja que si es conciben les estructures participatives que possibilitin el coneixement de l'entorn, els recursos de la societat, els drets i els deures, cadascú pot escollir la direcció que més li convé en funció de la informació rebuda.

També hi ha l'àmbit de la formació, en el qual s'ha d'intentar oferir eines i programes de socialització, autonomia i equilibri personal, per després promocionar-se socialment i poder participar.

Quant a l'educació, hauríem de procurar crear un espai realment socialitzador, i considero en aquest sentit que el lleure té un gran avantatge respecte de l'escola, i és que defuig de la pressió acadèmica (ja que no es necessita demostrar el progrés amb resultats). El lleure és un espai relaxat, un espai de convivència, un espai d'aprenentatge de valors que és molt important, i on caldria incidir amb força.

I per anar finalitzant, una referència a l'àmbit més social en general. Hauríem d'intentar implicar tothom en aquesta interculturalitat i hauríem d'intentar casar diferents agents socialitzadors que són presents a la comunitat i que, per tant, potser si ens ajuntem i procurem treballar consensuadament les coses poden ser més fàcils per arribar a aquesta

interculturalitat. Quant a les reformes legals, evidentment que si tothom té els mateixos drets i les mateixes oportunitats tothom es podrà sentir molt més ciutadà i molt més particip.

Abans d'acabar voldria convidar-vos a la reflexió individual amb un fragment del llibre *Quan l'Islam truca a la porta*, de Josep Mañé: "Aquelles maduixes que de tan gust mengem a les nostres taules han estat collides amorosament per les mans d'un africà amenaçat permanentment d'expulsió per la nova Llei d'Estrangeria. Les roses que per Sant Jordi adornaran el Palau de la Generalitat han estat conreades per altíssims i moreníssims gambians. A Mataró viuen més de 400 nens i nenes negres, molts d'ells nascuts els darrers anys a Catalunya, fills d'immigrants africans. Qui pot negar que són i seran autèntics catalans?".

INTERCULTURALITAT I IDENTITAT NACIONAL

Jordi Porta i Ribalta
Exdirector de la Fundació Joume Bofill,
síndic de Greuges de la UAB
i excomissari general de Minyons Escoltes

La meua intenció és abordar un tema que resulta certament complicat, com és el de la identitat, i concretament el de la identitat nacional. I dic que és complicat perquè estem vivint uns moments de canvis socials profunds que produiran noves formes de convivència que actualment no som capaços d'imaginar exactament. No sabem ben bé com serà la nostra societat d'aquí a 20 o 40 anys i, per tant, estem interessats en veure quines són les inquietuds que hauríem de desvetllar ara, quines són les actituds que els nostres adolescents haurien de tenir, com a conseqüència de l'educació rebuda, perquè aquesta fita llunyana que no sabem definir sigui el més positiva possible.

El concepte de la identitat avui es troba en discussió i és un tema difícil.

Així, doncs, explicaré què penso sobre aquesta qüestió i, fins i tot, els interrogants que tinc, i per tant serà feina de treballar-hi tots plegats.

Avui està en discussió perquè diuen que les identitats, sobretot les col·lectives, no existeixen. En aquest sentit, jo defenso que la nostra identitat té quatre components que sí que existeixen:

- Perquè hi hagi identitat hi ha d'haver diferenciació, és a dir, una cosa ha de ser diferent d'una altra per tenir una identitat pròpia. Ara bé, diferenciació no vol dir desigualtat, no vol dir que hi hagi superiors ni inferiors, vol dir simplement que s'és diferent. El fet que una altra persona sigui diferent és el que fa que tingui interès a conversar-hi justament perquè no em veig a mi mateix en ella, sinó que veig una altra persona amb una altra experiència diferent de la meva, i per tant el diàleg pot resultar interessant i fructífer.

- Perquè hi hagi identitat hi ha d'haver una determinada continuïtat en el temps de la diferenciació de què parlàvem, una continuïtat que possibiliti que reconeguem la mateixa persona o la mateixa cosa al cap de cert temps i que no estiguem al davant d'una altra. Ara bé, aquesta continuïtat no significa immobilitat, no vol dir fixació, sinó que malgrat estar en evolució permanent, existeix una determinada continuïtat d'uns trets bàsics.

- Perquè hi hagi identitat cal tenir consciència de si mateix, tenir consciència que ets tu i no ets un altre.
- Perquè hi hagi identitat hi ha d'haver un cert reconeixement exterior, és a dir que els altres et reconeguin com el que ets.

Aquestes quatre condicions estan en moviment tant a nivell individual com a nivell col·lectiu. Hi ha qui discuteix que una persona sigui igual després d'un determinat temps. Ha canviat tant, evoluciona tant, que no el reconeixem. I si això està en discussió a nivell individual, encara ho està més a nivell col·lectiu. Reconèixer l'existència d'identitats no vol dir negar el fet de l'evolució. De totes maneres, reconèixer diferenciació, continuïtat, consciència de si mateix i reconeixement exterior en identitats col·lectives és especialment motiu de controvèrsia. Fins i tot es veu com una cosa negativa, com un inconvenient per a la convivència.

I en canvi quan es parla d'allò que ha estat l'evolució de la vida en general, es diu que la diversitat biològica és una riquesa que no s'ha de perdre i que s'ha de preservar. Els ecòlegs defensen que no s'arribi a eliminar cap mena d'espècie animal o vegetal perquè això forma part de la història de la vida en aquest planeta i és una mostra de com s'ha diversificat en experiències diverses la relació de cadascú amb el medi natural i amb els altres.

De la mateixa manera, doncs, ens podríem plantejar el següent: és bona la diversitat des del punt de vista de col·lectius humans? Jo crec que sí.

És bo en la mesura que això també és una riquesa de la humanitat; el fet que hi hagi diversitat d'experiències, tant de relació amb la naturalesa – i això té a veure amb la geografia – com de relació amb els altres membres de la comunitat, ha donat diverses identitats col·lectives. I això forma part de la riquesa de les experiències humanes. I el diàleg entre aquestes és el que justament les enriqueix. Insisteixo: de la mateixa manera que per una persona individual no tindria cap interès parlar amb ella mateixa, des del punt de vista de col·lectius humans té interès aquest diàleg quan hi ha possibilitat d'establir-lo entre identitats col·lectives diferents, perquè aquest contacte les enriqueix mútuament. Estic fent una defensa de la necessitat d'identitats diferenciades, que implica diferència, diàleg amb allò que és diferent, diàleg entre cultures que es reconeixen en principi com a diferents, interculturalitat.

Situats aquí, però, hi ha una sèrie de problemes per resoldre. En primer lloc, no tots els diàlegs es produeixen d'una forma simètrica. En el nostre món hi ha realitats culturals que s'imposen a les altres. Quan es diu que tots estem influïts i participem dels mateixos trets culturals, en definitiva el que volem dir és que ens empassem els missatges culturals que transmeten els països i sobretot els poders econòmics que dominen aquests missatges: tots veiem les mateixes pel·lícules i sèries de televisió, tots vestim d'acord amb unes determinades tendències, tots vivim, per exemple, pendents de la "Operación Triunfo". En definitiva, hi hauria una perversió del diàleg: la dominació d'uns respecte dels missatges culturals que disposen de tots els mitjans econòmics, comercials i tecnològic per escampar-se arreu del món. I aquest és un dels elements

que ens homogeneïtza. Llavors la qüestió és: és bona l'homogeneïtzació en aquest sentit? És bo que perdem identitats culturals quan en definitiva el que fem és ser absorbits per la identitat cultural d'un altre que ens domina perquè disposa de poder econòmic i polític?

En aquest sentit, cal precisar en cada cas a què ens referim quan parlem d'identitats nacionals. És molt diferent parlar del problema de la interculturalitat en un país poderós com els Estats Units, en un estat petit com Dinamarca o en una nació sense estat com és el cas de Catalunya. Els problemes de la interculturalitat a l'interior de cadascuna d'aquestes realitats territorials són molt diferents. Els Estats Units es poden permetre d'absorbir realitats culturals molt diverses perquè és el país més poderós del món i els que dominen el país controlen també els missatges culturals que es difonen arreu del món. A més, compten amb el suport d'una llengua (que és el vehicle de comunicació entre les persones), la importància de la qual ningú no pot qüestionar. Per tot plegat en molts països (recentment a Alemanya o França) sorgeixen reaccions protectores que intenten contrarestar, en àmbits diferents, aquest domini homogeneïtzador dels Estats Units.

Per tant, el problema de les identitats nacionals i la relació intercultural a l'interior d'aquestes realitats nacionals que tenen una base territorial cal analitzar-les d'una manera diferent en cadascun dels casos. No és el mateix analitzar-ho en la situació dels Estats Units, de Dinamarca o de Catalunya, que és una realitat política que no té el reconeixement que pot tenir qualsevol altra realitat que tingui forma d'estat.

Catalunya és una realitat nacional que està en fase de construcció permanent, perquè li cal afirmar la seva identitat cada dia. Quan una persona es lleva al matí a Salamanca o a Burdeos no es pregunta quina és la seva identitat nacional, la té perfectament assumida, la té inconscientment incorporada a la seva manera de ser. A Catalunya, cada vegada que ens llevem ens hem de preguntar què som, i a més ho hem d'estar reafirmant constantment quan dialoguem amb els altres. Per tant, el problema de la interculturalitat a Catalunya té aquest to especial. Jo considero que catalans ho som tots, els que han nascut aquí i els que no han nascut a Catalunya (xifra que avui dia representa el 40% de la població catalana, i hi ha un 7% que no ha nascut tampoc a Espanya). El problema és que poguem establir un projecte nacional que sigui interessant per a tots i que permeti la construcció del que jo crec que és la nostra identitat nacional.

I això passa, entre d'altres coses, per allò que deïem del reconeixement exterior. Quan algú ve aquí (com quan algú va a qualsevol lloc) sap que es trobarà amb unes exigències ineludibles. Necessitarà, per exemple, tenir un llenguatge de comunicació amb el qual es pugui entendre amb el del costat. I normalment no saben que a Catalunya tenim una llengua pròpia que és el català.

No sé què passarà amb les identitats nacionals en el futur. En els projectes europeus i mundials s'estan redibuixant les funcions de cadascun dels estats nacionals i de cadascuna de les nacions. El problema és que des de petits, a l'escola, tots tenim fixat en el cap un mapa de colorines que correspon a les identitats nacionals que representen els estats-nació, i en canvi a Europa pocs tenen la consciència de l'existència d'identitats nacionals no estatals, que no tenen colorines en els mapes però que reclamen la seva

necessitat de tenir un paper polític en la construcció europea. I si els europeus no ténen clar aquest mapa cultural i nacional, menys el tindran els nouvinguts extracomunitaris que ens arriben.

Tot això, vinculat al tema de la interculturalitat, té una importància cabdal de cara a l'educació. Crec que l'escoltisme ha fet sempre un paper molt important en la incorporació a un projecte comú i interessant per a tots de gent vinguda de fora. Ho va fer durant els anys seixanta (quan jo era a l'escoltisme) on a més de que hi havia un 40 o 50% de nois i noies que no havien nascut a Catalunya, vivíem una dictadura que afegia dificultats polítiques degut a les quals no podíem manifestar-nos.

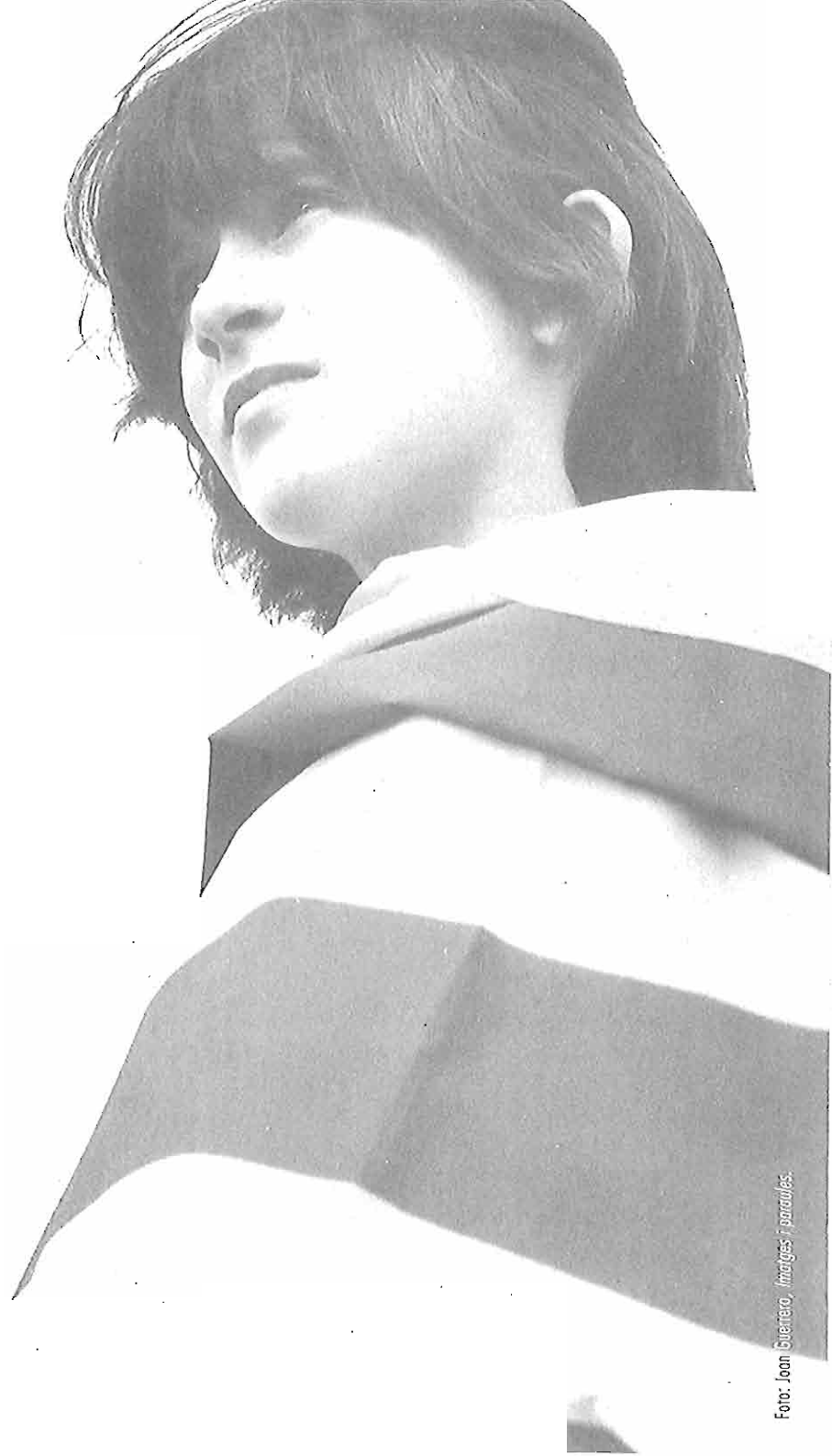
De cara al futur això serà molt important, perquè és precisament en l'educació i en la pedagogia on es pot fer un esforç per aconseguir el reconeixement de a quina identitat nacional es pertany. I això no perquè siguem millors o pitjors que ningú, sinó perquè som allò que volem ser i, en definitiva, la nostra responsabilitat és intentar proposar un projecte polític, un projecte nacional que desvetlli interès, que permeti identificar tot el col·lectiu de catalans, de ciutadans de Catalunya, la proposta. Per tant, hem de tenir en compte els interessos i els incentius que això pugui representar per a la gent que no ha nascut aquí i que ha de trobar en aquest projecte la satisfacció de les seves necessitats.

Concloent, de cara a quina ha de ser la nostra feina. La diversitat és bona, no és dolenta, el que és dolent per a mi és l'homogeneïtzació. Ara, el fet de conèixer la diferència i estimar-la com un possible enriquiment de la pròpia identitat, és una de les dinàmiques pedagògiques que hem de mantenir en el nostre Moviment. Per tant, crec que a les unitats escoltes

s'ha de fer un gran treball de coneixement d'altres realitats, d'altres cultures, d'altres tradicions culturals. Hi ha una diferència que es fa sovint i que no acaba de resoldre el problema: és quan es diu que deixem a banda les cultures i que tinguem tots la consideració de ciutadans, perquè diuen que la ciutadania és el que ens uneix i que les cultures és el que ens divideix. Això té un inconvenient, i és que el concepte de ciutadania és el resultat del desenvolupament d'una determinada cultura i, per tant, no és tan senzill prescindir dels fets culturals quan es reclama la ciutadania. És en aquest sentit que crec que el diàleg cultural, la interculturalitat, ens pot enriquir a tots.

En les unitats escoltes no hem de pretendre treballar només amb els infants i adolescents, sinó també amb les seves famílies. Cal partir de la base que tota cultura pot implicar un enriquiment per a nosaltres, però hem de saber també que no farem cap favor als altres si renunciem a la presentació de la nostra pròpia cultura. Cal establir realment un diàleg, el resultat del qual és probable que doni com a resultat una cultura diferent, una "cultura catalana" diferent de la que tenim ara, però sense renunciar a cap dels requisits que nosaltres mateixos hem pogut viure, sinó acceptant i dialogant amb els altres i presentant les nostres aportacions. A vegades ens poden trobar que valorem tradicions culturals diferents però ens fa vergonya manifestar la pròpia. No hem de tenir complexos, hem de poder dialogar i presentar-nos mútuament amb claredat que és únic que ens garanteix un enriquiment mutu.

Diàleg intercultural entre diferents per a la construcció d'un projecte en comú. Aquest és el projecte que crec que s'hauria de treballar en les unitats escoltes des d'un punt de vista pedagògic.

CLOENDA DEL CONGRÉS DE CAPS

L'EXPERIÈNCIA DELS VALORS

Josep M. Terricabras i Noguera
Filòsof

Semblava que m'havíeu convidat perquè servís de bicarbonat, perquè heu parlat molt del país, que us calia pair. Però jo més aviat voldria formar part del pastís final, i ser-ne la cirereta. I és precisament per això que he vingut vestit amb una camisa vermella.

Deixeu-me dir un parell de coses sobre l'experiència dels valors. Vosaltres esteu immersos en una tasca educativa en la qual, de retruc, també us eduqueu. L'educació és, i permeteu-me la paraula, asimètrica, vull dir que entre vosaltres i aquells a qui eduqueu no hi ha correspondència de nivell, perquè vosaltres teniu més formació i més preparació que ells. Però, en canvi, l'educació no és unidireccional, és a dir que hi ha dues direccions, i encara que vosaltres disposeu de més formació i més recursos, també us eduqueu.

Les coses més importants de la vida són les que s'aprenen sense que ningú te les ensenyi, almenys directament, com si fos una activitat acadèmica. Les taules de multiplicar, per exemple, s'aprenen com una tècnica, i això es pot controlar. El que no és possible és avaluar l'avenç d'un xicot, d'una noia en el terreny de la solidaritat, de la bona fe, de les ganes de treballar, de l'esperit de grup... Tot això és més difícilment controlable, perquè no s'aprèn mitjançant una tècnica. Com s'aprèn, doncs? Per ambient, per contacte... i per això són tan importants les vostres reunions i les vostres trobades, perquè és on es va generant l'ambient i el contacte i on s'aprenen coses veritablement importants. Dèieu en una de les conclusions que us convenia aclarir-vos, de segur que sí perquè a tothom ens convé, però compte amb la manera com ho feu perquè podríeu cometre un error sensacional que comet alguna gent que es queda a casa i que diu el següent: "Primer m'he d'aclarir jo i després ja faré alguna cosa." A aquests jo els acomiadao per sempre més, perquè no faran mai res. Un s'aclareix sempre en la pràctica, és en la vida on un s'aclareix. Perquè aquelles coses que no veiem clares les anirem descobrint progressivament al costat dels altres. És des de l'experiència que podem educar en valors. Ara bé, cal tenir present algunes idces que repassaré tot seguit.

No siguem pretensiosament intel·lectualistes i teòrics; siguem una altra cosa que resulta més difícil: siguem intel·ligents, que vol dir perspicaços. És en l'experiència diària on hem d'anar aclarint les línies que la realitat ens demana i quines coses podem fer. No en abstracte, no en teoria, apartats de la realitat.

Això comporta que no hem de tendir a reduir la visió de la realitat.

La realitat cada dia és més complexa. Hi ha una idea contra la qual m'oposaria frontalment: que existeix el món dels joves separat del món dels adults. Mentida. Hi ha un sol món, evidentment amb etapes diferents, però un únic món que és de tots, i en el qual els joves hi podeu aportar moltes coses. Per això és magnífic el lema que heu escollit per a la vostra trobada, la transformació social, perquè sinó seríeu un grup tancat, preocupat només pels vostres nanos i per la vostra activitat associativa. Això seria molt pobre.

Convé, per tant, que no siguem essencialistes. L'essentialista és el que creu que la realitat complexa queda reduïda a molt poquetes coses, és el que pensa que és capaç de donar una definició essencial de llibertat, d'amor, de justícia... El qui fa això està reduint la realitat, no pensa en la realitat complexa. Té un embut tan petit que determinades coses no li passen, té una malla tan petita que no pot pescar-ho tot. La realitat és complexa i hem d'acceptar que la diversitat forma part d'aquesta realitat complexa.

No sigueu essencialistes, però no sigueu tampoc dualistes. El dualista és aquell que divideix la realitat en dos: tot és blanc o és negre, no hi ha matisos; només veu els bons i els dolents, nosaltres i els altres. Aquesta partició en dos segurament és útil en l'àmbit instrumental, però intel·lectualment és extraordinàriament perillosa.

Hem de tenir la ment més clara, més oberta. Siguem globalistes. Qui és el globalista? Aquell que pensa que cada cosa que examina té sentit en funció del tot en el qual està inserit. Aquesta és la vida integral o globalista. Hi ha una expressió magnífica d'un filòsof (Leibniz) que diu: "No menyspreo

gairebé res.” Tampoc no diu que no menyspreï res de res, perquè encara hi ha coses que són veritablement menyspreables, però ens cal ser gent que ho aprofitem gairebé tot, que ho recollim gairebé tot i, si pot ser, que ho estimem gairebé tot.

En relació amb d'aquesta realitat plural, quan jo dic aquestes coses algú pot pensar que estic defensant la tebiesa o el relativisme. De cap manera. El relativisme em sembla nefast. L'expressió màxima del relativisme es formula en aquests versos de Campoamor: “En este mundo traidor/ nada es verdad ni es mentira./ Todo es según el color/ del cristal con que se mira.” És evident que tot es veu segons el color del vidre de les ulleres que es porten. La qüestió bàsica, però, és saber quines ulleres es porten, quines ulleres es tricen. Així doncs, el punt fonamental sembla que se cenneix a escollir les ulleres adequades per mirar la realitat. Vosaltres heu triat unes ulleres de transformació social, d'integració, de complexitat. És per això que el relativisme no funciona; un ha de defensar les seves conviccions i les ha de defensar enfront dels altres.

Deixeu-me fer dues petites notes en aquesta línia: una nacional i l'altra social. La nacional és la següent. Vosaltres heu parlat d'identitat. El tema és esplèndid i em sembla que l'heu tractat bé. Però hi pot haver qui interpreti la identitat d'una manera essencial. Així, doncs, parlem primer de la identitat personal i traspassem-ho després a la nacional. Tots tenim identitat (fins i tot tenim carnet, d'identitat). Però si jo miro fotografies de Josep M. Terricabras de fa quaranta o cinquanta anys m'adonaré d'una cosa evident: aquell individu i jo som el mateix, però no som iguals. Segur que he canviat en aquests anys i segur que d'aquí uns anys, si duro, encara

hauré canviat més. Però continuo i continuaré sent el mateix.

Aquest plantejament és aplicable als pobles? I tant, molt més. Si això passa amb la persona individual, molt més passarà amb els pobles. Que un poble sigui divers, sigui variat, mentre mantingui el que és no hi ha problema. El problema és interpretar la identitat com si els catalans haguéssim de portar una marca a sobre, una espècie d'estigma, que si no la portes no n'ets, de català. La identitat es construeix per la via personal, es fa per canvi, per transformació, i els catalans tenim entre nosaltres una identitat comuna com la que té una família, perquè tots els membres de qualsevol nació, de qualsevol comunitat humana que vol ser-ho tenen semblances i diferències com les tenen els membres d'una família.

La identitat, al meu parer, hauria de ser analitzada sota la perspectiva de la identificació. Tenim identitat aquells membres del poble que ens identifiquem els uns amb els altres en la cultura, la història, la llengua i en molts altres aspectes, sense haver de lluir una marca única per a tots. Per això mateix podem acollir gent de fora que es pot arribar a identificar amb aquest poble i formar-ne part. Perquè el nostre poble, com tots, ha de ser poble d'identificació en la llibertat.

Ara repassem aquesta mateixa realitat des de la perspectiva social. Parlem molt de diversitat i a vegades tinc la impressió que no sabem ben bé de què parlem. Imaginem que ara passa un nen, després passa una nena, i jo dic: diversitat. Ara passa un blanc, després passa un negre, i jo dic: diversitat. Ara passa un explotat, després passa un explotador, i jo dic: diversitat? I tant si en són de diversos, però resultaria estrany que ho digués. El que

passa és que sota de la diversitat hi ha dues vessants diferents, que són la diversitat de la diferència i la diversitat de la desigualtat. La diversitat de la diferència ve de naixença, d'origen, o de situacions socials no lesives per a ningú, o d'opcions personals; així podem parlar de diversitat d'idees polítiques, diversitat de religions, diversitat de tendències sexuals... La desigualtat, en canvi, ve de situacions socials lesives i perilloses per a algú. Un país democràtic, un grup que com vosaltres treballi per la transformació social, què ha de fer? Doncs apostar per una defensa total de la diferència i per un combat sense pietat contra la desigualtat.

Heu parlat de xarxa. Aquesta és una imatge esplèndida. Penso que sovint patim la síndrome de Descartes, i perdoneu l'expressió. I és que Descartes va muntar en l'època moderna la idea que els humans ens construïem com un edifici. Avui dia, però, en una societat complexa, la idea que pot haver-hi uns fonaments que ho aguantin tot és intel·lectualment incompreensible. I per això hi ha gent que construeix coses sense fonament i després tot se'n va en orris. La imatge hauria de ser una altra de contraposada, justament la de la xarxa. La nostra vida mateixa és una xarxa en què filats diversos (el de l'espiritualitat, el de la promoció social, el de la cultura, el de la família, etc.) es van entreteixint, i es van entreteixint alhora amb els filats d'altres, fins que finalment es forma una xarxa que és acollidora. Perquè la diferència última entre els humans és aquella que distingeix entre els qui escalfen... i els qui esclafen.

Des de l'escoltisme i el guiatge comptem amb la capacitat de generar pensament, opinió i acció; elements que han esdevingut motor de canvi social al llarg de la història. La nostra és una proposta que va més enllà del lleure, la nostra és una proposta generadora de construcció d'alternatives.

Col·laboren especialment en aquesta edició:

CAIXA CATALUNYA

Obra Social

FUNDACIÓ
Jaume Carriés
Jaume
SOFILL
Borrell